

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KÜRESELLEŞME VE YERELLEŞME EĞİLİMLERİ
BAĞLAMINDA BÖLGESEL ÖRGÜTLERİN İŞLEVSELLİĞİ:
KATALONYA BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Maşide ERDOĞDU

Danışman: Prof. Dr. Muhittin DEMİRAY

TOKAT-2025

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Muhittin Demiray danışmanlığında hazırlamış olduğum “Küreselleşme ve Yerelleşme Eğilimleri Bağlamında Bölgesel Örgütlerin İşlevselliği: Katalonya Bölgesi Örneği” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

26/08/2025

Maşide ERDOĞDU

JÜRİ KABUL VE ONAY

Maşide Erdoğan tarafından hazırlanan “**Küreselleşme ve Yerelleşme Eğilimleri Bağlamında Bölgesel Örgütlerin İşlevselliği: Katalonya Bölgesi Örneği**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 26.08.2025 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Üye (Başkan) : Prof. Dr. Muhittin DEMİRAY

.....

Üye : Doç. Dr. Sevil ŞAHİN

.....

Üye : Doç. Dr. Hakan ARIDEMİR

.....

ONAY

...../...../.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

KÜRESELLEŞME VE YERELLEŞME EĞİLİMLERİ BAĞLAMINDA BÖLGESEL ÖRGÜTLERİN İŞLEVSELLİĞİ: KATALONYA BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Erdoğan, Maşide

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muhittin Demiray

Ağustos 2025, VIII+125 sayfa

Modern devlet yapısı, tarihsel olarak Westphalia Antlaşması'yla birlikte görünmeye başlamış, süreç içerisinde özellikle Fransız Devrimi'nin de etkileri ile birlikte günümüz ulus-devletleri şekillenmiştir. Modern ulus-devletler, 1789 tarihinden bu yana uluslararası sistemin temel aktörü konumundayken, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan küresel dinamikler, bu konumu çok boyutlu biçimde dönüştürmüştür. Devletlerin uluslararası sistem içerisinde başat aktör olduğu durumu simgeleyen egemenlik kavramı, artık yalnızca devletin kendi sınırları içerisindeki mutlak gücünü değil, aynı zamanda bu gücün ulus-üstü yapılar ve yerel talepler karşısında nasıl paylaşılacak zorunda kaldığını da ifade etmektedir. Bu çalışma; küreselleşme, bölgeselleşme ve yerelleşme süreçlerinin ulus-devletin egemenlik yapısı üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, öncelikle ulus-devletin tarihsel gelişimi, egemenlik anlayışıyla birlikte ele alınmış ve süreç içerisinde devletlerin bölgeselleşme yoluna giderek egemenlik haklarından bazılarını ulus-üstü yapılara devrettikleri ve bu süreçte uluslararası sistem içerisindeki tek başat aktör olma konumunun sarsıldığı üzerinde durulmuştur. Ardından küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin bu yapılar üzerindeki etkileri teorik yaklaşımlar ışığında değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği örneği üzerinden bölgesel örgütlenmelerin devletlerin egemenlik alanına müdahalesi analiz edilmiş, AB'nin bölgesel politikaları çerçevesinde yerel kimlikleri kalkındırma adına yaptığı çalışmaların yerelleşme faktörüne olan etkisi irdelenmiş ve son olarak da İspanya ve Katalonya örneğiyle ulus-devletin yerel talepler karşısındaki konumu örnek olay yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular; ulus-devletin artık mutlak bir egemenlik iddiasında bulunmasının mümkün olmadığını, egemenliğin çok

katmanlı ve görelî bir yapıya evrildiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, ulus-devletin geleceğine dair süregelen tartışmalara katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Bölgeselleşme, Yerelleşme, Avrupa Birliği, Katalonya

ABSTRACT**THE FUNCTIONALITY OF REGIONAL ORGANIZATIONS IN THE CONTEXT
OF GLOBALIZATION AND LOCALIZATION TRENDS: THE CASE OF
CATALONIA**

Erdoğdu, Maşide

Master's Thesis, Political Science and International Relations Scientific

Advisor: Prof. Dr. Muhittin Demiray

August 2025, VIII+125 pages

The modern state structure began to take shape with the Peace of Westphalia and evolved into the nation-state model, particularly under the influence of the French Revolution. Since 1789, modern nation-states have been the primary actors in the international system. However, the global dynamics that emerged in the second half of the 20th century have transformed this dominant position in a multidimensional way. The concept of sovereignty, which once symbolized the supreme authority of states within their own borders, now also reflects how this power is shared with supranational entities and local demands. This study aims to analyze the effects of globalization, regionalization, and localization processes on the sovereignty structure of nation-states. First, the historical development of the nation-state and the evolution of the concept of sovereignty are examined, with particular emphasis on how states have gradually transferred parts of their sovereign powers to supranational organizations. This shift has challenged their previous dominance within the international system. The study then evaluates the impacts of globalization and localization on these structures through various theoretical approaches. The European Union is analyzed as a case of regional integration, focusing on how it intervenes in the sovereignty domain of member states. Additionally, the influence of the EU's regional policies on local identities is discussed. Finally, the Spain–Catalonia case is examined through a case study approach to illustrate how nation-states respond to local demands. The findings of this research indicate that nation-states can no longer claim absolute sovereignty. Instead, sovereignty has evolved into a multi-layered and relative

structure. In this respect, the study contributes to ongoing debates concerning the future of the nation-state.

Keywords: Globalization, Regionalization, Localization, European Union, Catalonia

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa.</u>
Özet.....	i
Abstract.....	iii
İçindekiler	v
Kısaltmalar Listesi	vii
GİRİŞ	1
1. ULUS-DEVLETİN ORTAYA ÇIKIŞI VE EGEMENLİK.....	5
1.1 Tarihî Perspektiften Uluslaşma ve Devletleşme Süreci	5
1.2 Fransız Devrimi ve Ulus-Devlete Etkileri.....	10
1.3 19. ve 20. Yüzyılda Ulus-Devlet.....	14
1.4 Egemenliğin Uygulama Alanı Olarak Ulus-Devlet.....	17
1.5 Ulus-Devletin İnşasında Bölgeselleşmenin Rolü	22
1.5.1. Bölgeselleşme Kavramı ve Tarihîsel Gelişimi	22
1.5.2. Avrupa Birliği Dışındaki Bölgesel Örgütler.....	27
1.5.3. Bölgesel Örgütlerin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkileri	32
2. KÜRESELLEŞMEDEN YERELLEŞMEYE YENİ DÜNYA DÜZENİ	36
2.1. Küreselleşmenin Tanımı.....	36
2.2. Küreselleşmenin Boyutları.....	40
2.2.1. Ekonomik Boyut	40
2.2.2. Siyasi Boyut	41
2.2.3. Sosyo-Kültürel Boyut.....	42
2.3. Küreselleşme Teorilerindeki Yaklaşımlar.....	44
2.3.1. Aşırı Küreselleşmeci (Radikal/Hiperglobalist) Yaklaşım.....	44
2.3.2. Dönüşümcü Yaklaşım.....	45
2.3.3. Kuşkucu (Şüphecî) Yaklaşım	46
2.4. Küreselleşme Sürecinin Ulus-Devlete Etkileri	48
2.4.1. Ekonomik Etkiler	51
2.4.2. Sosyo-Kültürel Etkiler	52
2.4.3. Siyasi etkiler.....	52
2.5. Küreselleşen Dünyada Yerelleşme Eğilimi ve Ulus-Devlet Üzerindeki Etkisi.....	53
3. BÖLGESEL BİR ÖRGÜT OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ	60
3.1. Avrupa Birliği'nin Tarihîsel Arka Planı	60

3.1.1. Kurucu Antlaşmalardan Birlik Fikrinin Derinleşmesine: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'ndan Lizbon Antlaşması'na	64
3.2. Avrupa Birliği ve Yerel Kimlikler Arasındaki Etkileşim: Kapsayıcılık Politikaları ile Ayrılıkçı Eğilimler Arasındaki Gerilim	71
3.2.1. Avrupa Birliği'nin Kimlik Politikaları: Kapsayıcılık İlkeleri ve Uygulama Pratikleri	71
3.2.2. Ayrılıkçı Taleplerin Yükselişi ve Avrupa Birliği'nin Tutumu	74
3.3. Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası	78
3.3.1. Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Hedefleri	79
3.3.2. AB Bölgesel Politikasının Araçları	80
3.4. Avrupa Birliği Bağlamında Küreselleşme, Yerelleşme ve Egemenlik Dinamikleri	82
3.4.1 Küreselleşmenin Avrupa Birliği Üzerindeki Etkisi	83
3.4.2. Yerelleşme Eğilimlerinin Avrupa Birliği İçindeki Yansıması	84
3.4.3. Avrupa Birliği'nde Egemenlik Paylaşımı ve Ulus-Devletin Dönüşümü.....	86
4. KATALONYA'NIN BAĞIMSIZLIK TALEBİ BAĞLAMINDA İSPANYA DEVLETİ VE ULUS-ÜSTÜ DİNAMİKLER.....	90
4.1. İspanya'nın İdari ve Siyasi Yapısı: Merkeziyetçilikten Özerkliğe	94
4.2. Katalonya'nın Bağımsızlık Talebi: Tarihsel Arka Plan ve Siyasal Gelişim	97
4.3. Katalonya Ayrılıkçı Hareketi Karşısında Avrupa Birliği'nin Tutumu	102
SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA	110

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AfB	Afrika Birliği
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)
AT	Avrupa Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
CF	Cohesion Fund (Uyum Fonu)
DB	Dünya Bankası
EFTA	European Free Trade Association (Avrupa Serbest Ticaret Birliği)
EURATOM/AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
ERDF	European Regional Development Fund (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu)
ESF	European Social Fund (Avrupa Sosyal Fonu)
G77	77'ler Grubu
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KEİÖ	Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
MC	Milletler Cemiyeti
MERCOSUR	Mercado Común del Sur (Güney Ortak Pazarı)
M.Ö.	Milattan Önce
NAFTA	North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması)

NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OEEC	Organization for European Economic Co-Operation (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü)
OECD	Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
ODGP	Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü
Vb.	Ve Benzeri
Vd.	Ve Diğerleri
WTO	World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

GİRİŞ

Avrupa tarihinin büyük bir bölümünde insan toplulukları, siyaseten dağınık ve otorite bakımından parçalı bir yapıda varlığını sürdürmüştür. Feodal beylerin hükümlerlikleri, dinsel otoritelerin mutlak kudreti ve imparatorlukların sınır tanımaz iddiaları arasında, siyasal birliğin ne olduğu sorusu bile çoğu zaman muğlak olmuştur. Otorite, kimi zaman tanrısal bir yetkiyle saraylarda, kimi zaman kılıcın gölgesinde toplumun içinde şekillenmiştir. Bugünkü anlamıyla ne bir “halk” vardır ne de tektipleşmiş bir “devlet.” Ancak modern çağın kapıları aralandıkça, bu parçalı yapının içinden yeni bir siyasal model yükselmeye başlamıştır: ulus-devletler. 1648 Westphalia Antlaşması’yla uluslararası sistemde egemenliğin merkezi devlet yapısına tanınması, ardından Fransız Devrimi ile halkın siyasal özne haline gelmesi, “devleti” yalnızca yöneten bir aygıt değil, halkı temsil eden bir egemenlik yapısı haline getirmiştir. Ulus-devlet, 20. yüzyıla kadar sınırları belirlenmiş, kimliği inşa edilmiş, egemenliği tek elde toplanmış bir yapı olarak uluslararası sistemin tartışmasız hakimi olmuştur. Ancak bu sarsılmaz yapı, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küreselleşme adı verilen yeni bir dinamikle karşı karşıya gelmiştir. Bilgi, sermaye ve kültür sınır tanımaz bir biçimde dolaşmaya başladığında devletin sınırları da mutlaklığını yitirmiş, egemenliğin bölünmezliği ilkesi de sorgulanır hale gelmiştir. Bir zamanlar dışarıdan hiçbir güce boyun eğmeyen devlet, şimdi ulus-üstü yapılarla iş birliğine gitmek, ekonomik birlikteliklerin gereğini yerine getirmek ve yerel kimliklerin artan taleplerine karşı pozisyon almak zorunda kalmıştır. Bu çalışma, işte tam da bu dönüşümün izini sürmektedir: Küreselleşme, bölgeselleşme ve yerelleşme gibi süreçlerin ulus-devletin egemenlik yapısını nasıl dönüştürdüğü sorusunu ele almakta ve Avrupa Birliği ile Katalonya örnekleri üzerinden bu değişimi somutlaştırmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın temel çıkış noktası, ulus-devletlerin tarihsel serüveni ile birlikte, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası sistemde yaşanan dönüşümler karşısında uğradıkları yapısal ve işlevsel aşınmadır. Ulus-devletler, Westphalia Antlaşması’ndan bu yana uluslararası sistemin temel ve hatta neredeyse tek başat aktörü konumundayken, küreselleşme sürecinin ivme kazandığı son yüzyılda bu konumları hem “yukarıdan” (ulus-üstü örgütlenmeler ve bölgesel bütünleşmeler) hem de “aşağıdan” (yerel ve bölgesel kimlik talepleri, yerelleşme politikaları) gelen baskılarla sarsılmaya başlamıştır. Bu süreçte devletlerin mutlak egemenlik iddiaları sorgulanmış; egemenliğin

anlamı, kapsamı ve uygulama alanı derin bir dönüşüme uğramıştır. Ulus-devletin egemenlik yetkilerindeki aşınmayı açıklamaya çalışan çalışmaların büyük bir bölümü, süreci yalnızca tek bir boyuttan değerlendirme eğilimindedir. Oysa egemenliğin dönüşümü, yalnızca küresel ekonomi veya siyasi entegrasyon gibi unsurlarla değil; kimlik politikaları, yerel hareketler ve demokratik talepler gibi çok katmanlı dinamiklerle birlikte şekillenmektedir. Bu nedenle bu tezde, egemenlik meselesi hem yukarıdan (ulus-üstü yapılar), hem de aşağıdan (yerel kimlik talepleri) gelen baskılarla birlikte, çok boyutlu bir çerçevede ele alınacaktır. Ancak bu çok katmanlı yapının analizi, doğası gereği belirli kavramsal ve zamansal sınırlamalarla yürütülmüştür. Egemenliğin dönüşümün ne şekilde gerçekleştiği, tüm devletler ve bölgeler açısından aynı doğrultuda mı işlediği, egemenliğin ulus-devlet formu içinde ne ölçüde sürdürülebilir olduğu gibi sorular hala tartışmalıdır. Bu noktada, ulus-devletin çözülüşü ya da dönüşümü üzerine geliştirilen teorik yaklaşımlar kadar, bu süreci etkileyen güncel siyasi, ekonomik ve kültürel dinamiklerin incelenmesi de önem taşımaktadır. Uluslararası ilişkiler literatüründe bu konuya dair önemli çalışmalar bulunmakla birlikte, “küreselleşme-bölgeselleşme-yerelleşme” üçlüsünün birlikte değerlendirilerek egemenlik kavramı etrafında yeniden ele alınması, sınırlı sayıda çalışmada sistematik biçimde yapılmıştır. Bu da konunun hem kuramsal hem uygulamalı bağlamda halen açıklığa kavuşturulmayı bekleyen boyutlara sahip olduğunu göstermektedir. Bu araştırma konusu, günümüz dünyasında ulus-devletlerin işlevlerinin dönüşmekte olması ve bu dönüşümün hem siyasi istikrar hem de demokratik temsiliyet açısından ciddi sonuçlar doğurması nedeniyle seçilmiştir. Ulus-devletlerin egemenlik yetkilerini paylaşmak zorunda kalmaları, klasik devlet teorilerinin yeniden tartışılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın hem siyaset bilimi hem de uluslararası ilişkiler literatürüne kuramsal ve uygulamalı katkılar sağlaması beklenmektedir. Özellikle Avrupa Birliği ve Katalonya örneği üzerinden yapılacak inceleme, sürecin somut ve güncel bir boyutunu açığa çıkaracaktır.

Bu bağlamda, araştırmanın temel amacı, küreselleşme süreciyle birlikte güçlenen yerel kimliklerin ulus-devletin egemenliği ve ülkesel bütünlüğü üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu bağlamda, yerel kimliklerin ulus-devlet için oluşturduğu tehditlere karşı bölgesel örgütlenmelerin nasıl bir ortak direnç geliştirdiği ve ulus-devletin küreselleşme ile yerelleşme arasında sıkışan konumunda ülkesel bütünlüğünü korumak adına ne tür güvenlik ve direnç noktaları oluşturduğu araştırmanın merkezini oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın konusunun seçilme nedeni ise, günümüzde ulus-devletin hem iç hem de dış baskılarla karşı karşıya kalarak işlevsel dönüşüm geçirmesi olgusunun, sadece akademik değil, aynı zamanda siyasal ve toplumsal sonuçları bakımından da yüksek öneme sahip olmasıdır. Böyle bir sorunun incelenmesi, mevcut uluslararası sistemin dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasına ve egemenlik tartışmalarına farklı bir perspektiften katkı sunulmasına imkan tanıyacaktır. Bu çerçevede araştırmanın bilime katkısı, devletin dönüşen yapısının, farklı düzeydeki baskıların ışığında yeniden yorumlanması ve devletin egemenliği kavramının çok katmanlı bir biçimde ele alınması olacaktır. Araştırma, ulus-devletlerin sistem içerisinde egemen güç olmaya başladıkları zamandan itibaren tarihsel bir perspektifle ele alınarak, günümüzde karşılaştığı dönüşüm süreçlerine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Coğrafi olarak ise Avrupa örneği temel alınarak özellikle Avrupa Birliği ve İspanya-Katalonya bağlamına odaklanılmıştır. Temel varsayım, ulus-devletlerin artık mutlak egemenliğe sahip olmadığı, bu egemenliğin parçalı, göreceli ve çok katmanlı bir yapıya büründüğüdür.

Araştırmanın kapsamı, ulus-devlet ve egemenlik kavramlarının tarihsel gelişiminden başlayarak, küreselleşme ve yerelleşme gibi güncel olgular bağlamında yaşanan dönüşümün analizine kadar uzanmaktadır. Araştırma boyunca, nitel analiz yöntemi benimsenmiş; literatür taraması, karşılaştırmalı değerlendirme ve örnek olay analizlerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda Katalonya örneği; ulus-devlet, egemenlik ve etnik kimlik üçgenindeki gerilimlerin somutlaşmış bir biçimini ortaya koymak açısından incelenmiştir. Ulus-devletin dönüşümü, egemenlik tartışmaları, küreselleşme, bölgeselleşme ve yerelleşme süreçleri üzerine literatürde çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların büyük bölümü bu süreçleri ya sadece ekonomik ya da sadece kültürel boyutta ele almaktadır. Bu tez, farklı yaklaşımları sentezleyerek daha bütüncül bir analiz sunmayı hedeflemektedir. Araştırma sürecinde başta siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, sosyoloji ve kamu hukuku literatüründen olmak üzere, Türkçe ve yabancı kaynaklar titizlikle taranmış, temel teorik yaklaşımların yanı sıra güncel makaleler, kitaplar, tezler, raporlar ve konuyla ilgili haber kaynaklarından da yararlanılmıştır. Böylelikle hem kuramsal hem de ampirik düzeyde sağlam bir analiz zemini oluşturulması hedeflenmiştir. Bu çalışma, dört ana bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içinde, ulus-devletin tarihsel serüveni ile küreselleşme, yerelleşme ve bölgesel örgütlenme süreçleri karşısında yaşadığı dönüşümün farklı yönlerini incelemektedir.

Birinci bölümde, ulus-devletin tarihsel olarak nasıl ortaya çıktığı, hangi siyasal ve toplumsal gelişmelerle kurumsallaştığı ele alınmıştır. Bu çerçevede, ulus-devlet kavramının oluşumu, Fransız Devrimi'nin dönüştürücü etkisi, 19. ve 20. yüzyıllardaki gelişimi detaylandırılmış; egemenlik kavramının tarihsel evrimiyle olan ilişkisi teorik düzlemde analiz edilmiştir. Bölümün sonunda, bölgeselleşme olgusunun nasıl ortaya çıktığı, ulus-devletin inşa sürecine nasıl etki ettiği, bölgesel örgütlenmelerin neler olduğu ve hangi amaçlarla oluşturulduğu üzerinde durulmuştur.

İkinci bölüm, küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin kavramsal çerçevesini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Küreselleşmenin tanımı, ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel boyutları ile birlikte ele alınmış; farklı kuramsal yaklaşımlar üzerinden bu süreç dair yorumlar karşılaştırılmıştır. Ayrıca, küreselleşmenin ulus-devlet yapısı üzerindeki etkileri ile bu ortamda gelişen yerelleşme eğilimlerinin devletin bütünlüğü ve egemenlik anlayışı üzerindeki yansımaları incelenmiştir.

Üçüncü bölüm, Avrupa Birliği'nin tarihsel gelişimini, yapısal özelliklerini ve bölgesel politikalarını ele alarak, AB'nin ulus-devlet yapıları üzerindeki etkisini değerlendirmektedir. Bu bağlamda AB'nin hem kapsayıcı kimlik politikaları hem de ayrılıkçı eğilimler karşısındaki tutumu analiz edilmiştir. Ayrıca, AB'nin küreselleşme ve yerelleşme süreçleri karşısındaki pozisyonu da değerlendirilerek, egemenliğin yeniden tanımlanma sürecine katkısı ve ulus-üstü yapıların devletlerin egemenliği üzerindeki etkisi ortaya konacaktır.

Dördüncü ve son bölümde, devlet modellerinin neler olduğu açıklanmış ve İspanya'nın bu modeller içerisinde eşsiz bir örnek oluşturan bölgesel devlet yapılanmasına sahip olduğu açıklanmıştır. Bu model içerisinde özerklik hakkı tanınan bölgelerden biri olan Katalonya'nın bağımsızlık talebi örneği üzerinden İspanya devlet yapısının dönüşümü ve bu süreçte AB'nin rolü incelenmiştir. İspanya'nın merkezîyetçilikten özerkliğe geçiş süreci, Katalonya'nın tarihsel ve siyasal talepleri ile birlikte değerlendirilmiş ve AB'nin bu kriz karşısındaki pozisyonu ve etkisi analiz edilmiştir. Böylece, ulus-devletin yerel talepler ve ulus-üstü dinamikler karşısında nasıl bir sınav verdiği örnek olay incelemesiyle somutlaştırılmıştır.

1. ULUS-DEVLETİN ORTAYA ÇIKIŞI VE EGEMENLİK

Ulus-devlet, içerisinde barındırdığı yurttaşlarının hemen hepsini tek bir siyasi kimlik altında birleştiren bir unsurdur. Ulus-Devlet içerisinde yaşayan tüm etnik, dini ve dilsel gruplar sosyolojik açıdan hangi kimliğe bağlı olurlarsa olsunlar siyasi açıdan tek bir milli kimliğe sahiplerdir.¹ Bu grupların tüm farklılıklarına rağmen siyasi anlamda nasıl bir çatı altında toplanabildiklerini anlamak için ulus ve devlet kavramlarını ayrı ayrı irdelemek yerinde olacaktır.

1.1 TARİHİ PERSPEKTİFTEN ULUSLAŞMA VE DEVLETLEŞME SÜRECİ

Ulus kavramının ilk kez ne zaman kullanıldığına dair bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ulus kavramı literatürde; “toplum olma bilincine sahip, ortak bir geçmişi ve kültürü paylaşan, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde yaşayan, ortak bir gelecek düşleyen ve self-determinasyon hakkına sahip bir topluluk”² olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram Latince’de ise “nasci” kavramından türemiş ve burada da anlamı “doğmak” olan ulus kelimesi, birçok faktörün toplamıyla şekillendirilmiş bir olgudur.³

Ulus kavramıyla ilgili farklı disiplinler de tanımlamalar yapmıştır. Bu çalışmada siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplininin kavramsallaştırması temelinde ulus kavramının değerlendirilmesi yapılacaktır. Siyaset bilimi ulusu; “net bir şekilde belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde var olan, bir devlet aygıtı tarafından denetlenen, üniter bir yönetime itaat eden topluluk”⁴ şeklinde tanımlamıştır. Uluslararası ilişkiler disiplininde ise, Birleşmiş Milletler (BM) teriminde açıkça yer verildiği şekliyle “devlet” adını alan bir siyasi birim olarak kullanılmaktadır.⁵

Ulus kavramını, literatürde kendine yer edinmiş olan ve sıkça referans alınan İngiliz tarihçi ve yazar Eric Hobsbawm’ın (1917-2012) çalışmasını dikkate alarak açıklamak yerinde olacaktır. Hobsbawm “Milletler ve Milliyetçilik” adlı eserinde ulus

¹ Ümit Özdağ (ed.), *21. Yüzyılda Prens Siyaset ve Devlet Yönetimi*, (Ankara: Kripto Yayınları, 2016), 115.

² Yalçın Yusufoğlu, “Ulus Nedir?”, *Memleket, Siyaset, Yönetim* 5/13 (Ağustos 2010), 75.

³ Andrew Heywood, *Siyaset*, çev. Bekir Berat Özipek vd., (Ankara: Adres Yayınları, 2017), 148.

⁴ Jean Leca, *Uluslar ve Milliyetçilikler*, çev. Siren İdeman, (İstanbul: Metis Yayınları, 1998) 13-14.

⁵ Ozan Erözden, *Siyasi İktidarın Meşruiyet Temeli Perspektifinde Avrupa’da Ulus-Devlet*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), 5.

kavramının anlamında yaşanan değişiklikleri farklı sözlüklere bakarak açıklamaya çalışmıştır. Bunlardan biri İspanya Kraliyet Ailesi Sözlüğünde geçen tanımlamadır. Ulus terimi bu sözlükte 1884 yılına kadar modern anlamda kullanılmamıştır. Hobsbawm bu tarihten önce ulusun basitçe “eyalet, ülke ya da krallıkta oturanların toplamı ve yabancı anlamına geldiğini” belirtmektedir. Bu sözlüğün 1884 basımında ise ulus kavramı değişime uğramış “her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezini tanıyan bir devlet, politik birim” ya da “bir bütün sayılan bu devletin oluşturduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar” olarak tanımlanmaya başlamıştır. Hobsbawm başka bir sözlük olan İspanya Akademi Sözlüğünde ise ulus teriminin anlamının 1925’ten sonra “aynı etnik kökene sahip olan, genelde aynı dili konuşan ve ortak bir geleneği paylaşan insanların oluşturduğu kolektif” şeklinde ifade edilmeye başlandığını da dile getirmiştir.⁶

Fransız Devrimi’ne giden süreçte yaşamış, ruhban sınıfını temsil eden ve devrimin öncülerinden sayılan Emmanuel Joseph Sieyès’e (1748-1836) göre ise ulus, “ortak bir yasa altında yaşayan, aynı yasama organıyla temsil edilen vb. bir ortak insanlar topluluğu”⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir hususta ulus teriminin etnisite ile karıştırılmamasıdır. Etnisite; “ortak bir soydan gelen, aynı etnik kökeni, dili, geleneği, tarihi paylaşan insan topluluğu” iken, ulus; “ortak bir etnik kökenden olmasa bile bir yasa altında toplanmış, belirli sınırlar içinde yaşayan, ortak bir geçmişi paylaşan öyle olmasa bile ortak bir gelecek oluşturmak isteyen insan topluluklarını”⁸ tanımlamaktadır. Siyaset Bilimci Edward H. Carr (1892-1982) ise ulus kavramının 16. ve 17. yüzyıllardan itibaren Batı Avrupa’da varlık gösteren büyük siyasal örgütlenmelerin nitelenmesi amacıyla kullanıldığını savunmaktadır.⁹

Devlet kavramı ise Max Weber’e (1864-1920) göre; “toplumda meşru şiddetin tekeli elinde bulunduran aygıttır.”¹⁰ Münci Kapani’nin (1921-1993) ifadesiyle; “belli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip üstün bir iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal kuruluştur.”¹¹ Asıl amacı toplumun

⁶ Eric J. Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*, çev. Osman Akınhay, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020), 29-30.

⁷ Emmanuel Joseph Sieyès, *Üçüncü Sınıf Nedir?*, çev. İsmet Birkan, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2005), 13.

⁸ Montserrat Guibernau, *Milliyetçilikler 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*, Çev. Neşe Nur Domaniç, (İstanbul: Sarmal Yayınları, 1997), 92.

⁹ Edward H. Carr, *Milliyetçilik ve Sonrası*, çev. Osman Akınhay, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 11-12.

¹⁰ Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı Behar-Günay Göksu Özdoğan, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1992), 22.

¹¹ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, (Ankara: BB101 Yayınları, 2016), 43-44.

iyiliği ve adaletin sağlanması olan devlet, toplumun büyük bir bölümü tarafından kabul gören bir organizasyondur. Tarihin ilk çağlarından beri var olduğu savunulsa da modern anlamda devletlerin asıl ortaya çıkışı 1789 tarihli “Fransız Devrimi” ile birlikte olmuştur. Bu tarihten önce de bilinen tarihin hemen her aşamasında devlet adı altında birçok siyasal birim var olmuş; ancak bu yapılar ne günümüz devlet modeliyle tam anlamıyla örtüşmüş ne de modern anlamda kurumsallaşabilmiştir. Bu nedenle, söz konusu tarihsel yapıları bugünkü devlet kavramıyla tanımlamak, anakronik bir değerlendirmeye yol açacaktır.¹²

Modern anlamda devletlerin oluşum sürecine kadar farklı siyasal yapılanmalar mevcuttur. Bunlar; “haraç alan geleneksel imparatorluklar, feodal toplumlar, zümreler düzeni, mutlakiyetçi devletler ve son olarak modern ulus-devletler”¹³ şeklinde sınıflandırılabilir. Bu çalışma modern ulus-devletler üzerinde yoğunlaşacağından, ulus-devlet öncesinde var olan yapılanmalara yalnızca konunun bütünlüğünü sağlamak amacıyla ve açıklayıcı nitelikte yer verilecek, detaylarına girilmeyecektir.

Yukarıda, ulus ve devlet kavramları literatürde yaygın olarak kullanılan ve genel kabul görmüş anlamlarıyla tanımlanmıştır. Bundan sonraki aşamada ulus-devlet oluşumunun nasıl ve hangi şartlar altında gerçekleştiği tarihsel bir perspektifle ele alınacaktır. Ulus-devletin tarihsel gelişiminin anlaşılması, sadece modern siyasal örgütlenmenin kökenlerine inmek bakımından değil, aynı zamanda egemenlik kavramının dönüşümünü açıklamak açısından da önem taşımaktadır.¹⁴

Ulus-devlet kavramı yerine zaman zaman egemen devlet ifadesi de kullanılabilir. Bu kullanımın tercih edilmesinin sebebi, ulus-devlet tartışmalarının merkezinde yer alan egemenlik meselesinin belirleyici rolünden kaynaklanmaktadır. Egemen devlet, esas itibarıyla 18. yüzyılda tarih sahnesine çıkan bir olgudur. Bu döneme kadar Avrupa’da siyasal iktidar tek bir merkezde toplanmamış; imparatorluklar, krallıklar, şehir devletleri gibi çeşitli siyasal yapılar aynı coğrafyada egemenlik iddiasında bulunmuştur. Bu iç içe geçmiş iktidar yapıları hem mezhepsel hem de dini farklılıklar temelinde çatışmalara neden olmuştur. Özellikle 17. yüzyılda, Katolikler ve Protestanlar arasında yaşanan ve literatürde “Otuz Yıl Savaşları (1618-1648)” olarak anılan mezhep temelli iç savaş, bu dönemin en önemli örneklerinden biridir. Savaşın ardından imzalanan 1648 tarihli

¹² Charles Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, çev. Kudret Emiroğlu, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001), 40.

¹³ Perspektif, “Ulus-Devlet Nedir?” (Erişim 22 Haziran 2019)

¹⁴ Perry Anderson, *Mutlakiyetçi Devletin Kökenleri*, çev. Barış Kılınç, (İstanbul: Versus Kitap Yayınları, 2009), 45.

Westphalia Antlaşması, modern anlamda devletin doğuşunda dönüm noktası kabul edilmektedir. Bu antlaşma, devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmaması ilkesini ve egemenlik ilkesini kurumsallaştırmıştır. Bu süreçte siyasal aktör olarak yükselen ticaret burjuvazisi hem egemen devletin inşasında hem de ilerleyen süreçte, özellikle Fransız Devrimi gibi büyük dönüşümlerde etkili bir rol üstlenmiştir.¹⁵

Ulus-devletin alt yapısını oluşturan üç temel unsur vardır. Bunlar; “ortak bir ülke toprağı, halk kitlesi ve siyasal iktidardır.” Ulus-devlet, hakimiyeti altında bulunan tüm bireylerin kendilerini aynı ulusun üyeleri olarak görmelerini sağlamak zorundadır. Aksi takdirde birden fazla ulus meydana gelmekte ve çok uluslu bir devlet modeli söz konusu olmaktadır. Böyle bir durumda iç karışıklık meydana gelir ve devletin egemenliğinde aşınmalar oluşur. Devletin egemenliği altında bulunan bireylerin tamamının aynı ulusun bir parçası olduğunu düşünmelerini sağlamak devletin asıl görevlerinden biridir. Ortak bir ulus bilinci olmadan ulus-devletten söz edilemez. Devletlerin sürekli olarak ulus bilincine vurgu yapması ve bu bilinci geliştirip, canlı tutmaya çalışmasının nedeni de budur.¹⁶

İngiliz Filozof Ernest Gellner (1925-1995), “ulusları insanlar yaratır; uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür”¹⁷ diyerek modern ulusun, siyasal değil toplumsal ve ekonomik bir gereksinimin sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bu nedenle modern ulus-devletin kurumsallaşması, yalnızca siyasi otoritenin merkezileştirilmesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda ekonomik ve kültürel alanlarda da büyük bir dönüşüm yaratmıştır. Gellner’e göre ulus-devletin ortaya çıkışı, sanayi toplumunun ihtiyaç duyduğu homojen ve yüksek kültürlü iş gücünün yaratılmasıyla yakından ilişkilidir. Ayrıca, sanayileşen toplumlarda toplumsal hareketliliğin artması ve iletişimin yaygınlaşması, merkezi eğitim sistemleri aracılığıyla ortak bir kültürün oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu kültürel standartlaşma durumu ise ulus-devletin temeli olan “kültürel birlik” fikrini mümkün kılmıştır.¹⁸

Selim Karyelioğlu, modern ulus-devletin tarihsel evrimini sanayileşme, iletişim araçlarının yaygınlaşması ve kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte ele alır. Karyelioğlu’na göre ulus-devletin tarih sahnesine çıkışı yalnızca modern siyasal

¹⁵ YouTube, “Kolonya Günleri 2 / Küreselleşme ve Ulus-devlet”, (Erişim 24 Mayıs 2025).

¹⁶ Perspektif, “Ulus-Devlet Nedir?”

¹⁷ Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, 28.

¹⁸ Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, 94-96.

birimlerin bir ifadesi değil aynı zamanda modern kapitalist sistemin ihtiyaç duyduğu toplumsal formasyonun da bir sonucudur. Bu bakış açısı ulus-devleti yalnızca bir siyasal yapı değil aynı zamanda belirli bir üretim tarzının, ekonomik gerçeklikle uyumlu bir toplum modelinin inşası olarak tanımlar.¹⁹ Özellikle, eğitim sistemi, resmi dil ve yurttaşlık bilinci gibi araçlarla kültürel homojenleşme sağlanarak devletin ideolojik işlevleri güçlendirilmiştir.²⁰

Ulus-devlet yapılanması üç temel grupta ele alınır. Birinci grup bu çalışmanın konusunu oluşturan, Orta Çağ'da temelleri atılan Avrupa merkezli ulus-devletlerdir. İkinci grup, Amerika kıtasının keşfiyle, yerli halkın zorla yerinden edilmesi ve çıkan savaşlar sonucu katledilmesiyle birlikte Avrupa'dan Amerika'ya yerleşen insanların oluşturduğu ulus-devlet yapılanmasıdır. Üçüncü grup ise, 20. yüzyıla kadar büyük devletlerin hegemonyası ve sömürgesi altında yaşayan ve 20. yüzyıldan itibaren kendi ulus bilinçlerine vararak içinde bulundukları sömürge ve hegemonya durumundan kurtulmaya çalışan toplumların verdikleri mücadeleler sonucu kurulan ulus-devletlerdir.²¹ Bu gruplama dikkate alındığında ilk ortaya çıkan ulus-devlet yapılanmasının Avrupa merkezli olduğu görülmektedir. Avrupa'da feodalitenin hakim olduğu bir siyasi düzenden merkezi devlet yapısına bağlı olan farklı bir siyasi düzene geçilmiştir. Bu da ulus-devletlerin oluşumunda atılan ilk adımlardan biri olarak değerlendirilebilir. Daha sonra Avrupalılar yeni yerler keşfetmek ve ticaret yapmak amacıyla dünyanın farklı bölgelerine seferler düzenlemişlerdir. Bu seferler sonucunda ise farklı toplumlarda sömürgeleştirme hareketleri başlatmışlardır. Avrupa'nın sömürgeleştirdiği bu toplumlarda da zamanla ulus-devlet anlayışı yaygınlaşmıştır.²²

Modern devletin ortaya çıkış süreci, her ne kadar 1648 tarihli Westphalia Antlaşması'yla simgelenmiş olsa da bu gelişimi tarihsel bağlamda Orta Çağ'dan itibaren değerlendirmek gerekmektedir.²³ Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte Avrupa'da merkezi otoritenin zayıflaması, siyasal iktidarın parçalı ve yerelleşmiş yapılar içerisinde örgütlenmesine neden olmuş; şehir devletleri, feodal beylikler ve kilise gibi aktörler

¹⁹ Selim Karyelioğlu, "Ulus-Devlet, Milliyetçiliğin Tarihsel Dayanakları ve Küreselleşmenin Ulus-Devlet ve Milliyetçilik Üzerindeki Etkileri", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi* 5/1 (Ocak 2012), 143-144.

²⁰ Karyelioğlu, "Ulus-Devlet, Milliyetçiliğin Tarihsel Dayanakları", 146.

²¹ Erözden, *Avrupa'da Ulus-Devlet*, 1.

²² Erözden, *Avrupa'da Ulus-Devlet*, 3.

²³ Aziz Tuncer, "Yerel Yönetimlerin Kökeni Bağlamında İtalyan Şehir Devletlerinde Yönetim ve Aktörler", *Journal of Political Administrative and Local Studiess* 1/1 (Mayıs 2018), 2-3.

arasında egemenlik paylaşımı yaşanmıştır.²⁴ Erken ve Geç Orta Çağ dönemlerinde feodalizmin kurumsallaşması, kentlerin özerkleşmesi ve monarşilerin yükselişe geçmesi, merkezîyetçi devlet yapısının ön koşullarını oluşturmuştur.²⁵ Bu süreçte ulusal kimliklerin ve yerel dillerin gelişimi hız kazanırken; “Rönesans, Reform ve Aydınlanma Hareketleri” ile birlikte dini meşruiyetin yerini seküler temelli bir egemenlik anlayışı almaya başlamıştır. Nihayetinde, toprak temelli feodal ilişkilerin çözülmesi, merkantilist ekonomik yapıların güç kazanması, daimi orduların kurulması ve bürokratik yapılanmanın gelişmesi gibi dinamiklerle, özellikle Batı Avrupa’da yer alan Fransa, İngiltere ve İspanya gibi ülkelerde modern anlamda devlet örgütlenmesinin ilk örnekleri ortaya çıkmıştır.²⁶

Westphalia Antlaşması, devletlerin kendi toprakları üzerindeki mutlak egemenliklerini tanımış ve dış müdahaleye karşı bir uluslararası ilke olarak “iç işlerine karışmama” anlayışını benimsemiştir. Böylece egemenlik anlayışı sadece iç düzeyde değil, uluslararası alanda da tanınan bir ilke haline gelmiş, devletlerin uluslararası topluluğa katılma koşulu olarak da görülmüştür. Bu gelişmeler, ulus-devletin tarihsel temellerinin atıldığı, egemenliğin giderek soyut ve hukuki bir kategoriye dönüştüğü bir dönem temsil etmektedir.²⁷

1.2 FRANSIZ DEVRİMİ VE ULUS-DEVLETE ETKİLERİ

Fransız Devriminin ulus-devlete olan etkilerini tam olarak anlayıp irdeleyebilmek için Devrim öncesi Fransa’sına tarihsel bir perspektiften bakmak faydalı olacaktır. Aynı zamanda 18. yüzyıl Fransa’sında Devrimin fikri hazırlıklarının yapılması sürecinde etkili olan düşünürlerden de bahsetmek konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bölümde öncelikli olarak bu konulara aydınlık getirildikten sonra Devrimin ulus-devlete etkileri açıklanacaktır.

Dünyanın hemen her yerinde bir devletin egemenliği olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple günümüz dünyası da bir devletler dünyasıdır. Ulusçuluk akımının modern anlamda kendini göstermesiyle birlikte her ulus bir devlet sahibi olmuştur ya da olmak istemektedir. Devlet olarak nitelendirilen bu olgu, yerleşik hayata

²⁴ Akdemik Tarih, “Orta Çağ Avrupası’na Genel Bir Bakış”, (Erişim 1 Temmuz 2020)

²⁵ Pınar Ülgen, “Orta Çağ Avrupa’sında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış”, *Mukaddime* 1/1 (Ocak 2010), 3.

²⁶ Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, 83-84.

²⁷ Yaşar Salihpaşaoğlu- Özgem Tuğçe Gümüş Boyacı, “Bir Modern Devlet ve Egemenlik Miti: Westphalia Barışı”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/1 (Nisan 2020), 203-204.

ve bununla birlikte tarımsal üretime geçilen dönemde doğmuştur. Westphalia Antlaşması ile de klasik devlet anlayışı sona ermeye başlamış, bunun yerine modern devletlerin var olduğu bir sürece gidilmeye başlanmıştır.²⁸ 16. yüzyılın başlarından itibaren şekillenmeye başlayan ulus-devlet yapılanması 18. yüzyılın sonlarında ise asıl olgunluk seviyesine ulaşmıştır. Avrupa’da başlayan bu yapılanma, Avrupa dışındaki toplumlara ise Avrupalıların kendilerini model olarak göstermesi sonucu yayılmıştır. 18. yüzyılda Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkan milliyetçilik akımı ise egemenlik alanını genişletmeye çalışan devletlerin tamamlayıcısı niteliğinde olmuştur.²⁹

Fransız Devrimini anlamak için, Fransa’da devrime giden süreci anlamak ve iyi yorumlamak gerekmektedir. Devrim öncesi dönem yani literatürde geçen adıyla “ancien régime (eski rejim/düzen)” olarak bilinen dönem Fransa’nın genel durumunu anlatmaktadır. Orta Çağ Fransa’sında toplum; ruhban sınıfı, soylular ve halk olmak üzere üç kesimden oluşmaktadır. Orta Çağ toplumlarının çoğunda olduğu gibi Fransa’da da lordlar birleşerek kendilerine bir kral seçmişlerdir. Tüm gücün tek elde toplandığı Fransız toplumunda, 1302 yılında kral; soylular, ruhban sınıfı ve halkın aynı anda temsil edildiği bir parlamento oluşturulmasına izin vermiştir. Bu parlamento üç ayrı sınıfın aynı anda temsil edildiği bir yapı olduğu için “Genel Meclis” diğer bir deyişle “états généraux” adını almıştır. Başlangıçta düzensiz bir feodal üretim ilişkisinin olduğu, daha sonra bu sistemin pazar ekonomisinin gelişmesiyle birlikte yerini mutlak monarşiye bıraktığı bir döneme geçiş yapılmıştır. Bilindiği gibi mutlak monarşi kralın tek başat güç olduğu, otoritesini sınırlayacak başka bir gücün olmadığı bir sistemdir. 14. Louis’nin “Devlet benim!” sözüyle de mutlak monarşinin varlığı ve sisteme ne kadar hakim olduğu net olarak gözükmemektedir. 14. Louis’den sonra da sırasıyla yerine gelen 15. ve 16. Louis dönemlerinde de bu krallar tarafından benzer sözler söylenmiş ancak aynı etkiyi göstermemiştir.³⁰

Fransız Devrimi’ne giden süreçte, Üçüncü Sınıf içerisinde yer alan gruplardan biri de burjuvazidir. Burjuvazi, bu süreçte yalnızca siyasal temsiliyet ve adalet talep etmekle kalmamış, aynı zamanda iktisadi yaşamda serbestlik arayışını da dile getirmiştir. Bu dönemde özellikle merkantilist düzenin ve feodal ayrıcalıkların kaldırılması yönündeki talepler, burjuvazinin ekonomik çıkarlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda 18.

²⁸ Atilla Yayla, *Siyaset Bilimi*, (Ankara: Adres Yayınları, 2016), 123.

²⁹ Christopher Pierson, *Modern Devlet*, çev. Burcu Erdoğan-Neşet Kutluğ, (İstanbul: Çivi Yayınları, 2000), 71.

³⁰ Taner Timur, *Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi*, (İstanbul: Yordam Kitap Yayınları, 2016), 20-21.

yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de ortaya çıkan klasik iktisat düşüncesi, burjuvazinin ideolojik cephanesini güçlendirmiştir. Özellikle Adam Smith’in (1723-1790) 1776 yılında yayımlanan “Milletlerin Zenginliği” adlı eseri, ekonomik özgürlüğü savunan görüşleriyle dikkat çekmiştir. Smith’in “görünmez el” metaforuyla formüle ettiği piyasa düzeni anlayışı, daha sonra “laissez-faire” ilkesiyle özdeşleştirilmiş ve bu ilke, bireylerin ekonomik faaliyette devlet müdahalesi olmaksızın özgürce hareket edebilmesi gerektiğini savunmuştur.³¹ Bu düşünce biçimi, Fransa’daki burjuvazinin hem feodal ayrıcalıklara hem de devletin ekonomi üzerindeki sınırlayıcı etkisine karşı geliştirdiği söylemle büyük ölçüde örtüşmektedir.

18. yüzyıl Fransa’sında kapitalizmin gelişmesiyle birlikte Orta Çağ’dan kalan kurumlar varlığını sürdürse de işlevselliklerini kaybetmeye başlamıştır. Loncalar, feodal sınıflar ve kilise toplumsal hayat üzerinde hâlâ belirleyici olsa da kapitalistleşen pazar ekonomisi bireyi öne çıkaran yeni bir toplumsal yapı doğurmuştur. Krallığın sürekli borç içinde olması, aristokratlara verilen imtiyazlar ve reformların gerçekleştirilememesi mevcut düzeni iyice çıkmaza sokmuştur. Bu dönemde şehirleşme ve okuryazarlık oranındaki artış, eleştirel bir toplumun doğmasına zemin hazırlamıştır. Montesquieu, Rousseau, Voltaire, Diderot ve Sieyès gibi düşünürler sistemin sert eleştirisini yaparak halkta bilinç oluşturmuş, uzun süredir kapalı olan Genel Meclis’in yeniden açılmasıyla ulusal bir örgütlenme başlamıştır. “Assamblée Nationale Constituante’nin”³² ilan ettiği “İnsan Hakları Bildirgesi”, devrimle birlikte yaşanan zihinsel dönüşümün simgesi olmuş ve ulus-devlet fikrinin temellerini atmıştır.³³

Westphalia’n sistem devletleri uluslararası arenada egemen güç olarak ortaya çıkarmaya çalışırken ve varlığının sorgulanmasının önüne geçmek isterken; 18. yüzyılda yaşanan Fransız Devrimiyle birlikte milliyetçiliğin icat edilmesi devletlerin rolünü daha da artırmıştır. Bu durum “iç-dış, barbar-uygar, vatandaş-yabancı” gibi kavramları ön plana çıkararak devletlerin egemenliklerini daha da sağlamlaştırmıştır.³⁴

Fransız Devrimi, modern ulus-devletin tarih sahnesine çıkışını sağlayan en temel tarihsel eşiklerden biridir. 1789 Fransız Devrimi ile birlikte siyasal egemenliğin kaynağı, ilahi irade veya hanedan soyu olmaktan çıkarak halk iradesine dayandırılmıştır. Bu

³¹ Adam Smith, *Milletlerin Zenginliği*, çev. Mustafa Acar, (İstanbul: Liberus Yayınları, 2020), s. 14.

³² 17 Haziran 1789’da états généraux’un üç kamarasının birleşmesiyle oluşan kurucu meclistir.

³³ YouTube, “Historik Özel: Fransız Devrimi”, (Erişim 23 Mayıs 2024)

³⁴ Richard Falk, *Dünya düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Jeopolitikası*, çev. Neşenur Domaniç-Nusret Arhan, (İstanbul: Metis Yayınları, 2005), 37-38.

dönüşüm, yalnızca yönetim biçimini değil, aynı zamanda bireyin devletle olan ilişkisini de köklü biçimde yeniden tanımlamıştır.³⁵

Fransız Devrimi, ulus-devlet kuramının son şeklini almasında bir dönüm noktası olmuştur. Fransız Devrimiyle birlikte egemenliğin Tanrı'dan veya monarktan halka geçtiği görüşü kabul edilmiş, halkın kendi siyasal kaderini tayin etme hakkının altı çizilmiştir. Sieyès'in "Qu'est-ce que le Tiers État? (Üçüncü Sınıf Nedir?)" adlı eseri, ulusal egemenlik fikrini teorik olarak temellendirmiştir. Dolayısıyla ulusal kimlik ve yurttaşlık, dini ya da etnik bir yapıya değil, ortak siyasal irade ve değerler bütününe dayandırılmıştır.³⁶ Devrim sonrası süreçte oluşturulan anayasa ve yeni kurulan meclisler, modern ulus-devletlerin kurumsal yapılarının ilk modellerini oluşturmuşlardır.

Sieyès'in 1789'da yayımladığı "Üçüncü Sınıf Nedir?" adlı eseri, Ruhban sınıfı ve aristokrasinin hakim olduğu Fransa'da toplumsal sınıflara ayrılmış olan bu ayrıcalıklı düzeni eleştiren ve üçüncü sınıfın egemenliğini savunan devrimci bir metindir. Sieyès bu eserinde: "Üçüncü sınıf her şeydir; ama siyasal anlamda hiçbir şeydir. Üçüncü sınıf bir şey olmak istiyor."³⁷ Diyerek siyasal anlamda temsil yetkisinin yalnızca soylulara ait olamayacağı ve ulusal egemenliğin halkın da içerisinde bulunduğu ortak bir iradeye dayanması gerektiği yönündeki yeni siyasal anlayışın temelini atmıştır.³⁸

Ernest Gellner ise "Uluslar ve Ulusçuluk" adlı eserinde, Devrim sürecini milliyetçiliğin modern biçimiyle ilişkilendirir. Gellner'e göre, Fransız Devrimi ile ortaya çıkan yeni milliyetçilik anlayışı, "devletin meşruiyetini halkın ortak kültürel kimliğinden alan" bir yapıya dönüşmüş ve artık ulus, sadece aynı toprak üzerinde yaşayan insanlar topluluğu değil; ortak bir dil, kültür ve siyasal ideal etrafında birleşmiş yurttaşlar bütününe ifade eden bir hale gelmiştir.³⁹

Devrim sonrası oluşturulan 1791 Anayasası ile egemenliğin artık halkta olduğu anayasal düzeyde kabul edilmiş; eşitlik, vatandaşlık ve temsil ilkesi gibi modern

³⁵ Eric J. Hobsbawm, *Devrim Çağı 1789-1848*, çev. Bahadır Sina Şener, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003), 41-42.

³⁶ Sieyès, *Üçüncü Sınıf Nedir?*, 13-14.

³⁷ Sieyès, *Üçüncü Sınıf Nedir?*, 7.

³⁸ Sieyès, *Üçüncü Sınıf Nedir?*, 48.

³⁹ Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, 47.

kavramlar anayasal bağlamda güvence altına alınmıştır. Bu sebeple Fransız Devrimi için ulus-devletin temel normatif ve yapısal dayanaklarını oluşturmuştur denilebilir.⁴⁰

Sonuç olarak Fransız Devrimi, yalnızca bir siyasi devrim değil; halk egemenliği, yurttaşlık, temsil ve sekülerleşme temelinde kurumsallaşmış modern ulus-devletin düşünsel ve yapısal altyapısını hazırlayan kapsamlı bir dönüşüm sürecidir. Bu yönüyle hem teorik hem de tarihsel olarak ulus-devletin doğuşunu anlamada temel referans noktalarından birini oluşturmaktadır.

1.3 19. VE 20. YÜZYILDA ULUS-DEVLET

Modern ulus-devletin gelişiminde 19. ve 20. yüzyıllar, birbirinden farklı dinamiklerle şekillenmiş iki ayrı tarihsel dönem olarak öne çıkar. Fransız Devrimi'nin ardından gelen süreçte ulus-devlet, yalnızca siyasi bir model değil, aynı zamanda toplumsal birlik ve meşruiyet üretme mekanizması olarak da işlev kazanmıştır. 19. yüzyıl boyunca Avrupa'da görülen ulusallaşma hareketleri, homojen bir ulusal kimlik yaratma çabasının ürünüdür. Bu çabanın temelinde ortak bir tarih, dil, kültür ve semboller etrafında halkı bütünleştirme hedefi yatmaktadır.⁴¹ Benedict Anderson (1936-2015) bu durumu bireylerin hiçbir zaman toplumun tüm üyelerini tanımasa da ortak bir aidiyet duygusu etrafında birleştiği şeklinde yorumlar. Dolayısıyla ulusları asıl var eden şeyin de ortak bir çatı altında birleşen "hayali cemaatler" olduğunu savunur.⁴²

20. yüzyılın başlarında, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, imparatorlukların yıkılmasıyla birlikte birçok yeni ulus-devlet ortaya çıkmış, bu da halk egemenliği ilkesinin yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Ancak bu yeni devletler genellikle çok etnikli yapılardan doğdukları için, homojen ulus kimliği yaratma süreçleri çatışmalarla ve dışlayıcı politikalarla örülmüştür. Özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da, etnik milliyetçiliğin öne çıktığı bu dönemde, ulus-devlet anlayışı çoğunlukla bir asimilasyon aracı olarak kullanılmıştır.⁴³

20. yüzyılın ilk yarısı ulus-devletlerin dünya sisteminde tek başat aktör olduğu bir dönemdir. Bu dönemde ulus-devletlerin karşısında onun kadar etkili bir yapılanma yoktur.

⁴⁰ TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları (TÜBİTAK), "Fransız Devrimi", (Erişim 16 Nisan 2025)

⁴¹ Rıfat Aydın, "Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus-Devlet", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 6/1 (Nisan 2018), 251-252.

⁴² Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*, çev. İskender Savaşır, (İstanbul: Metis Yayınları, 1993), 20.

⁴³ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 94-95.

Önceki anlatımlarda da belirtildiği üzere modern anlamda ulus-devletlerin oluşumuna kadar geçen sürede farklı yapılanmalar ve sistemler var olmuştur. Bu nedenle ilerleyen süreçlerde de ulus-devletlerin yok edilip yerine farklı bir sistem getirilmesi hiç olanaksız değildir. Dolayısıyla tam anlamıyla güçlenen ve uluslararası sistemde varlığını iyice pekiştiren ulus-devletler bir araya gelerek kendilerinin oluşturduğu ve yönettiği uluslararası örgütler gibi yepyeni bir aktör meydana getirmişlerdir. Daha önce denemeleri yapılan ama ulus-devletlerin tam anlamıyla modernleşmediği zamanlara denk gelen bu aktörler varlıklarını devam ettirememişlerdir.

Bu dönemlerde literatüre giren ancak anlam bakımından ortaya çıkışı daha eski tarihlere dayanan, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar çok sık kullanılmayan ve bugün ulus-devletlere çok büyük bir tehdit oluşturan yepyeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavram küreselleşmedir. 1962 yılında Kanadalı bir yazar olan Marshall McLuhan (1911-1980) tarafından yayınlanan “The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man (Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu)” adlı eserde “Global Köy” diye bir ifadeden bahsedilir. Bu ifadeye göre McLuhan, dünyada teknolojik gelişmelerin hızla arttığından ve elektromanyetik alanda yapılan keşiflerin insan ilişkilerini etkileyerek dünyayı bir global köy haline getirdiğinden bahseder.⁴⁴ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) çökmesiyle ve Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte dünyanın tek kutuplu bir sistem içerisine girmesi ve teknolojinin artık durdurulamayacak kadar ilerlemiş olması McLuhan’ın ne kadar haklı olduğunun bir göstergesidir. Bu süreçte ulaşımın gelişmesiyle gerek insan gerekse de mal topluluklarının artık sınır tanımaksızın hızlı bir şekilde hareket etmesi ve gelişen teknolojiyle birlikte bilgi akışının da durdurulamaz hale gelmesi sürecin ne kadar hızlı ilerlediğinin bir göstergesidir.

20. yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşı, dekolonizasyon süreci ve Soğuk Savaş, ulus-devletin hem iç yapısını hem de uluslararası sistemdeki rolünü köklü biçimde etkilemiştir. 20. yüzyılın ortalarına doğru, özellikle BM’nin kurulması ve insan hakları belgelerinin kabulüyle birlikte, ulus-devletin egemenliği daha sınırlı ve denetlenebilir bir hale gelmiştir. Aynı zamanda Avrupa Birliği (AB) gibi bölgesel entegrasyon projeleri, devletin klasik egemenlik anlayışını sarsmıştır.

⁴⁴ Marshall McLuhan, *Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu*, çev. Gül Çağalı Güven, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), 31-32.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ulus-devlet, bu kez refah devleti modeline evrilerek yurttaşlarına sosyal haklar sunan bir yapı halini almıştır. Bu dönem, ulus-devletin yalnızca güvenlik ve egemenlik değil; aynı zamanda sosyal adalet ve eşitlik sağlama yükümlülüğüyle yeniden tanımlandığı bir dönemdir.⁴⁵ Ancak bu yapının da 1970’lerden itibaren başlayan küreselleşme dalgası ile aşındığı görülmektedir. Devletin ekonomik alan üzerindeki kontrolü ulus-ötesi şirketler, uluslararası finans kurumları ve bölgesel örgütlenmeler nedeniyle zayıflamış, bu da klasik egemenlik anlayışını tartışmaya açmıştır.⁴⁶

Zygmunt Bauman (1925-2017) “akışkan modernlik” çağında ulus-devletin sabitlik ve denetim sağlama işlevinin giderek zayıfladığını vurgular.⁴⁷ Ayrıca Manuel Castells’in (1942) “Ağ Toplumunun Yükselişi” adlı eseri, bilgi teknolojileri çağında siyasal egemenliğin mekansal sınırlarının aşındığını ortaya koyar. Castells’e göre, enformasyon akışının hızlanması, ulusal kimliklerin çok katmanlı kimliklere evrilmesine neden olmuştur. Bu da devletin tekil bir kimlik üzerinden meşruiyet üretmesini zorlaştırmaktadır.⁴⁸

Sonuç olarak, 19. yüzyılda kurumsallaşan ulus-devlet modeli, 20. yüzyıl boyunca hem içsel hem de dışsal dinamiklerle dönüşüme uğramış; özellikle küreselleşmenin etkisiyle klasik tanım ve işlevleri yeniden tartışmaya açılmıştır. Bugün ise ulus-devlet, bir yandan küresel akışlara uyum sağlama çabası verirken, öte yandan kendi içindeki meşruiyet ve kimlik krizleriyle yüzleşmektedir. Ayrıca ulus-devletlerin egemenlik kurabilmek ve tek başat aktör olabilmek için yüzyıllarca uğraşıp sınırları içerisinde bulunan farklı kimliklere sahip insanları aynı milli kimlik altında birleştirme çabaları, insanlığın artık sınır tanımayan bir döneme girmesiyle birlikte önemini yitirmeye başlamıştır. 21. yüzyıl ile birlikte küreselleşme adı altında ortak bir kültür, dil ve din birliği oluşturularak bir “Dünya Toplumu” yaratmak amaçlanmaktadır. Bu durum ulus-devletlerin egemenliğini tehlikeye atmış ve yok olma durumu ile karşı karşıya getirmiştir.

⁴⁵ Jürgen Habermas, *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 54-55.

⁴⁶ Nahide Konak, “Ekonomik Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Kuramsal Yaklaşımlar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 28/1 (Haziran 2011), 152.

⁴⁷ Zygmunt Bauman, *Akışkan Modernite*, çev. Sinan Okan Çavuş, (İstanbul: Can Yayınları, 2018), 261.

⁴⁸ Manuel Castells, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Cilt 1 Ağ Toplumunun Yükselişi-*, çev. Ebru Kılıç, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008), 133-134.

1.4. EGEMENLİĞİN UYGULAMA ALANI OLARAK ULUS-DEVLET

Egemenlik, modern devlet anlayışının temelini oluşturan kavramlardan biridir. Bu kavram, yalnızca anayasal ve hukuki bir yetkiyi değil, aynı zamanda siyasi meşruiyetin ve toplumsal düzenin temelini de ifade eder.⁴⁹ Modern devletle birlikte kullanılmaya başlayan egemenlik kavramı ilk olarak Fransız hukukçu Jean Bodin (1530-1596) tarafından 1576 yılında kaleme alınan “Devletin Altı Kitabı (Les Six Livres de la République)” adlı eserde kullanılmıştır. Bu eserde egemenlik kavramı devletin sahip olduğu “sürekli, en üstün, mutlak güç”⁵⁰ şeklinde tanımlanmıştır. Bu güç yasa yapma, uygulama ve yargılama yetkilerini kapsar. Feodal yapılarla parçalanmış Orta Çağ Avrupa’sında, merkezi otoritenin yeniden inşası sürecinde Bodin’in bu yaklaşımı teorik bir dayanak oluşturmuştur. Ayrıca Bodin’e göre egemenlik kavramı, “yasaları koyma ve yürütme yetkisini, başka bir otoriteye bağlı olmaksızın sürdürebilme gücüdür.”⁵¹ Bu bağlamda egemenlik, devletin diğer tüm aktörlerinden üstün ve bağımsız olmasını sağlayan kurucu ilkedir. Jean Bodin’in egemenliği “devletin en yüksek gücü” olarak tanımlaması, modern devletin inşa sürecinde merkezi bir teorik çerçeve oluşturmaktadır.⁵²

Bodin’in egemenliği dünyevi ve modern bir zeminde temellendirmesinin ardından, 17. yüzyılda Thomas Hobbes (1588-1679), “Leviathan” adlı eserinde egemenliği güvenliğin garantisi olarak yorumlamıştır. Hobbes’a göre doğa durumundaki insanlar arasında sürekli bir çatışma söz konusudur. Bu durumu sonlandırmak için bireylerin tüm haklarını bir “egemene” devretmeleri gerekir. Böylece mutlak bir otorite ortaya çıkar. Hobbes’un bu anlayışı, halk iradesini temele almakla birlikte, bu iradenin temsiliye devredilmesiyle mutlakiyetçi bir modeli meşrulaştırır.⁵³

Thomas Hobbes egemenliği, doğa durumunun kaotik yapısından kurtulmak için bireylerin rasyonel olarak bir araya gelerek oluşturduğu mutlak bir otorite olarak tanımlar. Hobbes, “Egemenin emri altında olmayan her insan, kendisini korumak için her hakkı elinde tutar”⁵⁴ der. Bu yaklaşımda egemenlik, bireylerden devlete geçen ve mutlak güce

⁴⁹ Alper Kaya, “Egemenlik Kavramı ve Siyasi Düşünürler”, *KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2022), 216.

⁵⁰ TÜBİTAK, “Egemenlik”, (Erişim 25 Mayıs 2025).

⁵¹ Serkan Ekiz, “Jean Bodin’in Siyaset Felsefesinde Devlet ve Egemenlik”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/2 (Kasım 2020), 659.

⁵² Yeşim Çelik, “Geçmişten Günümüze Egemenlik Kavramı ve Değişen Egemenlik Anlayışı”, 395.

⁵³ Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev. Semih Lim, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 131-132.

⁵⁴ Hobbes, *Leviathan*, 491.

dönüşen bir mekanizmadır. Hobbes'un bu görüşü, özellikle mutlakiyetçi devlet modelinin meşruiyet zeminini güçlendirmektedir.

John Locke (1632-1704) ise Hobbes'un mutlakiyetçi anlayışına karşı çıkarak, egemenliğin halkın rızasına dayalı bir biçimde kurgulanması gerektiğini savunur. Locke'a göre devletin gücü sınırlı olmalı ve birey haklarını gözetmelidir.⁵⁵ John Locke'un bu anlayışı, özellikle liberal demokrasilerin gelişiminde etkili olmuştur denilebilir.

Egemenlik, siyaset felsefesi ve kamu hukuku literatüründe, modern devletin varlık koşullarından biri olarak kabul edilir. Devletin hem kendi halkı hem de uluslararası toplum nezdinde meşru otoritesini kurabilmesi, büyük ölçüde egemenlik yetkisinin varlığına bağlıdır. Bu bağlamda en temel anlamıyla egemenlik, “bir devletin kendi toprakları üzerinde nihai ve bağımsız karar alma yetkisine sahip olmasıdır.”⁵⁶ Bu yönüyle egemenlik; iç (ulusal) ve dış (uluslararası) olmak üzere iki boyutlu bir yapıya sahiptir. Modern devlet sisteminin oluşmaya başladığı süreci simgeleyen Westphalia Antlaşması ise egemenliğin yalnızca bir iç mesele olmadığını, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin temel ilkesi olduğunu ortaya koymuştur. Bu antlaşma ile devletler, birbirlerinin iç işlerine karışmamayı ve karşılıklı bağımsızlığı kabul etmişlerdir. Böylece “dış egemenlik” kavramı somut biçimde uluslararası hukuka yansımıştır.⁵⁷

Modern devletin teorik temelleri de egemenliğin ortaya çıktığı dönemde atılmıştır denilebilir. Jean Bodin, egemenliği “devletin ebedi ve mutlak gücü” olarak tanımlayarak bu kavramı ilk kez sistematik biçimde ele alan düşünürlerden biri olmuştur. Bodin'in bu yaklaşımı, özellikle merkeziyetçi monarşilerin meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır.⁵⁸ Egemenliğin bölünemez ve devredilemez olduğu yönündeki anlayış, daha sonraki dönemde ulus-devletin temel hukuki ilkeleri arasında yer alacaktır. Benzer şekilde, Niccolo Machiavelli'nin (1469-1527) “Prens” adlı eserinde sunduğu “gerçekçi iktidar anlayışı” da modern devlet fikrinin gelişmesinde etkili olmuştur.⁵⁹

Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkmasıyla birlikte Fransa'da gelişen egemenlik anlayışında, Emmanuel Joseph Sieyes önemli bir dönüm noktası olmuştur. Sieyes, ulusun egemenliğini temel alan bir siyasal yapılanmayı ve hiçbir yerden yetki almadığını,

⁵⁵ John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Bakırcı, (Ankara: Serbest Kitaplar Yayınları, 2019), 134.

⁵⁶ Çelik, “Geçmişten Günümüze Egemenlik Kavramı ve Değişen Egemenlik Anlayışı”, 397.

⁵⁷ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara: Yetki Yayınları, 2020), 27.

⁵⁸ Ekiz, “Jean Bodin'in Siyaset Felsefesinde Devlet ve Egemenlik”, 660.

⁵⁹ Niccolo Machiavelli, *Prens*, çev. Elif Çelik, (Ankara: Panama Yayınları, 2022), 55.

yetkinin kaynağının bizzat ulusun kendisi olduğunu savunur.⁶⁰ Bu görüş, Fransız Devrimi sonrası modern ulus-devletin teorik temelini oluşturmuştur. Ayrıca Sieyes, soyluların ayrıcalıklı konumuna karşı çıkarak, gerçek egemenliğin üretim yapan ve toplumun çoğunluğunu oluşturan üçüncü sınıfta olduğunu vurgular.⁶¹ Bu yaklaşım, egemenliği soya ya da doğuştan gelen bir ayrıcalığa değil, toplumsal fayda ve katkıya dayandıran modern egemenlik anlayışının öncüsüdür. Bu bağlamda Sieyes, egemenliğin halkın temsilcileri eliyle kullanılabileceğini savunarak anayasal düzene giden yolu teorik olarak açmıştır. Modern ulus-devletin ortaya çıkışıyla birlikte egemenlik, kralın şahsına ait bir otoriteden çıkıp, halkın iradesiyle meşruiyet kazanan ve anayasal çerçeveye sınırlandırılan bir yapıya evrilmiştir. Bu dönüşümde Fransız Devrimi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Sieyes’e göre, egemenlik halka aittir ve hiçbir birey ya da kurum, halkın iradesine dayanmadan egemenlik hakkını kullanamaz.⁶²

18. yüzyılın filozoflarından biri olan Jean-Jacques Rousseau’nun (1712-1778) “Toplum Sözleşmesi” adlı eseriyle birlikte, egemenlik düşüncesi doğrudan halkın iradesine dayandırılmıştır. Rousseau’ya göre egemenlik, “yalnızca genel iradeye aittir ve bu irade ne devredilebilir ne de temsil edilebilir.”⁶³ Bu anlayış, Fransız Devrimi’nin fikişsel arka planını oluşturmuş ve ulus-devlet fikrini güçlendirmiştir.

Egemenlik sadece devletin iç işlerinde ve sınırları dahilinde mutlak karar alma yetkisi değil, aynı zamanda bu yetkinin başka aktörlerle paylaşılması, devredilmesi ya da sınırlandırılmasıyla şekillenen bir süreçtir.⁶⁴ Bu bağlamda, klasik Westphalia egemenliği modelinden uzaklaşılarak “paylaşılan egemenlik”, “çok katmanlı yönetim” ve “ağ egemenliği” gibi yeni kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır.⁶⁵

Klasik egemenlik kuramı, devletin kendi sınırları içerisindeki nihai otoritesini esas alırken, küreselleşmeyle birlikte bu model ciddi biçimde sorgulanmaya başlanmıştır. Uluslararası ticaret, finansal entegrasyon, çevre sorunları ve göç gibi küresel meselelerin devlet sınırlarını aşması, karar alma süreçlerini yalnızca ulusal düzeyde bırakmayı yetersiz kılmaktadır.⁶⁶ Küreselleşmenin sunduğu bu yeni ortamda, egemenlik sadece içsel

⁶⁰ Sieyès, *Üçüncü sınıf Nedir?*, 23.

⁶¹ Sieyes, *Üçüncü Sınıf Nedir?*, 12-13.

⁶² Sieyes, *Üçüncü Sınıf Nedir?*, 74-75.

⁶³ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021), 54-55.

⁶⁴ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 59.

⁶⁵ David Held-Anthony McGrew, *Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması*, çev. Ali Rıza Güngen, (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2008), 164

⁶⁶ Bauman, *Akışkan Modernite*, 87.

bir düzen kurma gücü değil, aynı zamanda uluslararası kurumlarla uyum içinde var olabilme yetisi olarak da değerlendirilmelidir.⁶⁷

Bu durumla ilgili olarak David Held (1951-2019), küreselleşmenin, egemenliği “yerelleşme” ve “uluslar-üstülük” arasında böldüğünü ileri sürer. Bu bağlamda devlet hem küresel sistemin bir aktörü hem de yerel taleplerin muhatabı olarak konumlanır. Böylece egemenlik, yukarıdan (küresel sistemden) ve aşağıdan (yerel toplumdan) gelen baskılara eş zamanlı olarak yanıt vermek zorundadır.⁶⁸

Modern devletin temel dayanaklarından biri olan egemenlik, tarihsel süreçte hem teorik hem de pratik anlamda dönüşümler geçirmiştir. Ancak bu dönüşüm, küreselleşmenin yoğun etkisiyle 20. yüzyılın sonlarından itibaren daha da hızlanmıştır. Küreselleşme, sınırların geçirgen hale gelmesi, uluslararası örgütlerin artan etkisi, çok uluslu şirketlerin ekonomi üzerindeki hakimiyeti ve bireylerin hareketliliği gibi unsurlarla egemenliği yeniden tanımlanabilir bir kavram haline getirmiştir.⁶⁹

Carl Schmitt (1888-1985) ise 20. yüzyıl başlarında, “egemen, istisna halinde karar verendir” şeklinde bir ifade kullanarak egemenliği “olağanüstü hallerde karar verme yetkisi”⁷⁰ olarak tanımlar. Bu tanım, özellikle modern hukuk devletlerinde hukuk ile siyasal iktidar arasındaki gerilimi görünür hale getirir. Schmitt’in yaklaşımı, devletin kriz anlarında nasıl şekillendiğini anlamak açısından önemli bir kuramsal çerçeve oluşturur.

Ulus-devletin kurumsallaşması yalnızca siyasal bir yapılanma değil, aynı zamanda kültürel ve ekonomik dönüşümlerle şekillenen bir süreçtir. Ernest Gellner, ulus-devletin başarısını tek tip bir kültür ve ortak bir dilin, merkezi eğitim sistemi aracılığıyla oluşturulmasına bağlamaktadır.⁷¹ Bu durum da devletin sadece fiziksel bir egemenlik değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik bir bütünlük kurma amacı taşıdığını gösterir. Ayrıca Gellner, uluslararası sistemde yaşanan dönüşümün ulusal kimlik ve meşruiyet algılarında kaymalara yol açtığını da belirtir. Ulus-devletin sunduğu “tek merkezli meşruiyet” anlayışı yerini “çoklu düzeyde meşruiyet arayışlarına” bırakmıştır.⁷² Bu

⁶⁷ Held-McGrew, *Küresel Dönüşümler*, 144.

⁶⁸ Held-McGrew, *Küresel Dönüşümler*, 169.

⁶⁹ Zygmunt Bauman, *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, çev. Abdullah Yılmaz, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010), 93.

⁷⁰ Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Üzerine Dört Bölüm*, çev. Emre Zeybekoğlu, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005), 19-20.

⁷¹ Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, 62.

⁷² Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, 124.

bağlamda egemenliğin sadece siyasal değil, kültürel bir temsil gücü olduğu da göz önüne alınmalıdır.

Günümüzde ise egemenlik kavramı; küreselleşme, bölgeselleşme ve uluslararası örgütlerin etkisiyle dönüşüme uğramaktadır. Küreselleşme çağında egemenliğin mutlak ve sınırsız bir güç olarak algılanması giderek zorlaşmıştır. John Baylis, Steve Smith ve Patricia Owens; ulus-devletin yalnızca iç egemenlik yapısıyla değil, aynı zamanda küresel yönetim kurumlarıyla bütünleşmiş bir egemenlik anlayışı geliştirmek zorunda kaldığını vurgularlar. Bu durum, egemenliğin hem içeride hem de dışarıda çeşitli kurumsal araçlarla sınırlandığını ve dönüştüğünü gösterir. Bugünün ulus-devletleri, demokratik temsil, anayasal denetim, yargı bağımsızlığı ve temel haklar gibi kurumlar aracılığıyla egemenliklerini kurumsallaştırmakta ve meşrulaştırmaktadır. Egemenlik artık yalnızca güç kullanma yetkisi değil; halkın rızasına dayanan, denetlenebilir ve hukuka bağlı bir otorite biçimi olarak yeniden tanımlanmaktadır.⁷³

Baylis, Smith ve Owens, egemenlik ve ulus-devletin kurumsallaşmasının küreselleşme ile nasıl değiştiğini de ele alırlar. Bu yazarlara göre, modern egemenlik anlayışı, devletlerin sınırlarını aşan küresel etkileşimler tarafından sürekli olarak dönüştürülmektedir. Ulus-devletlerin egemenlik anlayışları, küreselleşme ile birlikte daha entegre ve kompleks bir yapıya bürünmüştür. Buradaki temel nokta, devletlerin egemenliklerinin yalnızca içsel bir güç değil, aynı zamanda küresel ilişkilerle şekillenen dışsal bir faktör haline gelmesidir. Dolayısıyla çağdaş dünyada egemenlik, devletlerin bağımsız karar alma kapasitelerinden ziyade, küresel düzeydeki çok taraflı yapılarla kurdukları ilişkiler bağlamında şekillenmektedir. Örneğin, BM, AB ya da Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi örgütlerin karar mekanizmalarına dahil olan devletler, egemenliklerinden feragat etmek yerine, onu yeniden tanımlamakta ve paylaşımlı egemenlik anlayışı çerçevesinde yeniden inşa etmektedir.⁷⁴

Devletin kurumsal yapıları, egemenliğin her seviyede hayata geçirilmesini sağlar ve egemenlik, yalnızca hukuksal bir sistem olarak değil, bireylerin yaşamlarına nüfuz eden ideolojik bir araç olarak işler. Baylis, Smith ve Owens, küreselleşmenin devletlerin egemenliği üzerindeki etkisini, güvenlik ve müdahale politikaları çerçevesinde ele alır. Yazarlar, “Küreselleşen Dünya Siyaseti” adlı eserlerinde; devlet dışı aktörlerin

⁷³ John Baylis vd., *Küreselleşen Dünya siyaseti: Uluslararası İlişkilere Giriş*, çev. Hasan Basri Yalçın vd., (İstanbul: Küre Yayınları, 2021), 45.

⁷⁴ Baylis vd., *Küreselleşen Dünya Siyaseti*, 71-72.

güçlenmesi, uluslararası hukukun yaygınlaşması ve teknolojik gelişmelerin egemenlik anlayışını yeniden şekillendirdiğini ileri sürerek, klasik Westphalia modeli egemenliğin artık geçerliliğini yitirmeye başladığını belirtirler. Çağdaş küresel sistemde egemenlik artık bir bağımsızlık beyanı değil, küresel iş birliklerine dayalı bir uyum kapasitesidir. Örneğin, AB gibi entegrasyon yapıları, üye devletlerin egemenlik yetkilerinin bir kısmını ortak kurumlara devretmesini gerekli kılmaktadır. Ancak bu bir “egemenliğin kaybı” değil, işlevsel bir dönüşümdür.⁷⁵ Kısaca küreselleşme süreci egemenliği ortadan kaldırmamış; aksine farklı düzeylerde, farklı aktörlerle birlikte yeniden kurmuştur. Bu yeni durum ise devletlerin mutlak egemenlik anlayışından; esnek, paylaşılmış ve çok aktörlü bir yönetim biçimine geçişi zorunlu kılmaktadır.

Sonuç olarak egemenlik, tarihsel süreçte sabit kalmayan; toplumsal, siyasal ve hukuki dönüşümlere göre yeniden biçimlenen bir kavramdır. Gerek teorik düzeyde gerekse pratikte egemenliğin anlamı, devletin yapı ve işleyişine dair temel sorular etrafında şekillenmeye devam etmektedir.

1.5. ULUS-DEVLETİN İNŞASINDA BÖLGESELLEŞMENİN ROLÜ

1.5.1. Bölgeselleşme Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Uluslararası politikada bölgeselleşme kavramı tanımlanırken iki farklı ölçüt kullanılmaktadır. Bunlardan ilki; kara ve denizde bulunan, belirli bir alana ilişkin olan coğrafi yakınlıktır. İkincisi; yine coğrafi olarak aynı bölgede yer alan devletlerin birbirleriyle ticari, ekonomik ve güvenlik gibi alanlarda iş birliği yapmaları sonucu oluşturulan bölgeselleşmedir. Bölgeselleşme devletlerin kendilerine coğrafi olarak yakın olan diğer devletlerle ilişki kurma çabalarından ortaya çıkan bir olgudur. Kurulan bu ilişkiler sonucu da bölgesel politikalar ortaya çıkar. Bu bölgesel politikaların bir sonucu olarak da uluslararası politikalar meydana gelmektedir.⁷⁶ Bölgeselleşme kavramı ile ilgili genel bir tanım yapılacak olursa; “bölgesel ekonomik entegrasyonlar yoluyla bölge içi ticaret, yabancı dolaysız yatırımlar ve ticari düzenlemelerle belli bir bölgede bölge içi ekonomik bağımlılığın derinleştirilmesi”⁷⁷ şeklinde ifade edilebilir.

⁷⁵ Baylis vd, *Küreselleşen Dünya Siyaseti*, 74-75/292-293.

⁷⁶ TUIÇ Akademi, “Bölgeselleşme ve Bölgeselleşme Örneği: NAFTA”, (Erişim 5 Eylül 2016).

⁷⁷ Nihat Batmaz vd., “Küreselleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (1980-2010)”, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/1 (Haziran 2011), 33.

Bölgeselleşme kavramını kısaca kutuplaşma, bölgesel entegrasyon ya da bloklaşma olarak tanımlamak da mümkündür.⁷⁸ Alan Winters'e (1950) göre bölgeselleşme; "ülkelerin ya da ülke gruplarının aralarındaki sınırlara ve mesafelere bakmaksızın başta ticaret olmak üzere birçok alanda iş birliği yapabilmek için bir araya gelmeleri sürecidir."⁷⁹ Bu süreci, bazı araştırmacılar birbirine coğrafi olarak komşu olan ülkeler arasında bölgeselleşme olacağını savunurken, bazı araştırmacılar ise böyle bir durumun zorunlu olmadığını, bölgeselleşmenin sınırlardan bağımsız olarak da yürütülebileceğini savunarak değerlendirmektedirler.

Bunun yanı sıra, Birleşmiş Milletler de bölgeselleşme ve bölgesel örgütleri uluslararası sistemin tamamlayıcı unsurları olarak görmekte ve bu yapıların barış, güvenlik ve iş birliği süreçlerinde etkin rol almasını desteklemektedir. BM Şartı, bölgesel antlaşmalar yoluyla barış ve güvenliğin korunmasını öngörmekte, ancak bu örgütlerin eylemlerinin uluslararası hukuk ve BM Güvenlik Konseyi onayı çerçevesinde olmasını şart koşmaktadır. Bu çerçevede BM, bölgesel örgütleri ulus-devletlerin egemenliklerini korumalarına yardımcı olurken, uluslararası ve bölgesel sorunların çözümüne katkı sağlayan yapılar olarak değerlendirmektedir.⁸⁰

Bölgeselleşme, özellikle 1980'li yıllardan sonra üzerinde çok fazla durulmuş, farklı alanlarda farklı çalışmalara konu olmuş bir kavram olduğu için, ortak bir tanım yapılamaması normal karşılanması gereken bir durumdur. Bölgeselleşmeyle ilgili farklı alanlarda çalışmalar ve tanımlamalar yapılsa da böyle bir kavramın ve sistemin ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerden biri ekonomi iken bir diğeri de güvenlidir. Bölgeselleşme sürecinde ülkelerin ana hedefi başlangıçta üye ülkeler arasında ekonomik alanda ilişkileri güçlendirmek, ticareti geliştirmek ve çeşitlendirmek iken bu hedef uzun dönemde ise serbest ticaret bölgesi oluşturmak şeklinde nitelenebilir.⁸¹

Küreselleşme kavramı tüm dünyayı etkisi altına alırken beraberinde bölgeselleşme sürecini de getirmiştir. 19. yüzyılda başlayıp 20. yüzyılda küreselleşmenin son dalgasıyla birlikte ivme kazanan bölgeselleşme süreci, başta ekonomik çıkarlar olmak üzere ülkelerin birbiriyle hukuki, sosyal, kültürel ilişkilerinde de değişiklikler meydana

⁷⁸ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika*, (İstanbul: BETA Yayınlar, 2002), 223.

⁷⁹ L. Alan Winters, "Regionalism Versus Multilateralism", (November 1996), 8.

⁸⁰ United Nations, *United Nations Charter*, Articles 1, 52-54.

⁸¹ Kenan Çelik, *Ekonomik Entegrasyon Teorileri Açısından Karadeniz Ekonomik İş Birliği Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Analizi*, (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992), 82.

getirmiştir. Dolayısıyla bu süreçle devletlerin temel politikalarından insanların düşünce biçimine kadar değişimler yaşanmıştır. Bölgeselleşme süreci başlangıçta gelişmiş ülkeler arasında yaşanan bir bütünleşme sürecini ifade ederken ilerleyen süreçlerde gelişmekte olan ülkeler arasında da yaygınlaşmaya başlamıştır. Bölgeselleşme süreci ve bölgesel oluşumlar denince akla ilk gelen şüphesiz Avrupa Birliğidir.⁸² AB 1951 yılında; Fransa, İtalya, Hollanda, Lüksemburg, Belçika ve Almanya'nın bir araya gelerek kurdukları Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile temelleri atılan ve 1957'de aynı ülkeler tarafından kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) ilerleyen süreçlerde bölge ülkelerinden bazılarını da bünyesine katması sonucu genişleyen ve günümüzde en gelişmiş bölgesel oluşum olarak nitelenen bir kuruluştur.

Bölgeselleşme süreci dört dalga şeklinde meydana gelmiştir. Süreci açıklamak açısından İkinci Dünya Savaşı önemli bir yere sahiptir. Mevcut bölgeselleşme hareketlerinin ilk iki dalgası İkinci Dünya Savaşı öncesi, diğer iki dalgası ise bu savaş sonrası meydana gelen bölgeselleşme hareketleridir.⁸³ İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan bölgeselleşme dalgaları da kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Eski bölgeselleşme ve yeni bölgeselleşme. Savaş sonrası, 1950'lerin sonunda başlayan ve 1980'li yıllara kadar devam eden bölgeselleşme süreci diğer isimleriyle bölgeselleşmenin üçüncü dalgası ya da eski bölgeselleşme sürecidir. 1980 sonrası yaşanan bölgeselleşme dalgası ise literatürde, dördüncü bölgeselleşme ya da yeni bölgeselleşme olarak bilinmektedir.⁸⁴ Literatürde bu görüşlerle ilgili tam bir fikir birliği sağlanamamış olsa da sürecin açıklanması açısından tarihsel perspektif içerisinde bu şekilde açıklanması daha doğru görülmüştür.

Bölgeselleşme hareketleri Sanayi Devrimi ile birlikte başlamış, özellikle ulaşım alanındaki gelişmeler Avrupa ekonomisinin ilerlemesine katkı sağlamıştır. 1860 tarihli "Cobden-Chevalier (İngiltere-Fransa) Ticaret Antlaşması" bu sürecin en önemli adımı olmuş, taraf ülkeleri yakınlaştırmış ve Avrupa'da düşük gümrük vergilerinin yayılmasına

⁸² Batmaz vd., "Küreselleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (1980-2010)", 31.

⁸³ Edward D. Mansfield-Helen V. Milner, "The New Wave of Regionalism", *Cambridge University Press* 53/3 (Ağustos 2003), 595-596.

⁸⁴ Murat Can Genç-Metin Berber, "Bölgeselleşme ve Ticaret Akımları: Literatür İncelemesi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22/2 (Aralık 2011), 88.

zemin hazırlamıştır. Ancak 20. yüzyıl başındaki siyasal krizler ve savaş ortamı bu sürecin büyümesini engellemiştir.⁸⁵

Bölgeselleşmenin ikinci dalgası Birinci Dünya Savaşı sonrasında görülmüş ancak bu dönemde devletler daha dar kapsamlı ve ihtiyatlı antlaşmalar yapmıştır.⁸⁶ 1929 Ekonomik Buhranı gibi gelişmeler uluslararası ticareti daraltmış, antlaşmalar bloklaşmış ve bölgeselleşme sınırlı kalmıştır.⁸⁷

Ticaret antlaşmalarında yaşanan bu durum uluslararası boyutta olması beklenen ve dünyada serbest ticaretin yayılmasını amaçlayan bölgeselleşme hareketinde ciddi kısıtlamalara, bu da ticaret hacminde küçülmeye neden olmuştur. Ticaretin daralması ve ekonominin kriz içerisinde olması zaten gergin olan modern devletleri daha da germiş ve İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte önemli bir etken haline gelmiştir.⁸⁸

Üçüncü bölgeselleşme dalgası, İkinci Dünya Savaşı sonrası özellikle 1950'li yılların sonlarına doğru kendini göstermeye başlamış bir süreçtir. Bu bölgeselleşme hareketi başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, savaş sonrası ortaya çıkan ve gelişmekte olan ülkeler arasında da kabul görmüş bir süreç olarak kendini göstermektedir. Üçüncü bölgeselleşme hareketinin ortaya çıkmasında başlıca etkenler olarak; İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada çift kutuplu bir sistemin egemen olması, Avrupa'da AKÇT ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan ekonomik ve siyasal düzen, bağımsızlığını kazanan birtakım ülkelerinin ortaya çıkması, üçüncü dünya ülkeleri diye nitelendirilen ülkelerin kendilerine özgü bir yapısal süreç içerisine girmeleri ve bu ülkelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaları gibi faktörler sayılabilir. Üçüncü bölgeselleşme hareketinde Avrupa'da 1951 yılında AKÇT'nin kurulması, izleyen süreçte ise 1957'de AET, 1958'de Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve 1960 tarihli Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) gibi kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bölgeselleşme hareketlerinden olabildiğince uzak kalmaya çalışmış, daha çok Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması'na (GATT) destek vererek dünya çapında çok taraflı ticaret sisteminin oluşmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu politikayı Uzakdoğu'da büyük ekonomilere sahip olan ülkeler de benimsemiştir. Bu ülkeler dışında kalan ve

⁸⁵ Douglas A. Irwin, "Multilateral and Bilateral Trade Policies in the World Trading System: An Historical Perspective", (Cambridge University Press, 1993), 97.

⁸⁶ Mansfield- Milner, "The New Wave of Regionalism", 596-597.

⁸⁷ Irwin, "Multilateral and Bilateral Trade Policies in the World Trading System: An Historical Perspective", 91.

⁸⁸ Richard Pomfret, *The Economies of Regional Trading Arrangements*, (New York: Oxford University Press 1997), 59.

üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırılan başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere Afrika ülkeleri gibi az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yayılma göstermiştir. Hatta üçüncü bölgeselleşme dalgası için gelişmekte olan ülkelerin kullanmış olduğu bir süreç denilebilir. Avrupa merkezli bölgesel kuruluşlar dışında kalan ülkelerde yaygınlık gösteren kuruluşlar için bu sürecin Avrupa Birliği kadar başarılı bir şekilde ilerlediği ise söylenemez.⁸⁹

Avrupa’da EFTA ve Avrupa Topluluğu (AT) bölgeselleşme sürecinde ilerleme göstermiş ve bu topluluklara üye olan ülkeler arasında ticaret serbestleşmiştir. Avrupa dışında kalan ülkelerin büyük bir kısmı ise 1970’lerde yaşanan krizden olumsuz etkilenmiş ve bu süreci iyi yönetemedikleri için bölgeselleşme eğilimi yeterince etkin olamamıştır. Bu durum da dünya çapında ya da bölgeler arasında yaşanan krizler veya anlaşmazlıkların, ülkeleri beraber hareket edebilecekleri bir yapı altında birleşmedikleri sürece çok ciddi bir şekilde etkileyeceğini göstermiş ve bölgeselleşme faktörünün ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. 1980’lerin ikinci yarısına gelindiğinde, bölgeselleşme süreci yeniden ve bu kez bölgeselleşmeden uzak kalmayı tercih eden ABD’den ortaya çıkmıştır. Günümüz bölgeselleşme sürecinin ya da diğer bir söylem ile dördüncü bölgeselleşme sürecinin temelleri de bu şekilde atılmıştır. Dördüncü bölgeselleşme, 1988 yılında ABD ve Kanada arasında imzalanan ve daha sonra Meksika’nın da katılımıyla coğrafi açıdan genişleyen ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) adını alan antlaşmayla başlamıştır.⁹⁰

Bölgeselleşmenin devletler açısından en önemli getirisi şüphesiz bölgesel örgütlerdir. Bölgesel örgütler ise üç grup şeklinde sınıflandırılabilir. Bunlar: ekonomik, siyasal ve güvenlik.⁹¹ Bu çalışmada başlangıçta güvenliği ve ekonomik gelişmeyi sağlamak amacıyla ortaya çıkıp daha sonra ülkelerin siyasi açıdan yaşadıkları kaygılara yönelik olarak kendi aralarında oluşturmak istedikleri bölgesel yapılar üzerinde durulacaktır. Bu yapılar arasında ise hem ekonomik hem de güvenlik temelli oluşturulan ve daha sonra siyasi açıdan da kendini geliştirip güncelleyen bir kuruluş olarak AB detaylı olarak incelenecek, diğer bölgesel oluşumlara ise yüzeysel olarak değinilmekle yetinilecektir.

⁸⁹ Özgür Çalışkan, “Eski ve Yeni Bölgeselleşme Olguları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Ankara Üniversitesi Sunum Metni, (15 Mart 2011), 4.

⁹⁰ Enzo Grilli, “Multilateralism and Regionalism: A Still Difficult Coexistence”, (Erişim Haziran 2024), 197.

⁹¹ TUIÇ Akademi, “Bölgeselleşme ve Bölgeselleşme Örneği: NAFTA”

Ekonomik temelli olan bölgeselleşme hareketlerinde devletlerin aralarında bulunan ticari engelleri kaldırma, ekonomi alanında yapılan politikaların birbirleriyle uyumlaştırılması ve tam anlamıyla bölgesel bir entegrasyon sağlanması amaçlanmaktadır. Literatürde devletlerin her ne kadar böyle bir amaç etrafında birleştiği görüşü savunulsa da ekonomik birleşme farklı birleşme türlerini de kapsamaktadır. Bu türler; “Tercihli Ticaret Antlaşmaları, Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ortak Pazar ve Ekonomik Birlik”⁹² şeklinde sınıflandırılır. Çalışmaya konu Avrupa Birliği literatürde Ortak Pazar antlaşması içerisinde değerlendirildiği için ilgili bölümde bu çerçevede anlatılacaktır.

1.5.2. Avrupa Birliği Dışındaki Bölgesel Örgütler

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşmaya başlayan bölgesel örgütler arasında en gelişmiş ve kurumsallaşmış olan yapının AB olduğu üzerinde durulmuştur. Ancak Avrupa dışında kalan bölgelerde de ülkeler hem güvenliklerini sağlayabilmek hem de ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda bir birliktelik oluşturabilmek amacıyla bölgeselleşme yoluna giderek bazı örgütler oluşturmuşlardır. Bu örgütler arasında yer alan AB, bölgeselleşmenin en ileri örneklerinden biri olarak ulus-devletin bazı egemenlik unsurlarını devrettiği çok katmanlı yönetim yapısıyla klasik egemenlik anlayışının dönüşümünü açıkça sergiler. Ancak AB üçüncü bölümde detaylı olarak anlatılacağından dolayı bu bölümde sadece isim olarak yer alacak ve AB dışında kalan bölgesel örgütlerden bazılarına değinilmekle yetinilecektir.

Bölgeselleşme yalnızca Avrupa kıtasıyla sınırlı kalmamış, dünya genelinde farklı kıtalarda çok sayıda bölgesel örgüt kurulmuştur. Bu örgütler, küreselleşmenin getirdiği meydan okumalar karşısında ekonomik dayanışma, siyasi istikrar ve güvenlik hedefleri doğrultusunda işlevsellik kazanmıştır. Bu yapılar arasında “77’ler Grubu (G77), Afrika Birliği (AfB), NAFTA, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)” gibi oluşumlar dikkat çekmektedir. Bu örgütler, bölgesel iş birliklerinin hem ekonomik hem de siyasal yönlerini geliştirmeye çalışan önemli yapılar olarak öne çıkmaktadır.

⁹² Hüseyin Mualla Yücesoy, “Bölgeselleşme süreci ve Türkiye-AB Gümrük Birliği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 2 (Haziran 1999), 139.

İkinci dünya Savaşı sonrası oluşan Soğuk Savaş ortamı, dünyayı Birinci Dünya ve İkinci Dünya diye iki bloğa ayırmıştır.⁹³ Doğu ve Batı devletlerinin oluşturduğu bloklar arasında Soğuk Savaşın da sebep olduğu gergin ve her an sıcak bir çatışmaya dönüşebilecek olan bu ortam, iki blok dışında, çoğunluğunu Güney ülkelerinin oluşturduğu ve kendi aralarında grup olma bilinci ile birlikte daha fazla benzerlik olan yeni bir oluşumu -Üçüncü Dünya'yı- meydana getirmiştir. Üçüncü Dünya ülkeleri arasında yer alan ve çoğunluğu ne kapitalist ne de komünist kalkınmaya inanmayan bu ülkeler tam bağımsızlıklarını koruma noktasında da çok hassas davranmışlardır. Bu ülkeler, Birinci ve İkinci dünya bloğu arasında yaşanan rekabet ve çatışma ortamı dışında kalmaya önem vermiş ve 1961 yılında “Bağılantısızlık Hareketi” ilan edilerek “Stratejik Otonomi”⁹⁴ anlayışı kapsamında “Bağılantısızlık” adı altında birleşmişlerdir.⁹⁵

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan ve uluslararası bir kuruluş olan BM bünyesi altında, 1964 yılında G77 kurulmuştur.⁹⁶ Bu oluşumların içerisinde yer alan ülkeler ise bugün “Küresel Güney” diye ifade edilen ülkelerdir. Bu ülkeler, oluşturuldukları dönemde hem Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’ne (NATO) hem de Varşova Paktı’na gerektiğinde mesafeli gerektiğinde ise bir arada hareket edecek kadar yakın durmaktaydılar. Literatürde ise bu ülkelerin uyguladıkları stratejiler “çoklu-bağılantılılık ya da aktif-bağılantısızlık” olarak isimlendirilmektedir. Günümüzün Küresel Güney ülkeleri ise dünyaya bir blok mantığı çerçevesinde bakmayı reddetmektedirler. Bireysel olarak kendi güvenlik ve ekonomik çıkarlarını korumayı amaçlamaktadırlar. Bu sebeple gerektiğinde bireysel gerektiğinde kendi aralarında gruplaşarak gerektiğinde de Küresel Güney’in bir parçası olmayan ülkelerle iş birliği yapma eğilimi göstermektedirler.⁹⁷

Avrupa dışında yaşanan bölgeselleşme sürecinde ortaya çıkan en önemli örgütlerden biri de Afrika Birliği’dir. AfB’nin temelleri 1963 yılında atılmış olsa da tam olarak kurumsallaşması ve “Afrika Birliği” adını alması 2002 yılını bulmuştur. Afrika Birliği Örgütü, Afrika ülkelerinin Fransa, İngiltere gibi ülkelerin sömürgelerinden kurtulmaları, egemenliklerini ve tam bağımsızlıklarını kazanarak içerisinde bulundukları

⁹³ Cihat Göktepe-Süleyman Seydi, “Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası”, *Bilig Dergisi* Sayı 72 (Mart 2015), 197.

⁹⁴ Gerekli zamanda ve yerde ve mümkünse ortaklarla birlikte, gerektiğindeyse yalnız olarak otonom hareket etme kapasitesi. Detaylı bilgi için bkz. Yetkin Report, Tacan İldem-Fatih Ceylan, “Stratejik Otonomi, ABD, Avrupa ve Türkiye”, (Erişim 3 Ocak 2022).

⁹⁵ Britannica, “Non-Aligned Movement”, (Erişim 16 Haziran 2025).

⁹⁶ “What is the Group of 77?”, (Erişim 2 Haziran 2025).

⁹⁷ Fikir Turu, “Küresel Güney: Nedir, ne değildir? Neden bazı ülkeleri korkutuyor?”, (Erişim 20 Aralık 2023).

sömürgeci durumdan kurtulmaları yönünde atılmış adımlardan biridir.⁹⁸ Bu örgüt Soğuk Savaş dönemi boyunca tıpkı G77 gibi Bağılantısızlar Grubu içerisinde yer almıştır. Soğuk Savaş süreci boyunca Afrika kıtasında yaşanan çatışmalar, ekonomik sorunlar, siyasi istikrarsızlık ve salgın hastalıklar gibi toplumları derinden etkileyen olaylar sonucu birlik daha etkin bir hale gelmeye karar vermiştir. Bu sebeple 2002 yılından itibaren 55 Afrika ülkesini bünyesinde toplayarak “Afrika Birliği” adını alan örgüt, yeni hedeflerini ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda geliştirmeye çalışarak bütünleşme yolunda daha sağlam adımlar atmaya, barış ve istikrarı korumaya, örgüte üye ülkelerin kalkınmasını hızlandırmaya ve demokrasiyi geliştirmeye yönelik ilkeler benimsemiştir. Kıta’da karşılaşılan her sorun için “Afrika sorunlarına Afrika çözümleri” ilkesi temel alınarak politikalar ve çözümler üretilmeye çalışılmıştır.⁹⁹ Afrika Birliği; yerel çatışmaların çözümünde aktif rol alırken, kıta ölçeğinde bir temsil kabiliyeti oluşturmayı da hedeflemektedir.¹⁰⁰

NAFTA; Kuzey Amerika’da serbest ticareti artırmak ve küresel rekabete karşı bölgesel bir koruma duvarı oluşturmak amacıyla kurulmuş; bu yönüyle bölgeselleşmenin, küreselleşmeye karşı bir savunma refleksi olarak da işlev görebileceğini göstermiştir.¹⁰¹

ASEAN, ekonomik büyüme, sosyal ve kültürel kalkınma ve bölgesel istikrar hedefleriyle 1967’de kurulan, Asya Pasifik’teki en etkin bölgesel örgütlerden biridir. Ekonomik iş birliğine öncelik veren yapısıyla ASEAN, bölgeselleşmenin ekonomik temelli bir modelini temsil ederken, üyeleri arasında siyasi farklılıklara rağmen diyalog ve uzlaşmayı önceleyen bir yapı sergilemektedir. ASEAN, Güneydoğu Asya’da hem güvenlik hem ekonomik kalkınma açısından bölgesel dayanışmanın kurumsallaşmış bir örneğidir.¹⁰²

MERCOSUR; 1991 yılında imzalanan “Asuncion Antlaşması” ile kurulan ve Güney Amerika ülkeleri arasında ekonomik bütünleşmeyi amaçlayan bölgesel bir örgüttür.¹⁰³ Başta Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay olmak üzere üyeler arasında Ortak Pazar hedefiyle yola çıkan MERCOSUR, ticaretin serbestleştirilmesi ve gümrük

⁹⁸ Anadolu Ajansı (AA), “Ayrımcılık Hattı” (Erişim 21 Kasım 2022)

⁹⁹ T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Afrika Birliği”, (Erişim 2 Haziran 2025).

¹⁰⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Afrika Birliği (AfB)”, (Erişim 3 Haziran 2025).

¹⁰¹ Corporate Finance Institute (CFI), “North American Free Trade Agreement (NAFTA): A trading bloc in North America that includes the US, Canada, and Mexico”, (Erişim 4 Haziran 2025).

¹⁰² T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)”, (Erişim 3 Haziran 2025)

¹⁰³ Ajans Tarım, “MERCOSUR Nedir?”, (Erişim 8 Aralık 2024)

birliği kurulması gibi hedeflerle AB benzeri bir yapı inşa etmeye çalışmıştır. Ancak siyasal bütünleşme eksikliği, iç siyasi istikrarsızlıklar ve dış ticaret bağımlılıkları örgütün entegrasyon düzeyini sınırlamıştır. Bu yönüyle MERCOSUR, ekonomik odaklı ancak siyasal olarak sınırlı bir bölgeselleşme örneği sunar.¹⁰⁴

KEİ, 1992 yılında Türkiye'nin öncülüğünde kurulan ve Karadeniz havzasındaki ülkeler arasında ekonomik, ticari ve kültürel iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan bölgesel bir girişimdir. Kurumsal yapısı sınırlı olmakla birlikte enerji, ulaşım ve çevre gibi alanlarda çok taraflı projeleri teşvik eden KEİ, bölgeselleşmenin pragmatik ve proje bazlı bir modelini temsil eder. Üye ülkeler arasındaki siyasi gerilimlere rağmen iş birliği zemini arayışı, KEİ'yi ekonomik işlevselliğin öne çıktığı esnek bir yapı haline getirmiştir.¹⁰⁵

Şanghay İşbirliği Örgütü ise, Çin ve Rusya öncülüğünde kurulan, güvenlik temelli iş birliğini esas alan bir bölgesel örgüt olarak Avrupa dışı bölgeselleşme örneklerinden biridir. Üye ülkeler arasında ortak güvenlik kaygılarına karşı geliştirilen politikalar, Batı merkezli küresel düzene karşı çok kutuplu bir alternatif oluşturma amacı taşımaktadır. Özellikle de terörizm, aşırılıkçılık ve ayrılıkçılık gibi tehditlere karşı ortak bir duruş sergilemektedir. Egemenliğe saygı ve içişlerine karışmama ilkeleri üzerine inşa edilen bu yapı, bölgeselleşmenin güvenlik odaklı bir formunu temsil eder. Bu bağlamda ŞİÖ, küreselleşmenin yarattığı güvenlik tehditlerine karşı bölgesel bir yanıt ve çok kutupluluğun kurumsal bir izdüşümü olarak değerlendirilebilir.¹⁰⁶

Kısaca bahsedilen bu örgütler, Avrupa dışı bölgesel örgütlenmelerin farklı öncelik ve işleyiş biçimlerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Güvenlik temelli çok kutupluluk hedefiyle öne çıkan ŞİÖ, ekonomik ve diplomatik esneklikten beslenen ASEAN, siyasi birlik ve kimlik inşası çabasıyla dikkat çeken AfB ve proje bazlı pragmatik iş birliği modeliyle KEİ, bölgeselleşmenin tek tip olmayan aksine bulunduğu coğrafi, tarihsel ve siyasal bağlama göre şekillenen çok boyutlu bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu çeşitlilik, bölgesel örgütlerin sadece ekonomik ya da güvenlik kaygılarıyla değil aynı zamanda tarihsel miras, kimlik politikaları ve küresel güç dengeleriyle de etkileşim içinde geliştiğini ortaya koyar.

¹⁰⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)", (Erişim 3 Haziran 2025)

¹⁰⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)", (Erişim 3 Haziran 2025)

¹⁰⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)", (Erişim 3 Haziran 2025)

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu örgütler farklı coğrafyalarda bölgeselleşmenin çeşitlenen görünümünü ortaya koymaktadır. Her biri kendine özgü tarihsel, siyasi ve ekonomik bağlamlara dayanmakla birlikte ortak çıkarları koruma, bölgesel istikrarı sağlama ve küresel rekabette daha güçlü konumlanma amacı taşımaktadır. Bu yapılar, Avrupa Birliği modelinden farklı düzeylerde bütünleşme sağlasa da bölgeselleşmenin küresel bir eğilim olduğunu göstermeleri açısından dikkat çekicidir.

Küreselleşme süreci, devletlerarası sınırların görece geçirgen hale gelmesiyle birlikte, uluslararası sistemin yalnızca devlet aktörlerinden oluşmadığını ve çok katmanlı bir yönetim anlayışının giderek öne çıktığını göstermiştir. Bu bağlamda, yerelleşme ve bölgeselleşme eğilimleri, küresel dinamiklerle çatışmak yerine, çoğu zaman onları tamamlayan ve dönüştüren yönelimler olarak ortaya çıkmaktadır. Ulus-devletin hem yukarıdan (küreselleşme) hem de aşağıdan (yerelleşme) baskı altına alındığı bu süreçte, bölgesel örgütlenmeler yeni bir egemenlik anlayışının kurumsal ifadesi haline gelmektedir.¹⁰⁷

Modern uluslararası ilişkilerin temel dinamikleri haline gelen küreselleşme, yerelleşme ve bölgeselleşme kavramları; egemenliğin geleneksel yapısının sorgulamasını, küresel baskılar karşısında yerel kimliklerin güçlenmesini ve bu iki durum arasında geçişi sağlayan bölgesel örgütlenmeleri ön plana çıkarmaktadır. Küreselleşmenin merkezileştirici etkileri ile yerelleşmenin kimlik ve katılım taleplerini buluşturan bölgeselleşme, ulus-devletin dönüşüm sürecinde kritik bir ara düzlem oluşturmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği, küresel sermaye ve siyasal entegrasyon süreçlerinin aynı anda nasıl yönetilebileceğini göstermesi bakımından dikkat çekici bir örnektir. Bu üç kavram arasında karmaşık ama dinamik bir ilişki bulunmaktadır. Küreselleşmenin itici gücü, ulus-devletlerin egemenlik anlayışını zayıflatırken, yerel düzeyde kimlik temelli hareketleri ve özerklik taleplerini güçlendirmekte; aynı zamanda bölgesel ölçekli iş birliklerini teşvik etmektedir. Bölgeselleşme bu anlamda yalnızca ekonomik entegrasyonun değil, aynı zamanda siyasi ve hukuki yapının da yeniden şekillendiği bir düzlemi temsil eder.¹⁰⁸

Bu tür örgütlerin ortak özelliği, üye devletlerin belirli alanlarda egemenlik haklarından gönüllü olarak feragat etmeleriyle bölgesel düzeyde bir bütünleşme

¹⁰⁷ Baylis vd., *Küreselleşen Dünya Siyaseti*, 810.

¹⁰⁸ Baylis vd., *Küreselleşen Dünya Siyaseti*, 813-814.

sağlamaya çalışmalarıdır. Ancak bu durum tümüyle egemenliğin kaybı anlamına gelmemekte, daha çok egemenliğin yeniden dağılımı ya da dönüşümü olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak, küreselleşme çağında egemenlik, sabit ve değişmez bir kavram olmaktan çıkmış, çok katmanlı ve esnek bir yapıya evrilmiştir. Bu süreçte bölgesel örgütler hem küresel taleplerle hem de yerel dinamiklerle uyumlu bir ara ölçek oluşturmakta, böylece ulus-devletin egemenlik kapasitesini yeniden tanımlamaktadır.

1.5.3. Bölgesel Örgütlerin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkileri

Önceki bölümde bölgeselleşmenin, ulus-devletler tarafından kurulan bölgesel örgütler aracılığıyla devletlerin güvenlik kaygısını gidermek üzere oluşturulmuş bir eğilim olduğundan bahsedilmiştir. Bu bölümde ise bölgeselleşmenin ulus-devlet üzerinde ne gibi etkiler bıraktığı aktarılmaya çalışılacaktır.

Ulus-devletler tarih sahnesine çıktıkları günden itibaren var olabilmek için konumlarını ve mevcut istikrarlarını korumak zorundadırlar. Devletler her ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar başka devletler veya ittifakların, ulus-devletlerin mevcut yapısını bozma hatta egemenlik haklarını elinden alarak silik bir görünüme kavuşturma ya da tamamen yok etme ihtimalleri hep olmuştur ve olacaktır. Devletler varoluşlarına yönelik bu tehditler karşısında, kendi kapasiteleri temelinde karşı stratejiler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Devletlerin farklı toplumlar, kimlikler ve egemen gücü elinde bulunduran yapılar -İmparatorluklar- içerisinde ortaya çıkmaları, kendilerine yer edinmeleri ve ortaya çıktıkları andan itibaren gerek ulusçuluk akımını benimsemeleri -bununla bir bütün olarak hareket etmeleri- gerekse de zaman içerisinde farklı ittifaklar/antlaşmalar yaparak kurumsallaşma yolunu seçmeleri uzun bir süreçte gerçekleştiği için uluslararası sistem içerisinde başat aktör olma konumuna gelmişlerdir. Bu sebeple bölgeselleşme hareketlerinin küreselleşmenin bir getirisi olduğu tezi savunulsa bile doğrudan ulus-devletleri ortadan kaldıracak ya da egemenlik haklarında ciddi bir erozyona sebep olacaktır demek yerinde bir ifade olmayacaktır.

1618-1648 yılları arasındaki Protestan-Katolik çatışmasıyla başlayan Otuz Yıl Savaşları, Roma-Germen İmparatorluğu'nun dağılmasına ve Avrupa'daki siyasi yapının kökten değişmesine yol açmıştır. 1648 Westphalia Antlaşması, egemen ve eşit devletler sisteminin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Fransız Devrimi ile birlikte milliyetçilik dalgası eklenmiş ve uluslararası sistem "uluslar sistemi" kimliğine bürünmüştür. Merkezi bir otoritenin olmayışı sistemi anarşik kılmış, güvenlik sorunları devletleri bölgesel iş

birliklerine yönelmiştir. Bu doğrultuda ilk bölgesel örgütlenme 1815'te Ren Nehri için kurulan “Merkezi Komisyon” olmuştur. Ardından Viyana Kongresi'yle “Avrupa Uyumu” düzeni kurulmuş, “Zollverein” ve benzeri gümrük birlikleri ile 19. yüzyılda bölgesel iş birlikleri artmıştır. 20. yüzyılda ise bu örgütlenmeler farklı coğrafyalara yayılarak çeşitlenmiş, devletler egemenliklerinden taviz vermek zorunda kalmışlardır. Başlangıçta güvenlik ve ticaret ekseninde doğan bu yapılar zamanla ekonomik, siyasal ve sosyal alanlara da yayılmış, ulus-devletin tek başat aktör olma niteliği tartışılır hale gelmiştir. Ancak bölgesel örgütler tam kurumsallaşana kadar kalıcı barış sağlanamamış, savaşlar devam etmiştir.¹⁰⁹

20. yüzyılın ilk yarısı iki büyük dünya savaşına tanıklık etmiştir ve bu savaşların başlangıç noktası Avrupa'dır. Bu sebeple bir yüzyıl önceden bölgesel anlamda iş birlikleri yapmaya başlayan Avrupa, hem tarih boyunca yaşanan savaşların önüne geçebilmek hem de toprak bütünlüklerini sağlayabilmek açısından bir bütünleşme içerisine girmiştir. Avrupa'da bölgesel anlamda tam bir entegrasyon sağlanması da birden olmadığı için kademeler halinde belirli bir süreçten geçmiştir. Önceki bölümde anlatılan bölgeselleşme süreçlerinden üçüncü bölgeselleşmeye denk düşen bu süreçte ortaya çıkan AKÇT ekonomik ve güvenlik temelli kurulsu da dördüncü bölgeselleşmeyle birlikte siyasi bir boyut kazanmış ve her geçen gün genişleyerek temellerini de iyice sağlamlaştırmıştır. Son şeklini “Avrupa Birliği” adını alarak tamamlayan bu bölgesel örgütün nasıl ve hangi amaçlar için kurulduğu ve diğer tüm detayları üçüncü bölümde anlatılacağından dolayı bu bölümde diğer bölgesel örgütlere öncülük etmesi açısından isim olarak anılmakla yetinilmiştir.

Bölgesel örgütlerin ortaya çıkmaya başladıkları günden bugüne kadar sayılarında ciddi artışlar yaşanmıştır. Hemen her kıtada farklı bölgesel örgütler bulunmaktadır. Bölgesel kuruluşların ortaya çıkmasındaki temel amaç daha önce de değinildiği gibi başta güvenliği sağlamak, barışçıl bir ortam yaratmak ve uluslararası iş birliğini geliştirmektir. Bu amaca uygun olarak ise Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1919 yılında Milletler Cemiyeti (MC) kurulmuştur. Ancak bu kuruluş amaçlandığı gibi barış ortamı oluşturamamış tekrar bir dünya savaşı meydana gelmiştir. Anlamını ve ortaya çıkış amacını yerine getiremeyen bu örgüt İkinci Dünya Savaşı'nın ardından da dağılmıştır. Yaşanan bu büyük savaş sonrası ise zamanla tüm dünya ülkelerini kapsayacak nitelikte

¹⁰⁹ Murat Yayınları, “Uluslararası Örgütler Teorisi”, (Erişim 25 Mayıs 2024).

başka bir uluslararası kuruluş oluşturulmuştur: Birleşmiş Milletler. BM örgütünden beklenen temel görev iste tıpkı MC’de olduğu gibi uluslararası düzeyde barışı ve güvenliği sağlamasıdır. Bugün bu amacın yerine getirilip getirilmediği ise tartışmaya açık bir konudur.

Savaşların eksik olmadığı Avrupa toprakları İkinci Dünya Savaşı gibi büyük bir savaşa da şahitlik ettikten sonra hem ekonomik anlamda hem de siyasal açıdan oldukça güç kaybetmiştir. Bu dönemlerde dünyanın iki kutuplu bir hal alması ve bu kutupların Avrupa üzerinden ilerlemeye çalışması güvenlik tehditlerini iyice artırmıştır. Komünist rejimi uygulayan SSCB Batı’ya duyduğu güvensizlik sonucu Avrupa’nın doğusunda ve ortasında bulunan ülkelerde sosyalist rejimler kurdurmaya başlamıştır. Bu tutum sonucu SSCB ve ABD arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Bu durum da Avrupa’da ABD öncülüğünde güvenliği sağlaması amacıyla askeri bir kuruluş olan NATO’nun kurulmasına yol açmıştır. NATO’nun asıl görevi, üye ülkelerden herhangi birinin toprak bütünlüğüne yönelik bir saldırı olduğu takdirde bu saldırıların örgüte yapılmış olduğu kabul edilerek bireysel veya kolektif bir biçimde meşru savunma hakkını kullanabilmelerini sağlamaktır.¹¹⁰

Bir başka bölgesel örgüt ise sadece Avrupa ile sınırlı kalmayıp birçok alana yayılmış olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatıdır (AGİT). Soğuk Savaş yıllarında bloklar arasında müzakereler yapılması, gerginliklerin azaltılması ve anlaşmazlıkları ortadan kaldırarak Avrupa’da güvenliğin sağlanması amacıyla Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) adı altında ortaya çıkmıştır. 1973 yılında Helsinki’de başlayan bu süreç 1975 yılında “Helsinki Nihai Senedinin” imzalanması ile sonuçlanmıştır. Soğuk Savaş sona erdiğinde ise kuruluş amacı bir nevi ortadan kalkan bu örgüt kendini revize ederek yeni dönemde yaşanma ihtimali olan risklere ve tehditlere karşı bir uyum sürecine gitmiştir. 1994 yılında ise “Budapeşte Zirvesi” ile uluslararası teşkilata dönüşmüş ve “AGİT” adını almıştır. Yeni kurulan bu teşkilat ise diğer bölgesel kuruluşlara oranla daha kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bunun sebebi ise çatışmaların önlenmesi, demokratikleşme ve insan haklarının izlenmesi, kriz yönetimi, erken uyarı gibi alanlarda daha etkin olmasıdır.¹¹¹

¹¹⁰ Murat Yayınları, “Uluslararası Örgütler Teorisi”

¹¹¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”, (Erişim 25 Mayıs 2024)

Konuyu kısaca özetleyecek olursak; ilk bölgesel örgütlerin ortaya çıkmaya başladığı andan itibaren oluşturulan diğer tüm bölgesel örgütler ve bu sürecin genel adı olan bölgeselleşme sürecinin ulus devletler üzerindeki etkisi/etkileri, örgütlere üye olan ülkelerin iş birlikleri yapılarak refah seviyelerindeki artışı, barış ve güvenliklerini sağlamak üzere birçok alanda ortaklıklar kurarak ulus-devletlerin tek başına hareket etmelerini önlemektir. Bu örgütlere üye olan ülkeler ise oluşturulan politikalar sonucu birbirlerine bağımlı hale gelebilmektedirler. Ayrıca bölgesel örgütlerin kuruluşunda örgütlere verilen tüm yetkiler devletleri hem kısıtlamakta hem de birçok alanda önünü açarak sınır tanımaksızın hareket edebilmelerini sağlamaktadır. Bu sebeple bölgeselleşme süreci için ulus-devletler üzerinde olumlu etkileri olduğu kadar olumsuz etkileri de vardır demek mümkündür.

2. KÜRESELLEŞMEDEN YERELLEŞMEYE YENİ DÜNYA DÜZENİ

2.1. KÜRESELLEŞMENİN TANIMI

Küreselleşme son zamanlarda adından sıkça bahsedilen ama ne olduğu, anlam olarak neyi ifade ettiği konusunda üzerinde fikir birliği sağlanamamış bir kavramdır. Literatürde birçok anlamı olan, farklı bilimlerin ele alıp farklı açılardan ve anlamlardan değerlendirdiği, farkında olmasak da içerisinde yaşadığımız yeni bir sistemdir. Başka bir deyişle “Yeni Dünya Düzenidir.” Henüz net bir tanımı yapılmadan sadece küreselleşme denilince bile beraberinde akla farlı kavramları da getiren bu yeni sistem aslında o kadar da yeni değildir. Kavram olarak son dönemlerde ortaya çıkmış olsa da taşıdığı anlam bakımından tarihin farklı dönemlerinde de kullanılmıştır. Hangi dönemlerde hangi anlamlarda kullanıldığı irdelenmeden önce literatürde bulunan bazı küreselleşme tanımlarına bakmak yerinde olacaktır.

Küreselleşme IMF’ye göre; “Ülkeler arasında mal, hizmet, uluslararası sermaye akımlarını ve teknolojik gelişimin hızlı bir şekilde artmasını ve serbestleşmesini ve bunların sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik gelişmeyi ifade eder. Birbirleriyle mal işlemleri, çeşitliliği, değer artışları, hizmetler, uluslararası sermaye akımları, teknolojinin çok hızlı ve yaygın bir şekilde yükselmesi ve bu sayılanların ülkeler arasında giderek serbestleşmesi sayesinde ekonomik gelişmeyi ifade eder”¹¹² şeklinde tanımlanmaktadır.

Samuel Adams’a göre Küreselleşme; “insan, sermaye, teknoloji ve hizmetler bakımından entegrasyonun sağlanmasıdır. Küreselleşme; ticaretin, direkt yabancı sermaye yatırımlarının artması ve fikir haklarının uygulamaya konmasıyla üretim faktörlerinin mobilitesinin daha da yükselmesi sonucu dünyanın giderek daha fazla bütünleşmesini ifade etmektedir”¹¹³

David Held ve Anthony McGrew küreselleşmeyi; “kıtalar arası veya bölgelerarası akışlar ve ağlar meydana getiren, toplumsal ilişkilerin uzamsal örgütlenmesinde dönüşümü temsil eden bir süreç”¹¹⁴ olarak tanımlamaktadırlar. Küreselleşmenin ulus aşırıcılıkla benzerlik gösterdiği hatta aynı olduğu tartışma konusu yaratsa da ulus

¹¹² Özdağ, 21. Yüzyılda Prens, 615.

¹¹³ Samuel Adams, “Globalization and Income Inequality: Implications for Intellectual Property Rights”, *Journal of Policy Modeling* 30/5 (Haziran 2008), 725.

¹¹⁴ Held-McGrew, *Küresel Dönüşümler*, 72.

aşırıılık birden fazla ülkenin sınırları arasındaki ilişkileri konu alırken, küreselleşme bununla sınırlı kalmayıp tüm dünya ülkeleri arasındaki sınırları ele almaktadır.¹¹⁵

Baskın Oran (1945), küreselleşmeyi en kısa tabiriyle; “Batı’nın altyapısıyla (uluslararası kapitalizm) ve üstyapısıyla (rasyonalizm kültürü) tüm dünyaya yayılmasıdır”¹¹⁶ şeklinde tanımlamıştır.

George Ritzer’a (1940) göre ise küreselleşme; “artan akışkanlıkları ve insanların, nesnelerin, mekanların, bilginin büyüyen çokyönlü akıntıları ile bunların karşılaştığı ve yarattığı yapıları içeren gezegen çapındaki bir süreç ya da bir dizi süreçtir.”¹¹⁷ Küreselleşme her geçen gün daha çok gündeme gelmekle birlikte her yerde kendini gösteremediği için bazı noktaları geçerek mevcut akışkanlığından ödün vermekte ve belirli noktalarda zıplama eğilimi göstererek yaygınlaşmaya devam etmektedir. Bunun sebebi ise dünyada her bölgenin aynı gelişimi gösterememesi, bazı bölgelerin üst düzey gelişmişlik gösterirken bazı bölgelerin ise gelişememesi bu duruma sebep olmaktadır.¹¹⁸

Küreselleşme, kavram olarak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yazılı literatürde yer almaya başlasa da bu sürecin kesin olarak ne zaman başladığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Küreselleşmenin 15. yüzyılın başında ortaya çıktığını ancak asıl yükselişini 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde gerçekleştirdiğini savunan Roland Robertson (1938-2022), küreselleşme sürecinin iki yüzü olduğunu varsayar.¹¹⁹ Bu sürecin bir yüzü küresel olanın yerelleşmeye başlaması, diğer yüzü ise yerel olanın evrenselleşmeye/küreselleşmeye başlamasıdır. Küresel ve yerel arasında hem bir farklılaşma hem de bir aynılışma durumu söz konusudur. Robertson küreselleşmenin bu durumunu kısaca, önce yerelin yaratıldığı daha sonra yereli yavaş yavaş kendi içerisine alarak bütünleşmeye çalışılan bir süreç olarak tanımlar.¹²⁰ Robertson ayrıca, küreselleşmenin sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal ve dini boyutlar dikkate alındığı takdirde sosyal değişime dayalı bir tarihi seyirden söz edilebileceğini söyler.¹²¹

¹¹⁵ George Ritzer, *Küresel Dünya*, çev. Melih Pekdemir, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011), 46.

¹¹⁶ Baskın Oran, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, (Ankara: İmaj Yayınları, 2009), 4.

¹¹⁷ Ritzer, *Küresel Dünya*, 20.

¹¹⁸ Ritzer, *Küresel Dünya*, 47.

¹¹⁹ Roland Robertson, “Mapping the Global Condition: Globalization as the Central Concept”, (Erişim 7 Mayıs 2024), 18.

¹²⁰ Habibe Öngören, “Küreselleşme ve Yerel Kültür”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 15/1 (Haziran 2002), 449.

¹²¹ Roland Robertson, *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), 51.

Robertson, “küreselleşmenin hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine gönderme yaptığını savunur.” Toplumlararasıda yaşanan ilişkiler dikkate alındığında küreselleşme sürecinin binlerce yıl öncesinde var olan dinler kadar eski olduğuna da dikkat çeken Robertson, küreselleşme ile ilgili tartışmaların ana odak noktasının yakın dönemleri kapsadığını da dile getirir.¹²²

Anthony Giddens (1938) küreselleşme kavramını; “uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması”¹²³ olarak tanımlamıştır. Ayrıca Giddens’a göre küreselleşme “modernliğin bir sonucudur.” Kısaca Giddens, küreselleşme sürecini teorik bağlamda ele alıp “modernlik” bağlamında açıklamaya çalışmıştır. “Zaman-uzam uzaklaşması” kavramını çalışmasının temeline yerleştiren Giddens, bu durumu “yerel katılımlar ve uzak etkileşim arasındaki karmaşık ilişkilerdir” şeklinde ifade ederek zaman-mekan kavramları arasında daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir farklılaşma olduğunu da savunur.¹²⁴

Anthony Giddens, küreselleşmeyi anlatırken iki temel yaklaşımı benimsemiştir. Bunlardan ilki, “Uluslararası İlişkiler Literatürü” diğeri ise Marksist yaklaşıma daha yakın olan “Dünya Sistemler Kuramıdır.” Uluslararası ilişkiler kuramı tek başına küreselleşme sürecini açıklamaya yetmediğinden dolayı bu durumu şöyle açıklar; “Devletleri, birbirleriyle ve uluslararası alandaki diğer örgütlerle bağlantıları olan aktörler gibi değerlendirmek, devletlerin arasında ya da dışında olmayan ve devletlerle ilgili ayrımları dikine kesen toplumsal ilişkileri ele almayı zorlaştırır.”¹²⁵ Yani kısaca ulus-devletlerin egemenlik haklarında herhangi bir azalma olduğunu kabul etmez.

Giddens’ın ikinci kuramı olan ve kökenleri 16-17. yüzyıllara dayanan dünya sistemi kuramı, “küresel boyutta ve siyasal güçten çok ekonomik güce dayanan ‘kapitalist dünya ekonomisini’ öngörür. Bu ‘kapitalist dünya ekonomisi’ ise, siyasi bir merkez yoluyla değil ticaret ve üretim bağlantılarıyla bütünleşir.” Kısaca bu kuram sistemin ekonomik etkileriyle ilgilenir. Ekonomik etkiler dışında kalan siyasal, sosyal ve askeri güç gibi etkilerle ilgilenmez.¹²⁶

¹²² Robertson, *Küreselleşme*, 21.

¹²³ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998), 66.

¹²⁴ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 59-60.

¹²⁵ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 69.

¹²⁶ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 70.

Anthony Giddens ilerleyen süreçlerde bu iki kuramın küreselleşme sürecini yeterince açıklamadığını dile getirerek bu iki kurama ek olarak iki ayrı kuram daha ekler ve süreci bu şekilde açıklamaya çalışır. Giddens'ın küreselleşmeyi açıklamaya çalıştığı bu dört boyutlu sistem, içerisinde şu unsurları barındırır: “Kapitalist ekonomi, ulus-devlet sistemi, dünya askeri nizamı ve uluslararası iş bölümü.”¹²⁷

Giddens'ın sisteminin ilk boyutu olan kapitalist dünya ekonomisi ulus-devlet ile ticari kuruluşlar arasındaki farkları ve benzerlikleri tartışır. Buna göre, ticari kuruluşlar tıpkı devletler gibi bir ekonomik bütçeye sahiplerdir ve aynı zamanda gerek kendi ülkeleri gerek başka ülkeler gerekse de dünya siyasetini etkileme gücüne sahiplerdir. Ancak “toprak bütünlüğü ve şiddet araçlarının kontrolü” gibi alanlarda devletlerle rekabet edebilecek güce sahip değillerdir.¹²⁸

Küreselleşmenin ikinci boyutu ise ulus-devlet sistemidir. Ulus-devletler varlıklarını ve özerklik iddialarını hem ekonomik yapılanmalardan hem de sınırlarını başka devletlerin tanımasından almaktadırlar. Uluslararası sistem içerisinde yerini sağlamlaştırmaya çalışan ulus-devletler aynı zamanda küresel bir aktör haline de gelmektedirler. Ancak devletlerarası ilişkilerde ulus-üstü bir kuruluşa üye olmak gibi bazı durumlar devletlerin egemenlik alanlarını kısıtlamaktadır.¹²⁹

Askeri dünya düzenini oluşturan üçüncü boyut incelendiğinde askeri örgütlenme teknikleri, silah endüstrisi ve bununla birlikte savaşın da endüstrileşmesi sonucu devletlerin birbirleriyle olan etkileşimleri ortaya çıkmaktadır. Askeri güçte yaşanan küreselleşme sadece devletlerin askeri ittifakları ve silah endüstrisinde yaşanan alışverişleri değil aynı zamanda savaşlarla da ilgilidir. 20. yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşı bu duruma örnektir. Bu savaşlar genel olarak yerel çatışmalar şeklinde ortaya çıksa da küresel çapta bir katılım olmuştur. Ekonomik açıdan güçlü olmayan ülkeler askeri açıdan güçlü oldukları için veya durumun tam tersi; askeri açıdan güçlü olup ekonomik açıdan güçlü olmayan devletler de bu savaşlarda kendilerine yer bulmuşlardır. Bugün bile ekonomik olarak tam anlamıyla gelişmemiş olan ülkeler bile bir şekilde sadece “caydırıcılık” unsuru taşıması sebebiyle nükleer silahlar edinmeye çalışmaktadırlar.¹³⁰

¹²⁷ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 71.

¹²⁸ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 72.

¹²⁹ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 73-74.

¹³⁰ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 74-75.

Giddens'a göre küreselleşmenin dördüncü boyutunu oluşturan uluslararası iş bölümü aslında endüstriyel gelişmelerle ilgili olan iş bölümüdür. Modern endüstri ile birlikte hammaddeye olan ihtiyaçların artması beraberinde bölgesel anlamda bir anlaşmayı zorunlu hala getirmiş ve bu durumla birlikte küresel çapta bir karşılıklı bağımlılık söz konusu olmuştur. Küreselleşen endüstri ve beraberinde getirdiği makine teknolojisinin tüm dünyada yayılması insanların günlük yaşamlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Bu durumun en önemli örneği ise tüm insanlığı etkileyecek zararlı nitelikteki ekolojik değişimlerdir.¹³¹

Küreselleşme sürecinin ne zaman başladığı üzerinde bir fikir birliği sağlanamasa da genel anlamda yapılan tartışmalar sonucu üç ayrı olasılık çerçevesinde toplandığı görülmektedir. İlk olasılığa göre, küreselleşme tarihin başlangıcından bu zamana kadar hep vardır ve zaman içerisinde etkisini artırarak yayılma göstermiştir. Son dönemlerde yaşanan gelişmeler neticesinde ise hızını iyice artırmıştır. İkinci olasılıkta ise, kapitalizmin gelişmesi ve modernleşmenin birbirine paralel olarak ortaya çıktığı ve son dönemlerde iyice hızlandığı yönünde bir görüş mevcuttur. Üçüncü ve son olasılıkta, modern ve sanayi ötesi toplumlarla birlikte kapitalist düzenin çözülmesi olarak da bilinen süreçlerle ilişkili olarak son dönemlerde ortaya çıkan yeni bir olgu olduğu yönünde görüşler mevcuttur.¹³²

2.2. KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI

2.2.1. Ekonomik Boyut

Küreselleşme olgusu açıklanırken kullanılan en önemli kavramlardan biri de şüphesiz ekonomidir. Bu sebeple küreselleşmenin farklı boyutları incelenirken üzerinde durulması gereken konulardan biri, belki de en önemlisi ekonomik boyutudur. Küreselleşmenin ekonomik boyutu denilince ilk akla gelen, küreselleşmenin getirilerinden biri olan bölgeselleşme ve bölgesel örgütlerin genelini temelini oluştururken ekonomik faktörlere de yer vermesidir. Küreselleşmenin boyutları arasında en kapsayıcı olanı ekonomik boyut olması sebebiyle zaten üzerinde fikirbirliği sağlanamamış olan küreselleşme kavramının biraz daha karmaşıklaşması ve bu alanla ilgilenen araştırmacıların daha fazla zorlanmasına sebep olmuştur. Kısaca

¹³¹ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 76.

¹³² Cahit Gelekçi, "Küreselleşme-Yerelleşme İlişkisi", *İstanbul Journal of Sociological Studies* 31 (Eylül 2011), 3.

küreselleşmenin net olarak tanımı yapılamazken bir de farklı boyutlarının ortaya çıkması konunun daha da karmaşıklaşmasına neden olmuştur.

Ekonomik küreselleşmeyle birlikte sermaye hareketleri müthiş bir akışkanlık kazanmıştır. Bu sebeple dünya finans piyasaları birbiriyle bütünleşmiştir.¹³³ Bu bütünleşme yalnızca dünya ekonomik sisteminin değil aynı zamanda çokuluslu şirketlerin de piyasaları hakimiyetlerine almalarına neden olmuştur. Ekonomik küreselleşme ortaya çıkarken beraberinde farklı modeller de getirmiştir. Bunlardan en önemlisi ise neoliberalleşmedir. Özellikle 1980 sonrası dönemde büyük ekonomilerin neoliberal politikalar belirleyerek bu doğrultuda hareket etmeleri küreselleşmenin önemli etkileri arasındadır. 1979'da İngiltere'de Thatcher'ın ve 1981'de ABD'de Reagan'ın iktidara gelmesi ve benimsedikleri neoliberal politikalar küreselleşme sürecini hızlandıran önemli etkenler olmuştur. Bu ve bunun gibi devletlerin neoliberal politikalar izlemesinin temel sebebi, neoliberal ekonominin serbest piyasaya önem vermesidir. Neoliberalizm, finans piyasalarının liberalleşmesi ile birlikte sermaye akımlarının ve dış ticaretin de liberalleşmesine zemin hazırlamıştır. Kitlelerin özelleştirilmesi ve bununla birlikte de devletin ekonomik yönünde gözle görülür azalmaların olması da neoliberalizmin bir sonucudur.¹³⁴

2.2.2. Siyasi Boyut

Küreselleşmenin siyasi boyutu, ekonomik ve kültürel boyutuna göre daha farklıdır. Ekonomik ve kültürel küreselleşmede daha çok piyasa temelli ve devlet-dışı aktörler vurgulanırken, siyasi küreselleşmede “devletlerarası” vurgusu daha sık yapılmaktadır. Siyasi anlamda küreselleşmenin varlığı, 1945 sonrası devletlerarası/uluslararası örgütlerin sayısında yaşanan artışla daha da görünür olmaya başlamıştır. Aynı bölge içerisinde veya farklı bölgeler arasında yasal güç kullanma hakkına sahip olan bölgesel örgütlere; AET (daha sonra AB olarak isim değiştirecek), NAFTA, ASEAN, AfB, ŞİÖ, KEİ gibi örgütler örnek olarak gösterilebilir. Bu örgütlerin önemi ise devletlerin mevcut ulusal egemenliklerinden vazgeçmeden birbirleriyle uyumlu halde etkileşim kurabilmelerini sağlamasıdır.¹³⁵

¹³³ Ümit Aktı, *Sosyolojik Açıdan Küreselleşme ve Din*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 35.

¹³⁴ Aktı, *Sosyolojik Açıdan Küreselleşme ve Din*, 37.

¹³⁵ Heywood, *Siyaset*, 189.

1980’li yıllarda ekonominin küreselleşmesinin had safhaya ulaşmasıyla birlikte devletler arasında siyasi anlamda artan karşılıklı bağımlılık hızlı bir değişim ve dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Bu değişim ve dönüşümle birlikte ulus-devletin egemenliği ile ilgili sorunlar da yaşanmaya başlamıştır. Çok etnikli, çok kültürlü yapıya sahip olan devletler, ulus-devletin egemenlik haklarının erozyona uğramasına neden olmuştur.¹³⁶ Her ne kadar ulus-devletin egemenlik hakları sınırlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalsa da hala uluslararası sistem içerisinde başat aktör olma konumunu korumaktadır. Yalnızca egemenlik haklarında daralmalar meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bu daralmalar ise üç farklı süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki; İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve GATT gibi uluslararası ekonomik ve siyasi kuruluşlardır. Bu kuruluşlar 1980 sonrası ekonominin de küreselleşmeye başlamasıyla etkilerini iyice artırmışlardır. Bunlara ek olarak ulus-devletlerin kontrolü dışında olan çok uluslu şirketler ve piyasaların da kontrol edilemeyen bir duruma gelmesi söylenebilir. Bu sürecin ikinci aşamasında ise, liberal ideolojinin benimsenmesiyle bu doğrultuda oluşturulan uygulamalar, yapılan özelleştirmeler, merkeziyetçiliğin azalması ve devletlerin küçülmesi durumları örnek gösterilebilir. Üçüncü aşama ise bu çalışmanın da temel konusunu oluşturan unsurlardan olan bölgeselleşme ve yerelleşme olgusudur. Tüm bu durumlar göz önüne alındığında küreselleşme sürecinin ulus-devlet aleyhine işleyen bir süreç olduğu ve ulus-devletlerin de bu süreç karşısında nasıl bir tutum sergilemesi gerektiği, gelecekte nasıl bir boyuta evrileceğinin ise belirsiz olduğunu söylemek yerinde olacaktır.¹³⁷

2.2.3. Sosyo-Kültürel Boyut

Kültür, “sıradan insanların günlük yaşamlarındaki inançları, değerleri ve yaşam tarzları”¹³⁸ gibi unsurları anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Küreselleşmenin meydana getirdiği olgular hemen her alanı etkilediği gibi kültürel alanda da etkili olmuş

¹³⁶ Paul Hirst-Graham Thompson, *Küreselleşme Sorgulanıyor*, çev. Elif Yücel, (Ankara: Dost Kitapevi, 1998), 213.

¹³⁷ Aktı, *Sosyolojik Açıdan Küreselleşme ve Din*, 44.

¹³⁸ Peter Ludwig Berger-Samuel P. Huntington (ed.), *Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri, Bir Küre Bin Bir Küreselleşme: Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*, çev. Ayla Ortaç, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003), 10.

ve kültür üzerinde bir takım değişiklikler meydana getirmiştir. Bu durumla paralel olarak kültür de küreselleşme üzerinde bir takım etkilerde bulunmuştur.¹³⁹

Kültürel anlamda küreselleşme "bazen dünya toplumlarının birbirine benzeme süreçlerini; buna bağlı olarak tek bir küresel kültürün ortaya çıkmasını; bazen de toplumların, toplulukların ve kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etme ve tanımlama sürecinde kullanılan"¹⁴⁰ bir kavramdır.

Küreselleşmenin kültürel boyutu, dünyanın herhangi bir bölgesinde üretilen mal ve imajların ve bilginin; milletler, bireyler ve bölgeler arasında bulunan kültürel farkların "düzleştirme" eğiliminde olan küresel bir akıma girmesi sürecidir. Bu durumun en yaygın olarak kullanılan örneği "McDonalds'laştırma Süreci"¹⁴¹ olarak bilinmektedir. Kültürel küreselleşme ulusaşırı şirketlerin sayısında yaşanan artışla birlikte küresel malların da ortaya çıkması ile harekete geçirilmiştir. Her ne kadar küresel mallar ortaya çıkıp dünya çapında yayılma eğilimi gösterse de kültür tam anlamıyla küreselleşemez. Çünkü kültür toplumların her geçen gün üzerine yeni şeyler ekleyerek geçmişlerinden getirdikleri değerlere sahip çıkması durumunu da anlatmaktadır. Bu sebeple kültür, küresel güçlere hizmet etmenin yanında aynı zamanda onları kısıtlayıcı bir etkiye de sahiptir.¹⁴² Toplumların hem kendi kültürel değerlerinden vazgeçmeyip hem de küresel çapta yaygınlaşan kültürel oluşumları kendi bünyelerine katma istekleri ortaya farklı bir kavram çıkarmıştır: Küreyerelleşme.

Küreyerelleşme, Robertson tarafından ortaya atılan ve literatürde birçok çalışmaya konu olmuş bir kavramdır. Esas olarak küresel ve yerel arasındaki ilişkiyi anlatan bu kavram "yerelliğin yaratılması, sonra da içerilmesi" şeklinde kısaca ifade edilir. Mekansal bir bağlantıdan söz eden bu kavram yerelliğin evrenselleştiğini, evrensel olanın ise yerelleşmeye başladığını vurgular ve bu durumun çok farklı biçimlerde ortaya çıkacağını varsayar.¹⁴³

¹³⁹ Mustafa Talas-Yaşar Kaya, "Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi* Sayı 22 (Mayıs 2007), 153.

¹⁴⁰ Fuat Keyman-Ali Yaşar Sarıbay (der.), *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam*, (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 9.

¹⁴¹ McDonaldizasyon: Küresel malların ve fast-food sanayisiyle ilişkilendirilen ticaret ve pazarlama pratiklerinin gittikçe daha fazla sektörü ele geçirmesi sürecidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Heywood, *Siyaset*, 188.

¹⁴² Heywood, *Siyaset*, 188.

¹⁴³ Aktı, *Sosyolojik Açıdan Küreselleşme ve Din*, 53.

Kısaca küreselleşmeyle birlikte iletişim ve ulaşım teknolojisinde yaşanan gelişmeler yaşadığımız küre içerisinde zaman ve mekan kavramında ciddi değişiklikler yaşanmasına, dünyanın bir ucunda yaşanan olayların anında diğer ucundan da duyulmasına ya da önceden günler belki aylar alacak olan kilometrelerce mesafelerin saatler içinde katedilmesine olanak tanımıştır. Bu sebeple karşılıklı bağımlılık ve bağlantılılık da giderek artmaya başlamıştır. Bu durum ise toplumlar arasında yaşanan etkileşimlerin kültürü de etkilemesine ve kültürler arasında da alışveriş yapılarak yepyeni kültürlerin öğrenilmesine yol açmıştır.

2.3. KÜRESELLEŞME TEORİLERİNDEKİ YAKLAŞIMLAR

Leonard J. Waks (1942) küreselleşme karşısında teorisyenlerin takındıkları tutumlara göre sınıflandırma yapılabileceğini iddia etmiş ve bu sınıflandırma tüm dünyada genel anlamda bir yaygınlık kazanmıştır. Küreselleşme teorilerinin anlaşılabilir olması açısından önem taşıyan bu sınıflandırma aşırı küreselleşmeciler, dönüşümcüler ve kuşkucular olarak üç gruba ayrılmıştır.¹⁴⁴ Bu bölümde küreselleşme teorilerindeki yaklaşımlara ve bu yaklaşımları savunan düşünürlere konunun anlaşılmasını sağlayacak şekilde detaylarına girilmeden yer vermeye çalışılacaktır.

2.3.1. Aşırı Küreselleşmeci (Radikal/Hiperglobalist) Yaklaşım

Aşırı küreselleşmeciler diğer bir deyişle radikal küreselleşmeciler, küreselleşmenin ulus-devletin gücünde ciddi bir azalma meydana getirdiğini, hatta ulus-üstü kuruluşların varlığının ulus-devletleri tamamen yok edeceğini iddia etmektedirler. Temel öngörüler ise küresel kurumların sisteme tamamen entegre olacağı ve evrensel bir değerler bütünü oluşacağı yönündedir. Böylelikle ulusal sınırlar da tamamen ortadan kalkacak ve ulus-devletlerin siyasi gücü giderek azalacak ve hatta sistem içerisinde ikinci planda kalacaktır.¹⁴⁵ Bu görüşün en önemli temsilcileri ise Eric Hobsbawm, Francis Fukuyama, Kenichi Ohmae, Arjun Appadurai, Peter Ferdinand Drucker gibi teorisyenlerdir.

Aşırı küreselleşmecilerin savundukları başka bir tez de küreselleşmeyle birlikte ulus-devletlerin etkinliklerinin azaldığı ve küresel ekonomik sistem içerisinde bir işletme

¹⁴⁴ Leonard J. Waks, "How Globalisation Can Cause Fundamental Curriculum Change: an American Perspective". Journal of Education Change. Kluwer Academic Publishers. 2003.

¹⁴⁵ Jeremy Fox, *Chomsky ve Küreselleşme*, çev. Ebru Kılıç, (İstanbul: Everest Yayınları, 2002), 35

konumuna geldiğidir. Aşırı küreselleşmecilere göre insanlık tarihi yeni bir döneme girmiştir. Bu dönem içerisinde süreç genel anlamda iktisadi açıdan ele alınır ve açıklanmaya çalışılır. Kısaca bu dönemde ekonomi küreselleşmiştir ve bununla birlikte finans, ticaret ve üretim ağları ulus-aşırı kurumlar aracılığıyla ulusallıktan çıkmıştır. Ulus-devletler ise bu yeni sistem içerisinde küresel sermayenin rahat dolaşımını sağlayan aracı kurumlar haline gelmiştir. Bu durum da aşırı küreselleşmeci teorisyenlerin bir kısmı ekonomik anlamda yaşanan küreselleşmenin ulus-devleti zayıflattığını onun yerine siyasal, sosyal, ekonomik, vb. boyutlarda kendine özgü kurumları olan “toplumsal organizasyonların” oluşturulduğu tezini savunmaktadırlar.¹⁴⁶

2.3.2. Dönüşümcü Yaklaşım

Dönüşümcü yaklaşımı savunan teorisyenlere göre küreselleşme dünyadaki ekonomik, kültürel, teknolojik ve toplumsal anlamda yaşanan yenilik, değişim ve dönüşümlere yön veren merkezi bir itici güçtür. Küreselleşme süreciyle birlikte dünyadaki bütün toplumlar ve devletler hem uluslararası hem de ulus içinde, iç ve dış meselelerin tam olarak ayrımının yapılamadığı bir dünyaya kendilerini adapte etmek zorunda kalmışlardır. Dönüşümcüler küreselleşmenin ulus-devletler üzerinde baskılayıcı bir güç oluşturduğunu savunmaktadır. Bu güç devletlerin fonksiyonlarını, otorite alanlarını ve mevcut güçlerini yeniden şekillendirip yapılandırır. Dönüşümcülerin savundukları bir başka tez ise “devletlerin kendi sınırları içerisinde hala eski güçlerine sahip oldukları ancak uluslararası sistem içerisinde yeni dönemde ortaya çıkan küresel kuruluşların ve uluslararası hukukun etkisi ile küresel çapta birtakım sınırlamalara maruz bırakıldıkları tezidir.”¹⁴⁷ Bu sebeple dönüşümcüler küreselleşmenin hala net bir anlam kazanmadığını, değişim ve dönüşüm sürecinde olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca küreselleşme sürecinin ulus-devleti ortadan kaldırmayacağını aksine ulus-devletlerin küreselleşme sürecine entegre olacağını da ifade ederek bu sürece en gerçekçi yaklaşımı sunmaktadırlar. Bu görüşün en önemli temsilcileri arasında ise Anthony Giddens, Jürgen Habermas, Thomas Friedman, Paul Hirst ve Grahame Thompson gelmektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Kudret Bülbül (ed.), *Küreselleşme Temel Metinler*, (Ankara: Orion Kitabevi 2011), 170. / David Held vd., *Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür*, çev. İsmail Aktar, (Ankara: Kadim Yayınları, 2006), 165-166.

¹⁴⁷ Bülbül, *Küreselleşme*, 172-173.

¹⁴⁸ Nursen Vatansever Deviren-Gülbahar Atasever, “Ekonomik Küreselleşmenin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkileri”, *Mevzuat Dergisi* Sayı 164 (Ağustos 2011), 4.

2.3.3. Kuşkucu (Şüpheli) Yaklaşım

Kuşkucu teorisyenler arasında Immanuel Wallerstein, Samuel Huntington, Noam Chomsky gibi önemli isimler yer almaktadır. Kuşkucular, aşırı küreselleşmecilerin görüşlerinin zıddını savunan gruptur. Bu gruba göre küreselleşme yeni bir olgu değil aksine tarihte sürekli tekrarlanan bir süreçtir. Kuşkuculara göre küreselleşme tarih boyunca iki kez tekrarlanmıştır ve günümüzde yaşanan küreselleşme dalgası ise üçüncü küreselleşmedir.¹⁴⁹ Kuşkucu yaklaşımı benimseyen Chomsky küreselleşmeyi, “kar pesinde koşan mega işletmelerin, totaliter kurumların tiranlığı olarak nitelendirmiştir.”¹⁵⁰

Kuşkucu teorisyenler dünyada yeni bir şeyin olmadığını, dünya ekonomisinde yüz yıl önce yaşanan şeylerin tekrar yaşanmaya başladığını, bu sebeple küreselleşmenin kendini tekrar eden bir eğilim olduğunu iddia etmektedirler. Kuşkucular için küreselleşme “refah devletini yok edecek minimal devlet ve hükümeti amaçlayan çevrelerin sık sık kullandığı basit bir terimdir.”¹⁵¹ Aşırı küreselleşmecilerin birincil iddialarını tamamen reddeden kuşkucular, ulusal devletlerin gücünün veya devlet hükümrancılığının bugün “ekonomik uluslararasılaşmacılık” veya küreselleşme idaresi ile altının oyulduğu popüler “efsanesini” de reddederler¹⁵²

Geçmiş yüzyıllarda görülen küreselleşme süreçleri gibi son küreselleşme süreci de gelip geçici bir durumdur. Küreselleşme sürecinin üçüncü dalgası, soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Pax Britannica ile 19. yüzyılda dünya düzeni oluşturmaya çalışan İngiltere, 20. yüzyılda Birinci Dünya Savaşı’nın çıkmasıyla bu gücü kaybetmiştir. 1990’larda ise ABD başkanı Bush’un “Yeni Dünya Düzeninin” oluşmaya başladığını ve bu düzenin Amerika eliyle oluşturulduğunu ima etmesiyle bu güç el değiştirmiş ve bir üçüncü küreselleşme dalgası ortaya çıkmıştır.¹⁵³

Küreselleşme ile birlikte dünya kontrolden çıkmış ve kontrolü ele almanın zorlaştığı bu dönemlerde merkezileşme durumu ortaya çıkmıştır. Bu merkezileşme durumunu Kenneth Jowitz (1940), ABD’nin “Yeni Dünya düzensizliği”¹⁵⁴ içerisinde “Yeni Dünya Düzeni” yaratmaya çalışması şeklinde açıklamıştır. Bu dönemlerde artan bir

¹⁴⁹ Deviren-Atasever, “Ekonomik Küreselleşmenin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkileri”, 4-5.

¹⁵⁰ Veysel Bozkurt (der.), *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000), 21.

¹⁵¹ Bozkurt, *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, 21-22.

¹⁵² Held vd., *Küresel Dönüşümler; Siyaset, Ekonomi ve Kültür*, 169-171.

¹⁵³ Bauman, *Küreselleşme*, 54

¹⁵⁴ Bauman, *Küreselleşme*, 62.

Batılılaşma eğilimi karşısında Doğululaşma akımı ortaya çıkmaya başlamış ve aynı zamanda Asya'dan yükselen bir güç olan Çin'in de yeni dünya içerisinde yer almak istemesiyle birlikte kıyasıya bir rekabet ortamı oluşmuş ve dünya çok kutuplu bir sisteme evrilmeye başlamıştır. Bauman da küreselleşme için Jowitz'in ifade ettiği “Yeni Dünya Düzensizliği” söyleminin farklı bir söylem olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁵⁵

Dünya “küreselleşme” söylemi altında ikiye bölünmüştür. Birbirinden çok farklı olan bu iki kutup arasında kalan her yer birbirine çok uzak olmasına rağmen birbirine yaklaştırılmaya çalışılan bir uçuruma dönüşmüştür. Bauman, her iki kutbunda dünyayı yönetmesi, “şeylere” anlamlar yükleme ve bu anlamların mevcut bölünmeden, dahası bu bölünmenin de üstünde olan tek bir merkezden çıktığı görüşünü savunur. Sovyetlerin çökmesiyle birlikte bu iki kutuplu sistemin son bulması ve dünyanın da resmen tek bir merkeze bağlı kalması durumu söz konusu iken ya da böyle olacağı düşünülürken adeta bir merkezsiz kalış hali ortaya çıkmıştır.¹⁵⁶

20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı yeni bir sistem oluşturulmasını zorunlu kılmış, bununla birlikte başat aktör olan ulus-devletlere rakip ya da diğer bir deyişle ulus-devletlerin egemenlik haklarını sınırlayan yeni aktörlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlanmıştır. Savaşların getirisi olan yoğun ekonomik krizlerden kurtulmak amacıyla birtakım yapılanmalar ve yeni düzenlemeler yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bu sebeple “Bretton Woods” adı verilen bir sistem ortaya çıkmıştır. Bu sistemle birlikte IMF ve DB gibi uluslararası kuruluşlar sisteme entegre edilmiştir. Bunların yanı sıra GATT, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) gibi uluslararası kuruluşlar da ortaya çıkmıştır. Bretton Woods sistemi ile kısmen de olsa istikrar kazanan dünya ekonomisi 1970’lere gelindiğinde ortaya çıkan petrol kriziyle birlikte işlevini kaybetmeye başlamıştır ve dünya yeni bir krizle karşı karşıya gelmiştir. Yaşanan tüm bu olaylar, İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş dönemi ve oluşan çift kutuplu sistem küreselleşme sürecini hızlandırmıştır.¹⁵⁷ Bu dönemden sonra uluslararası ve ulus-üstü kuruluşların sayısı giderek artmaya başlamış ve uluslararası sistemde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Piyasa yönetimini de eline almaya çalışan bu kuruluşlar ve uluslararası

¹⁵⁵ Bauman, *Küreselleşme*, 64.

¹⁵⁶ Bauman, *Küreselleşme*, 62-63.

¹⁵⁷ Seyfettin Aslan, “Küreselleşmenin Ulus Devletlere Etkisi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 25 (Haziran 2015), 290.

şirketler gitgide başarılı olmakta ve küreselleşme süreci hükümetler yerine bu kuruluşlar tarafından biçimlendirilmeye başlanmaktadır.¹⁵⁸

Buraya kadar adı geçen küreselleşme, kapitalizm, yeni dünya düzeni gibi kavramlar ve buna eklenebilecek olan postmodernizm, neoliberalizm, yenileşme gibi kavramlar birbirinden ayrı düşünülemez. Tüm bu kavramların ortak noktası ise bugün küreselleşme adıyla bilinen kapitalizmdir. Faruk Kocacık (1951) bu durumu küreselleşmenin, kapitalizmin günümüzdeki görünümü ve yeni bir boyutu olduğunu ileri sürerek açıklamaktadır.¹⁵⁹

Küreselleşme tüm gezegen içerisinde insanların, eşyaların, mekanların, yiyecek-içecek gibi ya da bilgi gibi var olan her şeyin sürekli bir akış halinde olması sürecidir. Ancak bazı durumlar bu akışkanlığı hızlandırır bazı durumlar ise yavaşlatır ve hatta yüksek güvenlik önlemleri alarak bu süreci durdurur. Uluslararası bölgesel örgütler buna verilebilecek en iyi örnektir.¹⁶⁰ Bölgesel örgütlerin büyük bir çoğunluğu başta güvenlik sorunlarını gidermek ve ekonomik amaçlara hizmet etmek amacıyla kurulmuştur. Avrupa Birliği bu konuyla ilgili ele alınıp incelenirse kuruluşundaki temel sebebin bölge ülkelerinin güvenliğini ve bu ülkeler arasında ticaretin, gümrük geçişinin, turizmin ve bunun gibi birçok şeyin serbest dolaşımını sağlamayı amaçladığı görülmektedir. Bölgesel örgütler aracılığıyla sınırlarda daha rahat hareket etme kabiliyetinin artması beraberinde insanların, eşyaların ya da diğer birçok şeyin farklı toplumlara geçmesini kolaylaştırmıştır.

2.4. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ULUS-DEVLETE ETKİLERİ

Küreselleşme son dönemlerde ortaya çıkmış bir kavrammış gibi gözükse de aslında taşıdığı anlam bakımından tarihin hemen her döneminde var olagelmıştır. Her dönemde toplumların birbirleriyle farklı alanlarda -ticaret, ekonomi, siyaset, kültür, vb.- bütünleşmesini sağlayan bir kavram olarak görülse de her dönemin kendine ait özellikleri olduğu için küreselleşme kavramı da farklı tanımlamalar veya farklı isimler altında kendini göstermiştir.

¹⁵⁸ Kenneth N. Waltz, "Globalization and Governance", *Political Science and Politics* 32/4 (December 1999), 697.

¹⁵⁹ Faruk Kocacık, "Kitle Toplumu, Küreselleşme ve Türkiye", *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2000), 193.

¹⁶⁰ Ritzer, *Küresel Dünya*, 46.

Birçok farklı tanımı bulunan küreselleşme kavramı en genel haliyle “her türlü değer ve birikimin devlet sınırlarını aşarak dünya çapında yaygınlaşması”¹⁶¹ şeklinde tanımlanabilir.

Ticaretin ilk çağlardan bugüne kadar uluslararası bir kimlik taşıyarak gelmesi küreselleşmenin o dönemlerde de var olduğunu ve her geçen dönemde üzerine eklemeler yaparak günümüzde kullanılan ve en gelişmiş görünümüne ulaştığını göstermektedir.¹⁶² Ticaretin 21. yüzyıl dünyasında olduğu gibi gelişme göstermediği zamanlarda küreselleşme eyleminin temel dinamiği genellikle devlet sınırlarının ötesinde ticari ilişkileri olan tüccarlar aracılığı ile gerçekleştirilmekteydi. Bu dönemlerde ulaşım ve iletişimin de kolay olmadığı göz önüne alındığında küreselleşme dalgası oldukça yavaş ve belirli coğrafyalarda yayılma göstermiştir.

Küreselleşme dalgasını dönemlere ayırmak ve değerlendirmelere bu açıdan yaklaşmak süreci anlamak açısından daha kolay olacaktır. Küreselleşme sürecinin modern anlamdaki ilk hali İngiltere’nin 19. yüzyılda “*Pax Britannica*” diğer bir deyişle “*Dünya Düzeni*” olarak adlandırdığı ve kendi çıkarlarını korumak için geliştirdiği bu yöntem ile ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin ikinci dalgasının, 1975 yılında yapılan Helsinki Konferansında nihai senedin kabul edilmesiyle ilk halkasının oluşmaya başladığı görülmektedir. Bu senet ile iki blok arasında ekonomi başta olmak üzere güvenlik, enerji, insani konular ve ticaret gibi konularda genel bir anlaşmaya varılmıştır. Daha sonra “Madrid, Viyana, Paris Zirvesi, Kopenhag, Moskova İnsani Boyut, Prag, Viyana Güven Artırıcı Önlemler, Helsinki ve en son da İstanbul Zirveleri” gerçekleşmiş ve bununla birlikte de küreselleşme sürecine yeni halkalar eklenmiştir.¹⁶³

Ulus-devletleşme süreci Fransız Devrimi ile başlayıp günümüze kadar ulaşmıştır. Batı Avrupa’da ortaya çıkıp yayılmaya başlayan özellikle 19. ve 20. yüzyıllara gelindiğinde tüm dünyaya yayılmış olan ulus-devlet yapılanması, 20. yüzyılın ikinci yarısından özellikle 1980’li yıllardan itibaren küreselleşme dalgası karşısında kırılma noktasına gelmiştir.¹⁶⁴

¹⁶¹ Rober W. Cox, “Post-Hegemonic Conceptualization of World Order”, *Governance Without Government*, Cambridge University Press, (1992), 145

¹⁶² Hamit Ersoy, Lale Ersoy, *Küreselleşen Dünya’da Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye*, (Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 2002), 35.

¹⁶³ Ersoy, *Küreselleşen Dünya’da Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye*, 35-36.

¹⁶⁴ Birgül Ayman Güler, “Yerel Yönetimlerde Reform Sorunu”, *Çağdaş Yerel Yönetimler* 10/3 (2001), 7.

Küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki ana etkisi egemenlik haklarını sınırlandırmak ve aşındırmakla birlikte uluslararası sistem içerisinde yeniden konumlandırılmasına sebep olmaktadır. Bu durum da ulus-devletlerin “risk ve tehlikelerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.”¹⁶⁵ Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yerelleşme dalgası da ulus-devlet açısından ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Yerelleşme söyleminin güçlenmesi ile etkinlik kazanmaya başlayan yerel yönetimler aşağıdan ulus-devletlerin egemenlik haklarını sınırlandırmaya çalışırken yukarıdan da “Tek Dünya Devleti” anlayışıyla birlikte ortaya çıkmaya başlayan küreselleşmenin etkisiyle ulus-üstü yapılanmaların kendilerine verilen haklar ve ayrıcalık alanlarının genişletilmesini istemeleri, ulus-devleti bu iki faktör karşısında sıkıştırmaktadır. Bu durum da ulus-devletleri uluslararası sistem içerisindeki en güçlü aktör konumundan, egemenlik alanlarını 20. yüzyılda ortaya çıkan ulu-üstü ve ulus-altı yapılanmalarla paylaşan bir aktör konumuna getirmiştir.

Küreselleşme sürecinin ulus-devlet üzerindeki etkilerini tam olarak anlayabilmek için küreselleşme kavramının ne olduğunu iyi bilmek gerekmektedir. Küreselleşme esas itibarıyla iki farklı şekilde incelenir. Bunlardan ilki doğal küreselleşme ikincisi ise yönlendirilen yahut yapay küreselleşmedir. Doğal küreselleşme farklı çağlarda toplumların birbiriyle olan iletişimini ve etkileşimini anlatırken günümüzde ise teknolojinin gelişmesi ve artık durdurulamayacak seviyeye gelmesi sonucu, dünyanın hemen her yerindeki insan ve mal topluluklarının birbirleriyle olan etkileşimleri, sınır tanımayan tek tipleşme olaylarının yayılmasıdır. Bu noktada yerelleşme akımıyla birlikte toplumların kendi kültürlerine ve geçmişlerine sahip çıkmaları sonucu gerek devletlerin gerekse milletlerin özlerini koruyarak küreselleşme karşısında yok olmaması, aksine bu durumu kendi lehlerine kullanmaları söz konusudur. Yalnız aynı şeyleri yönlendirilen küreselleşme için söylemek pek mümkün değildir. Yönlendirilen küreselleşmede dünyanın tek kutuplu bir sistem içerisine girmesi ile birlikte başat aktör olarak karşımıza çıkan devletlerin güçlerini kullanarak küreselleşme sürecini kendi faydalarına olacak şekilde kullanmaları ve yeniden tasarlamaları söz konusudur.¹⁶⁶ Yönlendirilen küreselleşmeden yola çıkarak Henry Kissenger’ın küreselleşme sürecine yön veren

¹⁶⁵ Anthony Giddens, *Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, çev. Mehmet Özay, (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2000), 153.

¹⁶⁶ Mehmet Karagül, *Uluslararası İktisadi Örgütler ve Az Gelişmiş Ülkeler*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2010), 11.

devletin ya da devletlerin kim olduğu sorusuna “Küreselleşme Amerikan Kapitalizmidir” diye cevap verdiği görülmektedir.¹⁶⁷

Sonuç olarak ulus-devletler uluslararası arenaya çıktıktan sonra başta siyaset olmak üzere kültür ve ekonominin esas belirleyicisi olmuşlardır. Küreselleşme sürecinin ortaya çıkması ve güçlü devletler tarafından yönlendirilmeye başlanmasıyla birlikte ulus-devletlerin bu özelliğinde aşınmalar meydana gelmiştir. Bu durumda esas olarak küreselleşmenin ulus-devlet üzerinde üç ayrı etkisi vardır. Bunlar; ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi etkilerdir.

2.4.1. Ekonomik Etkiler

19. yüzyılda ulus-devletlerin Westfalyan sistem içerisinde kendi yerini sağlamlaştırmaya çalışması ve bu sebeple devletlerin birbirleriyle egemenlik yarışı içerisinde olması rekabeti artırmıştır. Bu rekabet ortamı ise kendisini en çok ekonomik alanda göstermiştir. Devletlerin hammadde ve pazar arayışları rekabet ortamını iyice kızıştırmış ve bu durum önlenemez bir hal alınca, 20. yüzyılda iki büyük dünya savaşının çıkmasına sebep olmuştur. Bu savaşların bir getirisi olarak dünya ölçeğinde büyük ekonomik krizler meydana gelmiştir. Başta 1929 Ekonomik Buhranı olmak üzere yaşanan krizler kapitalizmin kendini yenileyemediğini gözler önüne sermiştir. Bu sebeple devletlerin yapı ve işlevlerinde değişiklik yapmaları ve yaşanan İkinci Dünya Savaşı beraberinde iki kutuplu bir dünya sistemini de meydana getirmiştir. Bu sistemin de çökmesiyle birlikte tek kutuplu sisteme geçiş, aralarında zaten bir dengesizlik olan Kuzey/Güney ülkelerini birbirinden daha da uzaklaştırmıştır. Küreselleşme sürecinin de iyice etkisini göstermesiyle küresel ekonomik alanda yaşanan gelişmeler Güney yarım küre ülkelerini Kuzey ülkelere iyice bağımlı kılmıştır.¹⁶⁸ Yine bu süreçte serbest dolaşıma geçen mal ve özellikle sermaye, ulus-devletleri yöneten hükümetlerin ekonomilerinin yönetimlerini kontrolden çıkarmıştır. Bu dönemlerde varlığını iyice belli eden DB, IMF ve Gümrük Birliği gibi kuruluşlar da küresel sermayenin yönetimini ulus-devletlerden almışlardır. Bu da ulus-devletlerin egemenliğinin özellikle ekonomik alandaki egemenlik haklarının aşındığının göstergesi durumundadır.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Özdağ, 21. Yüzyılda Prens, 613.

¹⁶⁸ Immanuel Wallerstein, *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, çev. Ender Abadoğlu-Nuri Ersoy, (İstanbul: BGST Yayınları, 2011), 150-151.

¹⁶⁹ Selahaddin Bakan-Gökhan Tuncel, “Küreselleşmenin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkisi”, *Birey ve Toplum Dergisi* 2/3 (Haziran 2013), 57-58.

2.4.2. Sosyo-Kültürel Etkiler

Küreselleşmenin sosyo-kültürel alandaki etkileri incelenecek olursa bu konunun altında da ekonomik nedenlerin yattığı görülecektir. Dünyanın Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılması, Güneyin Kuzeye bağımlı olması, beraberinde gelir dağılımında eşitsizlikleri de getirmiştir. Kuzey yarım küre ülkelerinin refah içerisinde yaşamasına karşın Güney yarım küre ülkelerinin yoksulluk, açlık, sefalet, eğitimsizlik gibi birçok durumla karşı karşıya kalması bu ülkelere göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Yaşanan bu göç hareketlerinin yasal olmayan yollarla yapılması da göç alacak olan ülkelerin ve bu ülkelere transit geçiş sağlayan ülkelerin zor durumda kalmasına yol açmaktadır. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan ülkeler ise gerek sivil toplum kuruluşları gerekse de ulus-üstü yapılanmalarla iş birliği içerisinde girmekte ve bazı egemenlik haklarından feragat etmek durumunda kalmaktadır.¹⁷⁰

2.4.3. Siyasi etkiler

Küreselleşme sürecinin ulus-devlet üzerindeki en önemli etkilerinden birisi de siyasal alanda olmuştur. Küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan ulus-üstü yapılanmalar ve yerelleşme sürecinin bir getirisi olan yerel yönetimlerin daha fazla görünür olma ve hak talep etme durumları ortaya çıkmıştır. Bu yapılanmalara belirli haklar ve imtiyazlar vermek durumunda kalan ulus-devlet yapılanması ve hükümetler, siyasal anlamda kendilerini de kısıtlamış olmaktadır. Bununla birlikte liberalizm ideolojisini benimseyen devletlerin bu ideolojinin kendilerine yüklediği sorumluluklar da devletlerin egemenlik haklarında ciddi aşınmalar meydana getirmiştir.¹⁷¹ Küreselleşme sürecini kendi yararına kullanmak isteyen ulus-devletler ise var oldukları günden bugüne kendi sınırları içerisinde yaşayan insan topluluklarını homojenleştirmek ideallerini gerçekleştirmek uğruna bugün bile küresel ölçekte her türlü aracı kullanarak insanları tek tipleştirme ve homojen bir nüfus elde etme peşindedir. Küreselleşme süreci bir taraftan devletlere bu imkanı sağlarken diğer taraftan da yerel kimliklere bir takım haklar tanımakta ve ulus-devletin homojenleştirmeye çalıştığı etnik veya dini yapıları ayırmaya götürecek bir süreci başlatarak, ulus devletin bölünmez bütünlüğünü tehdit ederek bir güvenlik sorunu haline getirmektedir.¹⁷² Bu iki durum arasında sıkışan ulus-devlet

¹⁷⁰ Bakan-Tuncel, “Küreselleşmenin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkisi”, 60-61.

¹⁷¹ Bakan-Tuncel, “Küreselleşmenin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkisi”, 60.

¹⁷² Michael Bilig, *Banal Milliyetçilik*, çev. Cem Şişkolar, (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002), 151.

yapılanması ise egemenliğini ve ulusal varlığını koruyabilmek adına demokratik özgürlükler küreselleşmesinin getirdiği ekonomik ve siyasi işbirliği ile parçalanma tehlikesi arasında yeni bir varoluş haritası/stratejisi geliştirmek durumundadır.

2.5. KÜRESELLEŞEN DÜNYADA YERELLEŞME EĞİLİMİ VE ULUS-DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Literatürde yerelleşme eğilimi ile ilgili birçok çalışma dolayısıyla da birçok tanımlama mevcuttur. Bu çalışmada yerelleşme eğilimi küreselleşmenin bir sonucu olarak ele alınacak olup genel tanımlaması yapılacak ve gerekmedikçe detaylarına girilmeyecektir.

Yerelleşme, genel olarak “her devlette var olan merkezi yönetim ve yerel yönetim birimleri arasında, yerel yönetimlere merkezden verilen ayrıcalıkların artması anlamına gelmektedir.” Başka bir deyişle yerelleşme kavramı ya da yerellik, ulus-devlete ihtiyaç duyulmaksızın ortak bir kültürü paylaşan yerel yönetimlerin ve bireylerin bir birliktelik içerisinde kendi kendilerine yetebilme, kendilerini yönetebilme yeteneğine sahip olmalarıdır.¹⁷³

Yerelleşme, devletlerin sınırları içerisinde veya bu sınırlar dışında kalan, kültürel anlamda farklı kimliklerin ortaya çıkışını ve bulunduğu coğrafyalarda yayılmasını anlatan bir kavramdır.¹⁷⁴ Bu sebeple yerelleştirme kavramı karar verme süreçlerinde devlet yerine belirli toplumların daha baskın konumda olması anlamına gelmektedir.¹⁷⁵

Yerelleşme eğiliminin tarihine bakıldığında kavram olarak çok eskilere dayanmadığı ancak kullanıldığı anlam bakımından tarihin her döneminde ve toplumların hemen her kesiminde bir şekilde yer edindiğini söylemek mümkündür. Ancak özellikle küreselleşmenin son dönemlerde çok yaygın olarak kullanılmaya başlandığı göz önüne alındığında tıpkı bölgeselleşme gibi yerelleşme kavramını da ortaya çıkarıp anlam kazandırdığı görülmektedir. Küreselleşmenin getirdiği bölgeselleşme olgusuna verilecek en iyi örnek şüphesiz Avrupa Birliği’dir. Yerelleşmenin de küreselleşmenin bir sonucu olduğu ve Batı merkezli ortaya çıktığı tezi göz önüne alınırsa, AB’nin oluşturduğu

¹⁷³ Hüseyin Koçak, “Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Yerel Demokrasi ve Kentsel Yaşam”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/10 (Aralık 2009), 139.

¹⁷⁴ Cahit Gelekçi, “Küreselleşme-Yerelleşme İlişkisi”, *Istanbul Journal of Sociological Studies* Sayı 31 (Eylül 2011), 263.

¹⁷⁵ Ayfer Dağdelen, “Küreselleşme Sürecinin Yerelleşme ve Siyasal Kültür Üzerindeki Etkileri”, *Çağ Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi* 10/2 (Aralık 2013), 34.

bölgesel politikalarla yerel yönetim arasında iyi bir ilişkinin geliştirildiği ve yerel ile bölgesel arasında bir dengenin sağlandığı yepyeni mekanizmalar olduğu da görülecektir.

Ulus-devletlerin yapılarında değişimler meydana getiren küreselleşme ve modernleşme kavramı yerel yönetimler tarafından sürekli desteklenmiştir. Bu durumun sebebi ise yerel birimler içerisinde yaşayan halkların hep bir özgürlük arayışı içinde olmaları ve bağlı bulundukları devletlerden istedikleri özerkliği elde edemeyişleridir. Hemen her alana etki eden küreselleşme, birinci bölümde değinildiği şekliyle ulus-devlet üzerinde de aşındırıcı bir etkiye sahiptir. Ulus-devlet bünyesinde gelişen bu aşınmalar neticesinde küresel çapta bir egemenlik anlayışı gelişmiş aynı zamanda yerelleşme eğilimine de destek verilerek yerel yönetimlerin ulus-devlet kısılcısından kurtularak “özgürleşmesi” amaçlanmıştır.¹⁷⁶

Ulus-devletlerin oluşum aşamasının incelendiği bölümde, tarih boyunca farklı yapılanmaların yaratılıp yıkıldığını veya önemsiz bir konuma getirildiğini söylemek mümkündür. Bir taraftan kent devletlerinin diğer bir taraftan ise büyük imparatorlukların yıkılıp yerlerini ulus-devlet modeline bıraktığı bilinmektedir. Ulus-devlet modelinin sahip olduğu egemenlik anlayışı ise küreselleşme sonucu zamanla daha üst bir yapılanma karşısında ciddi baskılara maruz kalmaktadır. Bu baskılar sadece üst yapılanmalardan gelmemekte aynı zamanda aşağıdan yani ulus-devlet modeli içerisinde kendisine yer edinen ya da edinmek isteyen yerel kimliklerden de gelmektedir. Bu anlatılanlar kısaca ifade edilecek olursa tarihin farklı zaman ve mekanlarından günümüz dünyasına gelen üç farklı ölçekten söz etmek mümkündür; yerel, ulusal, küresel.¹⁷⁷

Bu üç ölçeğin en küçüğü ve yerelleşme eğiliminin temelini oluşturduğu varsayılan yerel birimlerin ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili literatürde farklı görüşler bulunmakla birlikte genel olarak 10. yüzyıldan itibaren görülmeye başladığı görüşü kabul görmüştür. Bu örgütler Avrupa’nın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkmıştır ve “commun” iradelerine dayanmaktadır. Bu birimler küçük topluluklar olarak ortaya çıkmış, Orta Çağ Avrupa’sında merkezi devlet anlayışının zayıflamasını da fırsat bilerek önce piskoposlardan sonra da senyörlerden ve halktan berat alarak kendi kendini yönetebilen bir konuma gelmişlerdir.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Hacı Ömer Köse, “Yerel Yönetim Olgusu ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi”, *Sayıştay Dergisi* 3/52 (Ocak 2004), 3.

¹⁷⁷ Köse, “Yerel Yönetim Olgusu ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi”, 7.

¹⁷⁸ Köse, “Yerel Yönetim Olgusu ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi”, 15.

Orta Çağ Avrupa'sında ortaya çıkan komünlerin çıkış tarihleri ve nitelikleri genel anlamda farklılık göstermektedir. Ancak bu farklılıklara rağmen ortak özellikleri de mevcuttur. En iyi bilinen ortak özellikleri ise askeri, siyasi, hukuki ve idari alanlarda bir özerkliğe sahip olmalarıdır. Bu yapıların ortaya çıktığı dönemde sisteme hakim olan merkezi bir otoritenin olmayışı ve kentlerin ekonomik açıdan gelişmiş olmaları önemli bir etken olmuştur. Bununla birlikte kentlerin giderek güçlenmesi ve genişlemeye başlaması Papalıkla birlikte Roma-Germen İmparatorluğunun kentler üzerindeki etkisinin zayıflamasına da neden olmuştur.¹⁷⁹

14. yüzyıla gelindiğinde ise monarşilerin güçlenmeye başlaması, kentlerin haklarını anayasa ile değil de sözleşmeler ile belirlemeleri gibi etkenler bu yerlerde monarşilerin egemen olması durumunu meydana getirmiştir. 16. ve 18. yüzyıllar arasında ise klasik devlet anlayışının ortaya çıkması merkezi idarenin yeniden güçlenmesine ve özerk bölgelere verilen hakların kaldırılmasıyla birlikte yerel yönetimlerin de bir kamu yönetimi örgütü haline gelerek merkezi yönetimin alt birimini oluşturmalarına zemin hazırlamıştır. Sonuç itibarıyla yerel birimler Batı Avrupa'da uzun bir geçmişe sahip olmuşlar ve günümüze gelene kadar krallıklara, devrimlere, cumhuriyetlere, vs. karşın varlıklarını hep korumuşlardır. Ortaya çıkış süreçleri ise yukarıdan diretilen şekilde değil de aşağıdan gelen bir yapılanma olduğu için toplumsal gelişmenin de doğal bir sonucudur. Bu sebeple yerel birimler Batı demokrasisinin vazgeçilmez bir parçası konumuna gelmişlerdir.¹⁸⁰

Batı'nın aksine Doğu da ise süreç bu şekilde gelişmemiş, Doğu şehirleri genel anlamda devletten sonra gelen birimler olmuştur. Hatta bu yerel yönetimler devlet eliyle kurulur ve yaşarlar. Kısaca devletin bir unsurunu oluşturan bu yerellik anlayışı devletin güçlü olduğu kadar güçlü, zayıf olduğu kadar da zayıftırlar.¹⁸¹

Batı ve Doğu dışında kalan azgelişmiş ülkelerde ise yerel yönetim anlayışı kendiliğinden gelişen bir olgu olmamış, Batı'nın yayılma ve sömürgecilik eğilimleri aracılığı ile bu ülkelerde kendine yer edinmiştir. Kısaca "Batı'da kendiliğinden gelişen bu yapılanmalar geleneksel bir nitelik taşıırken Doğu ve azgelişmiş ülkelerde devlet eliyle gerçekleştirilen yapay oluşumlar olarak kalmışlardır."¹⁸² Bu durumun, ilerleyen

¹⁷⁹ Davut Dursun-Hamza Al (ed.), *Yönetim Geleneği-Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları*, (İstanbul: İlke Yayıncılık, 1998), 93.

¹⁸⁰ Köse, "Yerel Yönetim Olgusu ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi", 16.

¹⁸¹ Dursun-Al, *Türkiye'nin Yönetim Geleneği*, 290.

¹⁸² Birgül Ayman Güler, *Yerel Yönetimler*, (Ankara: TODAİE, 1998), 19.

bölümlerde detaylarıyla tartışılacak olan AB'nin yerel kimlikler karşısındaki tutumu bağlamında önemli bir çelişkiyi barındırdığı görülmektedir. AB içerisinde, yerel kimliklerin ayrılıkçı hareketler sergilemesi durumunda ciddi eleştirilerle karşılaşıldığı ve çeşitli baskı mekanizmalarına maruz kalındığı gözlemlenirken; benzer hareketlerin AB dışında kalan ülkelerde farklı bir yaklaşımla değerlendirildiği dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, AB içerisinde yer alan ve tarihsel olarak güçlü bir yerel kimlik geçmişine sahip bölgelerde ayrılıkçı eğilimler genellikle birlik içinde tutulma çabasıyla bastırılırken, AB dışındaki bazı ülkelerde bulunan yerel kimliklerin ise kendi kaderini tayin hakkı söylemleriyle desteklendiği görülmektedir. Bu durum, AB'nin tutumunun birlik içerisinde bütünlüğü koruma çabasıyla açıklanabileceği gibi, bazı çevrelerde birlik dışındaki ülkelerde iç istikrarı zayıflatmaya yönelik bir strateji olarak da yorumlanmaktadır. Dolayısıyla AB'nin bu iki farklı yaklaşımı, hem iç bütünlük hem de dış politikasındaki öncelikleri bağlamında önemli bir tartışma alanı yaratmaktadır.

Ulus-devletler tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren gerek birbirleriyle gerekse de kendi hakimiyetleri altındaki farklı etnik kimliklerle doğrudan ilişki içerisinde olmuşlardır. Girilen savaşlar, verilen tavizler, yapılan antlaşmalar, kurulan birliktelikler ve daha niceleri. Tüm bunlar uluslararası sistem içerisinde hegemon bir güç olmak, sisteme hükmetmek kısaca var olduğunu tüm dünyaya kanıtlayıp güç gösterisinde bulunmaktan ibarettir. Ama ne yazık ki var olabilmek için türlü badireler atlatan ve hem kendi kurduğu (ulus-devletlerden oluşan) ulus-üstü yapılanmalara hem de kendi bünyesinde varlık gösterek ulus-altı yapılanmalara verdiği tavizler neticesinde temellerini çok sağlam attığı o sarsılmaz yeri bugün tehdit altındadır. Adına küreselleşme denilen ve tüm devletleri yok sayarak tek bir dünya devleti oluşturabileceğini iddia eden bu yeni eğilim, ulus-devletleri üstten baskılamaktadır. Bu baskıların yeterli olmadığını, istenilen sonuca ulaşılamadığını gören küresel güçler ulus-devletleri daha da sıkıştırabilmek ve bir darbe de aşağıdan vurabilmek için tarihin hemen her döneminde sesini duyurmaya çalışıp, çoğunukla baskı altına alınmış olan yerel kimliklere başvurmuşlardır. Yerelleşme adı altında kendi kendisini yönetebileceğini savunan yerel kimlikler, egemenlik kazanmaları ve özerklik adı altında bir devlete bağlı olmaktan kurtulabilecekleri gerekçesini ortaya atarak küreselleşme sürecini desteklemişlerdir ve desteklemeye de devam etmektedirler.

Ulus-devletlerin hala egemen güç olduğu 21. yüzyıl dünyasında, bu devletler içerisinde kendi egemenlik hakları olduğunu savunan ve özerklik talep eden çok sayıda etnik kimlik mevcuttur. Bu çalışma temelde Avrupa Birliği, özelde ise Katalonya eksenli

olduğu için özellikle bu konulara atıf yapılacak, Birlik dışında olan devletlere bağlı etnik yapılar değinilmesi özellikle gerekli olmadığı takdirde anılmayacaktır.

Günümüz ulus-devletleri içerisinde farklı etnik kimlikler yaşamaktadır. Bu etnik kimliklere sahip olan yerel birimler bazı ülkelerde, kendi devletinden özerklik adı altında birçok taviz istemektedir. Çalışma özellikle Avrupa Birliği çerçevesinde ele alındığı için örnek ülkeler ve yerel birimler de Avrupa merkezli seçilmiştir.

Avrupa kıtası tarihin hemen her döneminde savaflara ev sahipliği yapmıştır. Bu savaflar sonucu galip gelen hegemonik güçler zayıf düşen toplumları kendi hakimiyetleri altına almışlardır. Bu durumu kabul etmek istemeyen toplumlar da biraz güçlenip fırsat buldukları takdirde başkaldırıp yeni savaflara sebep olmuşlardır. Avrupa Birliği böyle karmaşık ilişkilerin olduğu bir ortamda doğmuştur. Savafların bir sonuç vermediğini anlayan ve merkezi bir otorite yaratmak isteyen bu devletler bölgeselleşme yoluyla birçok ulus-üstü yapılanma oluşturmuşlardır. Bu yapılanmalardan en gelişmiş ve en iyi örgütlenmiş olanı ise Avrupa Birliğidir. Avrupa Birliği gerek Avrupa kıtasında barışı ve düzeni sağlayan gerekse de çatışmaların yaşandığı diğer bölgelere öncülük ederek bu bölgelerde de barışa hizmet eden kuruluşlar oluşturulmasının önünü açan bir oluşumdur. Avrupa Birliği her ne kadar savafların önüne geçse de hala bağlı bulundukları devletler içerisinde yaşamak istemeyen etnik kimlikler mevcuttur. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek şüphesiz İspanya içerisinde bulunan etnik kimliklerdir. İçerisinde 17 özerk bölgeye ev sahipliği yapan İspanya, özellikle Katalanlar ve Basklılar olmak üzere diğer birçok etnik kimlikten muzdariptir. Bunun yanında Fransa, Belçika ve AB'den ayrılmış olsa bile İngiltere gibi ülkelerde de aynı sorunlar yaşanmaktadır.

Fransa'ya bakıldığında tarihsel süreç içerisinde Korsika adası ile yaşanan mücadele göze çarpmaktadır. Korsika adası Akdeniz'de ticaret yolları üzerinde olması sebebiyle tarih boyunca birçok istilaya uğramıştır. Fransa hakimiyetine geçmeden önce ise Cenevizlilerin elinde bulunan bu ada ilk bağımsızlık hareketine de bu dönemde başlamıştır. Cenevizlilerin adayı Fransaya satması, ilerleyen süreçlerde de Fransız Devrimiyle birlikte milliyetçilik akımının ortaya çıkması, Korsika halkında da milliyetçi duyguların uyanmasına ve süreç içerisinde isyanlar çıkarmalarına sebep olmuştur. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında had safhaya ulaşan Korsika Milliyetçiliği 1975 yılında "Ayrılıkçı Korsika Milliyetçi Kurtuluş Cephesi" adı altında örgütsel bir yapı oluşturmuştur. Ayrılıkçı hareketlerin önünü açan bu örgütten sonra bağımsızlık yanlısı

birçok örgüt daha ortaya çıkmıştır. Bu örgütler seslerini duyurabilmek için silahlı eylemlerde dahi bulunmaya başlamışlardır.¹⁸³

Bu durumun bir başka örneği ise Belçika'dır. Tarihsel süreç içerisinde birçok devletin egemenliği altında bulunmuş olan Belçika, son olarak Hollanda egemenliği altında bulunmuş ve bu ülkenin uyguladığı katı dil ve din politikaları karşısında ayaklanma başlatmıştır. Bu doğrultuda atılan adımlar ile bağımsızlık mücadelesine gidilmiştir. 1830 yılında yapılan “Belçika Devrimi” ile güçlü bir Belçikalılık kimliği yaratılmış ve Hollanda hakimiyetinden kurtularak bir ulus-devlet ortaya çıkarılmıştır. Hemen her ulus-devletin kaderi olarak nitelenebilecek ayrılıkçı kimlikler aynı şekilde Belçika içerisinde de ortaya çıkmaya başlamıştır. Napolyon Boneparte’ın Belçikayı işgal etmesi ve burada “Fransızlaştırma” politikaları gütmesi etkili olmuş, bu ülke içerisinde yaşayan topluluklardan özellikle Valonlar arasında yayılmış, yönetici sınıfı oluşturanlar bile Fransızca dili konuşup, Fransız gelenek ve kültürlerini benimsemişlerdir. Öyle ki ülkenin resmi dili bile Fransızca olmuştur. Yaşanan bu durum Belçika içerisinde yaşayan diğer bir etnik kimlik olan ve çoğunluğu oluşturan Flamanları rahatsız etmeye başlamıştır. Böylelikle bir kargaşa ortamı oluşmuştur. Bu durum üzerine Hollanda dilinin devlet tarafından tanınmasını isteyen bir “Flaman Hareketi” başlamış ve hem yazınsal hem düşünsel alanda gelişmiştir. Birinci Dünya Savaşına kadar devam eden bu durum, savaş sonrası ülkenin Alman işgaline uğraması ve Almanların dil eksenli ayrıştırma politikası uygulaması sonucu siyasal alanda istikrarsız bir ortam yaratmıştır. Bu durumu fırsat bilen Flamanlar ise siyasal anlamda çoğunluğu elde etmiş, var olan düzeni iki dilli bir yapıyla değiştirerek orduda iki ayrı dili olan bir yapılanmayı ve Flander bölgesinde ise tek dilli bir yapıyı meydana getirmişlerdir. Sonuç olarak Belçika’da bugün var olan fedaratif yapının temelleri de o dönemde atılmıştır. İkili yapıdan oluşan Belçika’da Flaman milliyetçiliğinin varlığının Valon milliyetçiliğinin oluşmasına zemin hazırladığı söylenebilir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren ise bu iki grubun siyasal anlamda örgütlenerek mücadelelerine bu şekilde devam ettiğini söylemek mümkündür. Her iki grubun da ortak isteği başkent olan Brüksel’e hakim olmaktır. Brüksel ise iki gruba da

¹⁸³ Hakkı Şekerbay, *Kimlik Politikası, Milliyetçilik, Etnisite Bağlamında Avrupa’da Ayrılıkçı Hareketler ve Avrupa Birliği’ne Olan Etkileri*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2009), 34-35.

mesafe koymuş durumdadır. Bu sebeple Belçika'nın bölünmezliği Brüksel'in bu tutumu sayesinde. ¹⁸⁴

Sonuç olarak Avrupa Birliği içerisinde bulunan bu ülkeler kendi egemenlik alanları altında bulunan ve bağımsızlık isteyen bu gruplarla mücadele etmektedir. Yerel kimliklerin bağımsızlık isteği ve yerleşme adı verilen bu durum ulus-devletlerin toprak bütünlükleri başta olmak üzere, dil, din, siyaset gibi birçok alanda ayrıcalık istemekte hatta bu istekleri daha da artırarak tam bir bağımsızlık istemektedirler. Bu durumda da yerleşme hareketlerinin ulus-devletin varlığına zarar verdiğini söylemek mümkündür.

¹⁸⁴ Şekerbay, *Kimlik Politikası, Milliyetçilik, Etnisite Bağlamında Avrupa'da Ayrılıkçı Hareketler ve Avrupa Birliği'ne Olan Etkileri*, 52-53.

3. BÖLGESEL BİR ÖRGÜT OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHSEL ARKA PLANI

Birinci bölümde ulus-devletlerin ortaya çıkışı ve bölgeselleşme yoluna giderek oluşturdukları kuruluşların neler olduğu, hangi şartlar altında meydana geldiği tarihsel bir perspektiften anlatılmıştır. Bölgeselleşme yolunda atılan adımlardan şüphesiz en önemlisi ve günümüzde en kurumsallaşmış olanının ise Avrupa Birliği olduğu, üzerinde sıkça durulan bir konu olmuştur. Bu bölümde ise AB'nin hangi amaçlar doğrultusunda ve hangi şartlarda oluşturulduğu aktarılacaktır. AB denildiğinde; İkinci Dünya Savaşı sonrası gerek devletlerarası ekonomik anlaşmazlıkların çözümü gerekse de çevreden gelecek olası tehditlere karşı birleşerek ortak bir dış politika oluşturmak amacıyla bir araya gelen bazı Avrupa devletleri akla gelmektedir. Ancak AB'nin oluşumunun sadece bu sebeplere dayandırılmaması ve İkinci Dünya Savaşı öncesine de giderek hem kuramsal çerçeveye hem de tarihsel bir perspektiften değerlendirilmesi bu yapılanmanın daha iyi anlaşılmasında önemli bir faktör olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da istikrarı sağlama amacı, AB'nin temelini oluşturan başlıca motivasyonlardan biri olmuştur. Savaşın yol açtığı ekonomik çöküntü ve politik istikrarsızlık, ulus-devlet merkezli uluslararası sistemin sınırlarını gözler önüne sermiştir. Bu ortamda, Avrupa'da yeni bir siyasal ve ekonomik düzen inşa etme fikri gündeme gelmiş ve bütünleşme düşüncesi giderek ivme kazanmıştır.¹⁸⁵

Avrupa'da birleşmiş bir devletler topluluğu kurmak başlangıçta filozofların ve öngörü sahibi kişilerin düşünceleri olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'da uzun zamandır süregelen ekonomik ve siyasal çekişmelerin yarattığı yıkımlar, düşünürlerin ve liderlerin birleşik bir Avrupa fikrine yönelmesine yol açmış; bu düşünce zamanla somut bir siyasi ve ekonomik birlik yapısına dönüşmüştür. Bu birleşmenin temelinde Avrupa'da çok uzun yıllar boyunca savaşların yaşanması, bu savaşların sebep olduğu istikrarsız yönetimler ve güvenlik açısından endişeli olan devletlerin bir birliktelik altında kendilerine güvenli bir yaşam alanı sağlama dürtüleri gelmektedir. Bu dürtüler Avrupalı devlet adamlarını harekete geçirmiş, tarihi her ne kadar İkinci Dünya Savaşı sonrasına dayansa da düşünsel

¹⁸⁵ ThoughtCo, "The Marshall Plan-Rebuilding Western Europe after WWII", (Erişim 19 Şubat 2019)

temelleri çok öncelerde atılmış olan ve bugün AB olarak adlandırılan ulus-üstü kuruluş meydana getirilmiştir.¹⁸⁶

Avrupa tarihinde, Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından 20. yüzyıla kadar süren dönemde yaşanan istikrarsızlık ve merkezi otorite boşluğu; feodal beyler, krallar ve sonrasında devlet adamları arasında sürekli bir güç mücadelesine yol açmıştır. Bu mücadele Avrupa'yı Orta Çağ'dan itibaren uzun süreli savaşlarla karşı karşıya bırakmıştır. Yüzyıl ve Otuz Yıl Savaşları, Napolyon Savaşları ve Fransa-Almanya çatışmaları bu sürecin örneklerindendir. Barışı sağlamak amacıyla çeşitli adımlar atılmış; Otuz Yıl Savaşları sonrası güvenlik stratejileri, Sanayi Devrimi, Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimiyle birlikte Westphalia düzeninin sarsılması ve 19. yüzyılda kurulan, Birinci Dünya Savaşı'na dek süren Avrupa Ahengi gibi girişimler bu çabaların başlıcaları olmuştur.¹⁸⁷

Ulus-devletlerin Avrupa'da ortaya çıkmasından İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte uluslararası sistem "Avrupa Merkezli" bir yapı sergilemiştir. Bu durum, Avrupa'da örgütlenme fikrinin tarihsel olarak hem teorik hem de pratik düzeyde gelişmesini sağlamıştır. Orta Çağ'dan itibaren devletler arası iş birliğini konu alan çeşitli statü tasarıları ve birlik modelleri üretilmiştir. Bu projelerde, yalnızca devlet iradesine dayalı iş birlikleri değil, aynı zamanda yapısal değişimlerle ortak bir birlik oluşturma çabaları da öne çıkmıştır. Dante, Jean-Jacques Rousseau, Immanuel Kant, Jean Bodin, Saint Simon, William Penn, Emeric Cruce, Abbe de Saint-Pierre, Duc de Sully ve Kardinal Alberoni gibi düşünürler 20. yüzyıldaki Avrupa örgütlenmesine fikirleriyle öncülük etmiştir. Bu fikirler, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda "Konferans Yöntemiyle" yapılan görüşmelerde ve uluslararası iş birliklerinde somutlaşmaya başlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurulan teknik komisyonlar ve ilk uluslararası örgüt örnekleriyle birlikte, devlet egemenliğinin sınırlandırılması ya da devri gündeme gelmiştir.¹⁸⁸

Avrupa örgütlenmesi ile ilgili bir başka somut örnek olarak I. ve II. La Haye Barış Konferansları gösterilebilir. Bu konferanslarda örgütlenmeye yönelik değerler benimsenmiş, Devletler Hukuku normları oluşturulmuş ve devletlerarasında yaşanan ve

¹⁸⁶ T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi", (Erişim 11 Kasım 2022)

¹⁸⁷ Barış Özdal-Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, (İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005), 55.

¹⁸⁸ Özdal-Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, 55-56.

yaşanması muhtemel uyuşmazlıkların çözümü için normatif düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu konferanslar Avrupa'nın örgütlenme sürecine ve ilerleyen dönemlerde oluşturulacak olan Avrupa Topluluklarına dolaylı da olsa katkı sağlamıştır.¹⁸⁹

Birinci Dünya Savaşı sonrası ulus-devletlerin güç kazanması ve ABD'nin etkisiyle, çoğunluğu Avrupa merkezli devletlerden oluşan uluslararası bir örgüt olarak Milletler Cemiyeti (MC) kurulmuştur. Fransa ve diğer Avrupa devletleri, Almanya'nın yeniden güçlenmesinden endişe duyarak somut bir birlik kurma çabasına yönelmiştir. 1923'te Kont Richard Coudenhove-Kalergi, "Pan-Europa" adlı eseriyle "Avrupa Federasyonu" fikrini ortaya atmıştır. Ardından Churchill ve Rathenau gibi isimler bu fikri destekleyerek "Paneuropa-Union" adlı derneği kurmuş, başına da Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand getirilmiştir. Dernek statüsünün ötesine geçmek için çalışmalar sürdürülmüş ve 1925'te Fransa Başbakanı Edouard Herriot, "Avrupa Birliği" fikrini daha kapsamlı şekilde gündeme taşımıştır. Briand, MC Genel Kurulu'nda "Avrupa Federasyonu" önerisini sunmuş, bu kapsamda ekonomik sorunların çözümü için önce siyasal birliğin sağlanması gerektiği savunulmuştur. "Avrupa Ekonomik Birliği" ve "Avrupa Siyasi Birliği" gibi yapılar önerilmiş, ancak 1930'da proje reddedilmiştir. Red gerekçeleri arasında Almanya, İspanya ve Portekiz'in Versailles koşullarına karşı çıkması ve gelişmiş ülkelerin, geri kalmış ülkelerle birleşmenin eşitsizlikleri derinleştireceği endişesi yer almıştır. Churchill ise bu görüşe karşı çıkarak 1930 ve 1938 yıllarında yayımladığı makalelerde ABD benzeri bir yapı önererek "Avrupa Birleşik Devletleri" fikrini savunmuştur.¹⁹⁰

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra 1929 yılında Dünya Ekonomik Buhranının çıkması, İtalya'da hala devam etmekte olan Faşizm, Avrupa'da bir birlik oluşturulması fikrinin en önemli temsilcilerinden biri olan Briand'ın 1932 yılında ölmesi, 1933 yılında Hitlerin Şansölye olmasıyla birlikte Avrupa'da kasvetli ve karmaşık bir dönemin başlaması, 1939 yılında ise Hitlerin Polonya'yı işgaliyle başlayan İkinci Dünya Savaşı ve yaşanan bu karmaşadan dolayı Kalergi'nin 1940 yılında Amerika'ya kaçışı Pan-Avrupa fikrinin unutulmasına yol açmıştır.¹⁹¹

Avrupa'da uzun yıllar yaşanan savaşlar ve özellikle Birinci Dünya Savaşı, Birleşik Avrupa fikrini güçlendirse de savaş sonrası atılan adımlar bu fikrin tam anlamıyla hayata

¹⁸⁹ Özdal-Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, 56-57.

¹⁹⁰ Özdal-Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, 57-59.

¹⁹¹ Desmond Dinan, *Avrupa Birliği Tarihi*, çev. Hale Akay, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008), 21.

geçirilmesini sağlayamamış ve Avrupa’da daha yıkıcı olan İkinci Dünya Savaşı’na zemin hazırlamıştır. Bu savaş sonunda dünya, Batı’da ABD ve Doğu’da SSCB olmak üzere iki kutba ayrılmış, Avrupa ise büyük bir yıkıma uğramıştır. Bu yıkımın ardından Avrupa Bütünleşmesi fikri daha güçlü şekilde benimsenmiş; daha adil, uzlaşmacı ve özgür bir Avrupa hedeflenmiştir. 19 Eylül 1946’da Winston Churchill, Fransa ile Almanya arasında bir ortaklık kurulması gerektiğini vurgulamış, İngiltere’nin “Commonwealth” nedeniyle sürece doğrudan katılamayacağını ancak destek vereceğini belirtmiştir. Avrupa Bütünleşmesi fikrini destekleyen diğer önemli isimler arasında “Jean Monnet, Charles De Gaulle, Robert Schuman, Konrad Adenauer, Paul Henri Spaak ve Carlo Sforza” yer alır. Bu isimlerden Jean Monnet ise Avrupa’nın birliğe ulaşması için Almanya’nın sınırlandırılması değil, birliğe entegre edilmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁹²

Avrupa’da ekonomik temelli bir gümrük birliği fikri, 20. yüzyılın başlarında Belçika ve Lüksemburg’un 1921’de kurduğu birlikle hayata geçmiştir. 1944’te Hollanda’nın da katılımıyla “Benelüks Gümrük Birliği” kurulması kararlaştırılmış ve birlik 1948’de uygulanmaya başlanmıştır. Ancak Hollanda’nın tarife dışı engeller ve ödemeler dengesi sorunları, bu iş birliğini zayıflatmıştır. Fransa, bu birliğe katılmak ve daha da genişletmek istemişse de Hollanda’nın Belçika ve Almanya’nın ekonomik toparlanması için destek talebi nedeniyle sonuç alamamıştır. 1949’da Fransa, Benelüks ve İtalya ile ortak bir birlik çağrısı yapmış ancak Hollanda’nın Almanya’nın da katılması konusundaki ısrarı bu girişimi de başarısız kılmış, bu da ekonomik bütünleşmenin zamanının henüz gelmediği düşüncesini doğurmuştur.¹⁹³

1947 yılında Avrupa’da ortak bir gümrük birliği kurulması yönündeki çabalara ABD’den de destek gelmiştir. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947’de yaptığı konuşmada Avrupa’nın yeniden imarı için ekonomik yardımlar yapılacağını duyurmuş, bu yardımın koşulu olarak Avrupalı devletlerin ortak bir program üzerinde uzlaşmaları gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Batı Avrupa ülkeleri, 16 Nisan 1948’de “Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü’nü (OEEC)” kurmuştur. Amacını gerçekleştiren bu örgüt zamanla genişlemiş, kalkınma boyutu eklenmiş ve ABD, Kanada,

¹⁹² Mustafa Acar, *Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Ekonomik ve Siyasi Analiz*, (Ankara: Orion Yayınevi, 2006), 14.

¹⁹³ Dinan, *Avrupa Birliği Tarihi*, 49.

Japonya gibi ülkelerin katılımıyla “Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü’ne (OECD)” dönüşmüştür.¹⁹⁴

3.1.1. Kurucu Antlaşmalardan Birlik Fikrinin Derinleşmesine: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’ndan Lizbon Antlaşması’na

1950 yılında Fransız iktisatçı ve eski MC Genel Sekreteri Jean Monnet’nin fikirlerinden ilham alan Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, savaşların önüne geçmek amacıyla Almanya ve Fransa arasındaki maden kaynaklarının birleştirilmesini ve bu kaynakların ulus-üstü bir yapıya devredilmesini önermiştir. “Schuman Deklarasyonu” olarak bilinen bu girişim, ekonomik kaynakların ortak kontrolünü ve siyasi iş birliğini öngörmesi bakımından Avrupa’da kurumsal bütünleşmenin ilk adımı olmuştur.¹⁹⁵ Bu öneri doğrultusunda, Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Lüksemburg ve Belçika’nın katılımıyla 18 Nisan 1951’de Paris Antlaşması imzalanarak “Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)” kurulmuştur.¹⁹⁶ AKÇT’nin amacı; üye ülkeler arasında ekonomik birlik oluşturmak, kömür-demir üretimini artırmak, bu sektörlerde istihdamı ve refahı yükseltmek ve birliğin finansmanını vergi, kredi ve borçlanmalar yoluyla sağlamaktır. Böylece hem bölgesel kalkınma hem de çok katmanlı yönetim anlayışıyla yerel ihtiyaçların gözetildiği bir yapı ortaya çıkmıştır.¹⁹⁷

AKÇT’nin kurulmasıyla birlikte devletler ilk kez kendi rızalarıyla egemenlik haklarının bir kısmını ulus-üstü bir yapıya devretmiş ve bu gelişme, ulus-devlet egemenliğinin mutlaklığının sorgulanmaya başlandığı bir dönüm noktası olmuştur. AKÇT, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda egemenlik paylaşımına dayalı yeni bir yönetim modelinin başlangıcıdır. Ayrıca yerel düzeyde istihdamı artırma, konut sağlama ve yaşam kalitesini yükseltme gibi hedeflerle yerelleşme dinamiklerini de içermektedir. Bu sayede AKÇT hem küresel düzeyde ekonomik entegrasyonu hem de yerel refah politikalarını kapsayan çift yönlü bir entegrasyon modeli sunmuştur.

1955 yılında AKÇT’yi kuran 6 ülke, “Messina Konferansı’nda” Avrupa’da ortak pazar ve EURATOM’un kurulmasını önermiştir. Bu doğrultuda Belçika Eski Başbakanı Paul Henri Spaak başkanlığında kurulan komite, 1955-1956 yılları arasında yürüttüğü

¹⁹⁴ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, (İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2012), 344. / Çağrı Erhan ve Esra Yakut, *Siyasi Tarih*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 147.

¹⁹⁵ Karluk, *Avrupa Birliği*, 5.

¹⁹⁶ T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı, “Avrupa Birliği’nin Tarihçesi”.

¹⁹⁷ Fazıl Tekin, *Uluslararası Maliye*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1990), 178.

çalışmalarla, sanayi ürünlerinin serbest dolaşımını hedefleyen ortak pazar fikrini içeren bir rapor hazırlamıştır.¹⁹⁸ Bu çalışmalar sonucu, 25 Mart 1957’de imzalanan ve 1 Ocak 1958’de yürürlüğe giren “Roma Antlaşması” ile AET ve EURATOM kurulmuş; böylece Avrupa Birliği’nin temelleri atılmıştır.¹⁹⁹ Başlangıçta kömür ve çelik ürünlerinin ortak kullanımına odaklanan bütünleşme hareketi başarı sağlamış, EURATOM enerji güvenliği ihtiyacına yanıt olarak ortaya çıkarken, AET ekonominin tüm alanlarını kapsayan bir yapı sunmuştur.²⁰⁰ 8 Nisan 1965’te imzalanan “Füzyon Antlaşması” ile bu üç topluluk birleşmiş ve 1993 “Maastricht Antlaşması’na” kadar “Avrupa Topluluğu (AT)” adıyla anılmıştır. Ayrıca “Tek Avrupa Komisyonu”, “Tek Konsey” ve tek bir “Parlamento” kurulmuştur.²⁰¹

1950’lerde AKÇT ile başlayan ve Roma Antlaşması’yla kurumsallaşan Avrupa bütünleşmesi, küreselleşmenin bölgesel bir yansımasıdır. AET ve EURATOM yalnızca ekonomik değil; enerji güvenliği, sanayileşme ve ortak pazar gibi alanlarda da bölgesel güç birliğini hedeflemiştir. Bu süreçte egemenlik paylaşımı yoluyla kurulan ortak kurumlar, ulus-üstü yönetim anlayışını geliştirmiştir. Enerji ve sanayi yatırımları yerel kalkınmayı desteklerken, Avrupa ölçeğinde yerelleşmenin kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır. Yaşanan krizler, ulusal çıkarlarla ulus-üstü yapıların gerilimini yansıtsa da genel olarak bu süreç, küresel rekabete karşı bölgesel dayanışmayı ve merkezci bir yerelleşme anlayışını temsil eden çok katmanlı bir yönetim modeline evrilmiştir.

1960’lara gelindiğinde Avrupa bütünleşmesi, biri İngiltere diğeri Fransa kaynaklı iki krizle sarsılmıştır. İlki, İngiltere’nin 1961’de AET’ye üyelik başvurusunun Fransa tarafından veto edilmesidir. 1967’deki ikinci başvuru da Charles de Gaulle tarafından reddedilmiştir. Ancak De Gaulle’ün 1969’da istifası sonrası süreç hızlanmış ve 1 Ocak 1973’te İngiltere, İrlanda ve Danimarka AET’ye katılmıştır. İkinci kriz ise 1965’te Fransa’nın Komisyon bütçesi tartışmalarında altı ay boyunca Konsey toplantılarına katılmamasıyla yaşanan “Boş Sandalye Krizi”dir”. Bu krizler, AT’nin 1980’lere kadar duraklama dönemine girmesine neden olmuştur.²⁰²

¹⁹⁸ Veli Ercan Çetintürk, *Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Türkiye’de Yerelleşme Sorunsalı: Fransa ve Polonya ile Bir Karşılaştırma*, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 14-15.

¹⁹⁹ T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı, “Avrupa Birliği’nin Tarihçesi”

²⁰⁰ Kenan Çelik, “Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri”, Aktaran: Selda Kırış-Buket İlhan, “Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar”, 40/188 (Ekim 2010), 193.

²⁰¹ Karluk, *Avrupa Birliği*, 16-17.

²⁰² Çetintürk, *Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Türkiye’de Yerelleşme Sorunsalı: Fransa ve Polonya ile Bir Karşılaştırma*, 15-16.

Bu duraklama dönemine ivme kazandıran ilk adım, 14 Haziran 1985'te Fransa, Batı Almanya, Hollanda, Lüksemburg ve Belçika arasında imzalanan Schengen Antlaşması olmuştur. Malların ardından bireylerin de serbest dolaşımı sağlanmış, bu gelişmeler “Ortak Pazar’dan” “Tek Pazar’a” geçiş fikrini doğurmuştur.²⁰³ Bu amaçla, 17-28 Şubat 1986’da imzalanan “Avrupa Tek Senedi” Roma Antlaşması’nda değişiklikler öngörmüş, Avrupa Parlamentosu’nun yetkileri artırılmış, karar alma süreçlerinde nitelikli çoğunluk sistemi benimsenmiştir. Bunu takiben 1989’da “Delors Planı” ortaya konmuş ve bu üç aşamalı planla ekonomik ve parasal birlik hedeflenerek siyasal bütünleşmenin zemini oluşturulmuştur.²⁰⁴

1985’teki Schengen Antlaşması ve ardından gelen Avrupa Tek Senedi gibi girişimler, Avrupa bütünleşmesini yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal düzeyde de derinleştirmiştir. Bireylerin serbest dolaşımı ve ekonomik sınırların kaldırılması, klasik ulus-devlet yapısının ötesine geçen yeni bir yönetim anlayışını doğurmuştur. Bu süreç hem küreselleşmeyi beslemiş hem de yerel yönetimlerin sürece katılımını teşvik ederek yerelleşme dinamiklerini güçlendirmiştir. Böylece Avrupa bütünleşmesi, küresel kapitalist sistem içinde konumlanırken yerel aktörlere de etki alanı açan çok katmanlı bir yapıya dönüşmüştür.

AT’nin üye devletleri, kurumsallaşmanın hızla devam ettiği bu dönemde liderler düzeyinde radikal kararlar almaya başlamışlardır. Bu kararlardan biri Delors Planı ile siyasal bütünleşmeyi sağlamak iken bir diğeri ve belki de en önemli olanı ise Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte 7 Şubat 1992 yılında Hollanda’nın Maastricht kentinde imzalanan ve bu kentle aynı ismi taşıyan antlaşma ile önemli bir dönüm noktasına gelinmesidir. “Maastricht Antlaşması” 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe girmiş ve bu antlaşma ile ortak ve tek para politikasının temelleri atılmıştır. Ayrıca güvenlik, savunma, adalet ve iç işlerinde iş birliği yapılmasını öngören politikaların da belirlenmesi ile siyasi anlamda bir bütünleşmeye gidilmiş ve böylece “Avrupa Birliği” kurulmuştur.²⁰⁵

Maastricht Antlaşmasının getirilerini dört başlıkta toplamak mümkündür. Bunlardan ilki “Avrupa Yurttaşlığı” bilincinin ortaya çıkmasıdır. İkincisi Parlamento’nun yetkisinin ve gücünün artırılmasıyla birlikte Avrupa Kurumları arasındaki ilişkilerin

²⁰³ M. Serdar Palabıyık-Ali Yıldız, *Avrupa Birliği*, (Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2006), 17-19.

²⁰⁴ Çetintürk, *Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Türkiye’de Yerelleşme Sorunsalı: Fransa ve Polonya ile Bir Karşılaştırma*, 17.

²⁰⁵ Acar, *Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Ekonomik ve Siyasi Analiz*, 22.

gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesidir. Üçüncüsü ise daha önce İngiltere'nin itirazlarından dolayı hayata geçirilemeyen ortak para politikasının birliğe üye tüm ülkeler tarafından kullanılmaya başlanmasıdır. Son olarak da AB'nin "Avrupa Topluluğu, Adalet ve İçişleri, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası" şeklinde üç temel sac ayağı üzerine inşa edilmesidir.²⁰⁶

Bu bütünleşme sürecini anlamak için siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe geliştirilen teorik çerçeveler oldukça yol göstericidir. Bunlar arasında işlevselcilik, neo-fonksiyonalizm ve hükümetler arası yaklaşım temel yaklaşımlar olarak öne çıkar. David Mitrany'nin (1888-1975) geliştirdiği işlevselci kuram, teknik ve ekonomik alanlarda iş birliği yapıldıkça, devletlerin daha fazla alanda ortak hareket etmeye yönlendirileceğini öne sürer.²⁰⁷ Ernst B. Haas'ın (1924-2003) geliştirdiği neo-fonksiyonalist kuram ise, bu iş birliklerinin kaçınılmaz biçimde siyasi alanlara da yayılacağını, yani "yayılma etkisi (spillover)" doğuracağını savunur.²⁰⁸

Neo-fonksiyonalizme alternatif olarak geliştirilen hükümetler arası yaklaşım ise, entegrasyonun devletlerin çıkarları doğrultusunda ve egemenliklerini koruyarak gerçekleştiğini savunur. Maastricht Antlaşması ile birlikte Avrupa Birliği adı resmiyet kazanmış, ekonomik bütünleşme parasal birlikle taçlandırılmış, dış politika ve iç güvenlik gibi alanlarda iş birliği artmıştır. Bu gelişmeler hem neo-fonksiyonalist yayılma etkisini hem de egemenlik temelli hükümetler arası müzakere süreçlerini bir arada barındıran bir modelin doğduğunu göstermektedir.²⁰⁹ Maastricht Antlaşması ile AB'nin siyasi ve ekonomik alanlarda derinleşen entegrasyonu küreselleşmenin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ulus-devletlerin egemenliklerini kısmen paylaşarak daha büyük bir bölgesel yapıda iş birliği yapmaları, sınırların giderek anlamını yitirdiği bir küresel ortamda rekabet gücünü artırma amacını taşımaktadır. Ancak bu süreçte yerel kimliklerin ve ulusal çıkarların tamamen yok olmadığını aksine siyasi yapının çok katmanlı bir hale geldiğini görmek mümkündür. AB hem küresel rekabette etkin bir aktör olmak için bütünleşmeyi derinleştirirken hem de üyelerinin yerel kimlik ve özerklik taleplerine cevap verebilen bir esneklik göstermektedir. Bu durum küreselleşme ile yerelleşmenin

²⁰⁶ Tecer, *Avrupa Birliği ve Türkiye; Sorular-Yanıtlar*, 18.

²⁰⁷ Emrah Köroğlu, "Entegrasyon Teorileri Işığında Avrupa Genişleme Dalgaları ve Türkiye ile İlişkiler", *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/1, (Mart 2021), 40.

²⁰⁸ Fulya Köksoy, "İki Adam Bir Kuram: Haas ve Schmitter ile Neofonksiyonalizmin Karayipler Topluluğu'na Yansıması", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 11/1, (Ocak 2020), 30.

²⁰⁹ Tarih Aklı, "Türkiye ile AB Arasında Tesis Edilen Gümrük Birliği'nin Hikayesi", (Erişim 19 Temmuz 2023)

birbiriyle çelişmek yerine birbirini tamamlayan dinamikler olarak birlikte var olabileceğine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir.

AT Kurucu Antlaşmaları ile Maastricht Antlaşması'nı tadil etmek amacıyla 29 Mart 1996'daki "Torino Zirvesi" ile Hükümetler arası Konferans süreci başlatılmış, bu süreç sonunda 16-17 Haziran 1997 Amsterdam Zirvesi'nde onaylanan "Amsterdam Antlaşması", 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir. Antlaşmayla birlikte AB'ye üyelik şartlarına ek olarak temel hak ve özgürlüklerin, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin gözetilmesi zorunlu hale gelmiş; bu ilkelere aykırı davranan ülkenin oy hakkı, üye devletlerin üçte biri tarafından teklif edilerek oybirliğiyle askıya alınabilecek şekilde düzenlenmiştir. Antlaşma ayrıca Maastricht'e istihdam bölümü eklemiş, tüketici hakları ve kamu sağlığı alanlarında ilerlemeler kaydedilmiştir. Çevre politikaları sürdürülebilir kalkınma ilkesiyle topluluk politikalarına dahil edilmiştir. Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP) kapsamında Konsey Genel Sekreteri'ne "Yüksek Temsilci" unvanı verilmiş; dış politika, hizmetler, fikri mülkiyet gibi yeni alanlar eklenmiş ve savunma hedefleri Petersberg Deklarasyonu çerçevesinde yeniden tanımlanmıştır. Ayrıca Schengen mevzuatı AB müktesebatına dahil edilerek, göç, sığınma, vize gibi konular Topluluk Politikası kapsamına alınmıştır. Kurumsal şeffaflık adına, AB kurumlarının belgelerine erişim kolaylaştırılmıştır.²¹⁰

Amsterdam Antlaşması, AB'nin yalnızca ekonomik değil, sosyal ve politik alanlarda da derinleşmeye başladığını gösteren bir dönüm noktasıdır. Antlaşmanın temel hak ve özgürlükler, çevre ve istihdam gibi alanlara yer vermesi, AB'nin küreselleşme sürecinde sadece serbest piyasa temelli bir yapı olmadığını aynı zamanda sosyal boyutu da gözetmeye çalıştığını ortaya koyar. Bu yönüyle AB, küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı bir dengeleme mekanizması geliştirme çabasıdadır. Schengen rejiminin müktesebata dahil edilmesi ve iltica-göç gibi konuların Topluluk düzeyine çekilmesi, yerel ve ulusal yetkilerin yeniden tanımlandığını gösterir. Bu durum, küresel hareketlilik ve göç gibi olgulara karşı Avrupa ölçeğinde daha bütüncül ve koordineli bir mekanizma kurma arayışının ifadesidir. Yerel uygulamaların ortak kurallarla uyumlaştırılması ise, farklılıkların Avrupa normları çerçevesinde bütünleştirilmesi eğilimini yansıtır. Bu bağlamda Amsterdam Antlaşması, AB'nin bir yandan dış sınırlarını korumaya ve iç güvenliğini sağlamlaştırmaya çalışırken, diğer yandan yerel-kamusal alanları ortak

²¹⁰ İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), "Amsterdam Antlaşması (Treaty of Amsterdam)", (Erişim 16 Mayıs 2024)

çerçevede düzenlemeye dönük “yerelleşen bir yönetim” anlayışı geliştirdiğini gösterir. Böylece Avrupa bütünleşmesi, hem küreselleşmenin yapısal baskılarına karşı bir direnç alanı oluşturmakta hem de yerel aktörlere Avrupa düzeyinde daha güçlü bir temsil alanı sunmaktadır.

7–9 Aralık 2000 tarihli “Nice Zirvesi’nde” AB liderleri, kurumsal reformları içeren ve kurucu antlaşmalarda değişiklik yapılmasını öngören yeni bir antlaşma üzerinde uzlaşmıştır. 21 Şubat 2001’de imzalanan ve 1 Şubat 2003’te yürürlüğe giren “Nice Antlaşması”, Amsterdam sonrası ikinci kapsamlı değişikliktir. Bu antlaşma ile oybirliği gerektiren 70 maddenin 29’unda nitelikli çoğunlukla karar alınması kabul edilmiş; bu kapsama üçüncü ülkelerle iş birlikleri, serbest dolaşım, yapısal fonlar ve sanayi politikaları da dahil edilmiştir. Ayrıca genişleme sonrası Konsey, Komisyon ve Parlamento yapılarında reformlar gerçekleştirilmiştir.²¹¹

2001’de toplanan “Leaken Zirvesi’nde” ise AB vatandaşları için bir anayasa oluşturulması hedefi belirlenmiş, bu amaçla Fransa eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard d’Estaing başkanlığında bir konvansiyon kurulmuştur. 2002’de çalışmalara başlayan konvansiyon, 2003’te önerilerini tamamlamış,²¹² 29 Ekim 2004’te imzalanan “Anayasa Antlaşması”, on altı üye devlet tarafından kabul edilmiştir. Ancak Fransa ve Hollanda’daki referandumlarda antlaşma reddedilmiş, bu durum AB’deki demokrasi açığı tartışmalarını gündeme getirmiştir.²¹³

Nice Antlaşması, küreselleşmenin getirdiği hızlı değişimlere yanıt olarak AB’nin karar alma süreçlerini hızlandırmaya ve etkinliğini artırmaya dönük bir adımdır. Nitelikli çoğunluk uygulaması, ekonomik ve siyasal sınırların esnediği bir dönemde yönetim kapasitesini güçlendirme çabasının göstergesidir. Leaken Zirvesi ile başlayan anayasa süreci ise, yurttaş katılımını artırarak yönetimi halka yaklaştırma ve yerelleşme dinamiklerini güçlendirme arayışını yansıtır. Ancak Anayasa Antlaşması’nın referandumlarla reddedilmesi, AB’nin “teknokratik” yapısının halk nezdinde meşruiyet sorunu yaşadığını göstermektedir. Bu gelişmeler, AB’nin küresel rekabete karşı merkeziyetçi yapısını güçlendirmeye çalışırken aynı anda yerel katılımı da artırmaya

²¹¹ İKV, “Nice Antlaşması (Nice Treaty)” (Erişim 16 Mayıs 2024)

²¹² Çetintürk, *Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Türkiye’de Yerelleşme Sorunsalı: Fransa ve Polonya ile Bir Karşılaştırma*, 18-19.

²¹³ Belgin Akçay-İlke Göçmen (der.), *Avrupa Birliği-Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014), 56-60.

çalıştığını yani çok katmanlı ve dengeli bir yönetim modeli geliştirme çabası içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

2007’de Roma Antlaşması’nın 50. yılı kutlamalarında AB liderleri demokrasi, hoşgörü ve hukukun üstünlüğüne vurgu yaparak anayasa sürecini canlandırmaya çalışmış, bunun sonucu olarak 2007’de “Lizbon Antlaşması” imzalanmıştır. 2009’da yürürlüğe giren bu “Reform Antlaşması”, Roma ve Maastricht Antlaşmalarını yenileyerek AB’yi yasal bir varlık haline getirmeyi, dış politikayı güçlendirmeyi ve demokrasi sorununa çözüm getirmeyi amaçlamıştır.²¹⁴ Antlaşma, “Katılımcı Demokrasi”, “Temsili Demokrasi” ve “Demokratik Eşitlik” ilkelerini garanti altına almıştır.²¹⁵

Lizbon Antlaşmasıyla Avrupa Birliği’nde “Avrupa Konseyi Başkanı” ve “Yüksek Temsilci” olmak üzere iki yeni başkanlık kurulmuş, karar alma süreçlerinde nitelikli çoğunluk esas alınmış, Parlamento’nun yetkileri artırılmıştır. Temel haklar şartı kabul edilerek üyelerin vatandaş hakları güvenceye alınmıştır. Antlaşma, AB’nin iç işleyişinde önemli değişiklikler getirmiş, genişlemeler, ekonomik krizler ve Brexit gibi gelişmelerle şekillenmiştir. Ayrıca çevresel ve dijital dönüşüm politikaları AB’nin geleceğini belirlemiştir. Lizbon, AB’nin hem iç bütünlüğünü hem küresel aktör kimliğini yeniden tanımlama çabasıdır. Temsili ve katılımcı demokrasiyi güçlendirirken dış politikada kurumsal istikrar sağlamaya yönelik yapılar oluşturmuştur. Bu süreç, küreselleşmenin gerektirdiği yeni uluslararası düzenin etkili bir yanıtıdır. Yerelleşme dinamikleri ise ortadan kalkmayıp dönüşmüş, yerel ve bölgesel aktörlerin AB ile doğrudan ilişkisini artıran çok düzeyli yönetim modeli güçlenmiştir.

Sonuç olarak Lizbon Antlaşması AB’nin küresel bir güç olarak kurumsal kapasitesini artırırken yerel düzeyde kimlik, demokrasi ve yönetim mekanizmalarına da alan tanıyarak küreselleşme ve yerelleşmenin eş zamanlı işleyebileceği hibrit bir yapının temel taşlarını döşemiştir.

²¹⁴ Ebru Oğurlu, “Lizbon Antlaşması’ndan Sonra Avrupa Birliği”, *Avrasya Etütleri Dergisi* 34/2 (Aralık 2008), 14.

²¹⁵ Oğurlu, “Lizbon Antlaşması’ndan Sonra Avrupa Birliği”, 20.

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ VE YEREL KİMLİKLER ARASINDAKİ ETKİLEŞİM: KAPSAYICILIK POLİTİKALARI İLE AYRILIKÇI EĞİLİMLER ARASINDAKİ GERİLİM

3.2.1. Avrupa Birliği'nin Kimlik Politikaları: Kapsayıcılık İlkeleri ve Uygulama Pratikleri

Avrupa Birliği, ekonomik ve siyasi bütünleşmesinin yanı sıra kültürel anlamda da bütünleşme yoluna giderek birlik içerisinde ortak bir kimlik yaratmak istemiştir. Bu sebeple tarihi süreç içerisinde kazandığı değerleri bir bütün haline getirerek “Kopenhag Kriterleri” içerisinde toplamıştır.²¹⁶ Avrupa Birliği'nin siyasal ve kültürel bütünleşme sürecinde, farklı etnik, dilsel ve bölgesel kimliklerin tanınması önemli bir yer tutar. Bu tanıma, sadece kültürel çeşitliliği yansıtmakla kalmaz aynı zamanda birlik içerisindeki sosyal uyumu sağlama ve demokratik temsiliyeti güçlendirme amacını da taşır. “Çeşitlilik İçinde Birlik/Bütünlük” mottosu, bu yaklaşımın en belirgin ifadesi olarak kabul edilir. Avrupa Birliği'nin normatif yapısı, çoğulculuk ve kimliklerin korunmasına dair bir dizi ilke ve düzenlemeyi bünyesinde barındırmaktadır.²¹⁷

Fritz Groothuee, kimliğin sadece “doğum yeri” ya da “milliyete” indirgenemeyeceğini söyler ve kimliğin doğrudan verilen bir şey olmadığını, karmaşık bir toplumsal yapı olduğunu savunur. Aynı zamanda kimlik ile ilgili birbirine bağlı olan altı güç olduğundan bahseder. Bunlar; “Aile, Dil, Eğitim, Hükümet Politikası, Medya ve Kimlik İkonları”. Aile ve dil öncelikli olarak var olandır. Okullar ise kimliği aşılarda ya da yeniden bir kimlik üretmekte önemli bir faktör olarak görülür. Hükümet politikaları ise belirli kimliklerin gelişmesi ve kendine yer edinmesi için alan sağlar ve bu durum bir dizi kültürel politika yoluyla yapılabilir. Medya ise toplumun duygularına hitap ederek ulusal ya da bölgesel kimliklerin oluşmasında önemli bir faktör olarak yerini alır. Bu kavramlardan en dikkat çeken ise kimlik ikonlarıdır. Bu kavramla anlatılmak istenen şey; ulusal bayrakların, marşların ve günlerin kimliği hem güçlendiren hem de ifade edebilen bileşik bir faktör hatta ulusal bir amblem olmasıdır. Groothuee'nun bu kavramlarla anlatmak istediği asıl şey ise, kimliğin toplumlardaki birçok sürecin ürünü olduğu ve

²¹⁶ Yasemin Oğuzlar Tekin, “Avrupa Birliği'nde Kimlik Yaratma Çabaları”, *Avrupa araştırmaları Dergisi*, 17/1-2, (Aralık 2009), 145.

²¹⁷ Avrupa Birliği Bilgi Merkezi (AB Bilgi Merkezi), “Çeşitlilik İçinde Birlik”, (Erişim Mart 2017)

kimliğin Avrupa'nın ihtiyaçlarına uyarlanabilmesi için iç içe geçmiş olan bu kavramların farkında olunması gerektirir.²¹⁸

Avrupa Kimliği oluşturulması bağlamında atılan adımlardan ve aynı zamanda kimlik ikonlarından biri olarak 1955 yılında kabul edilen “Avrupa Bayrağı” önemli bir yere sahiptir. Avrupa Konseyi, üzerinde 12 sarı yıldızı bulunduran mavi renkli bayrağı kendi kullanımı için tasarlamıştır. İlerleyen süreçte ise kimlik politikaları kapsamında bu bayrağın Avrupa'nın diğer kurumlarında da kullanması ve tüm Avrupa Birliği üyeleri tarafından benimsenmesi için teşvik çalışmaları yapılmıştır. Böylece bu bayrak Avrupa'nın bütünlüğünü ve ortak bir kimliğe sahip olduğunu simgelemektedir. Kimlik politikaları için önemli olan bir diğer nokta ise “Avrupa Marşı'dır”. Beethoven'ın 9. Senfonisinin son bölümünden uyarlanan ve 1972 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen bu marş 1986 yılından itibaren Avrupa Birliği tarafından resmi olarak kullanılmaya başlanmıştır. “Çeşitlilik İçinde Birlik” sloganı ise 2000 yılından itibaren Avrupa'nın tüm resmi dillerine çevrilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Bu slogan ile birlikte birçok farklı dilin, geleneğin ve kültürün bir arada olması ve Avrupa'nın barış ve refah içerisinde yaşaması hedeflenmiştir.²¹⁹ Burada verilen örnekler kimlik ikonlarını anlamakta faydalı olacaktır.

“Avrupa” kavramı yeni olmayıp kullanılış zamanı eski tarihlere dayanmaktadır. Ancak “Avrupa Kimliği” kavramı henüz yeni bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu terim ilk olarak 1970'lerde kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumun nedeni ise Avrupa entegrasyon sürecinde önceliğin ekonomik ve siyasi anlamda bir bütünleşmeye verilmesidir. 1970'lere kadar ekonomik ve siyasi anlamda bütünleşmeye öncelik veren Avrupa, bir iç kimlik oluşturmada tam anlamıyla bütünleşemeyeceği ve ulus-üstü bir siyasi gücü halklara kabul ettiremeyeceği gerçeğiyle yüzleşerek iç kimlik oluşturma yoluna gitmeyi tercih etmiştir.²²⁰

Avrupa Birliği kurucu Antlaşmalarından sonra yaşanan derinleşme süreci, ilk üç antlaşmayı (AKÇT, AET, AAET) birleştiren “Füzyon Antlaşması” ile başlamıştır. Daha sonra sırasıyla yapılan “Avrupa Tek Senedi, Maastricht, Amsterdam, Nice, Avrupa

²¹⁸ Open Democracy, “Imagine: a European Identity”, (Erişim 14 Mart 2002)

²¹⁹ İstanbul Bilgi University European Institute, “Avrupa Birliği'nin Sembolleri”, (Erişim 24 Ekim 2018)

²²⁰ Sevgi Çilingir, “Avrupa Kimliği ve Ulus-Devlet Modeli”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5/7, (Nisan 2007), 44.

Anayasal Antlaşması ve Lizbon Antlaşması”²²¹ da derinleşme sürecinin önemli adımlarını oluşturmuştur. Avrupa Birliği’nde politik anlamda bir birlik oluşturulması fikri esas itibarıyla 1970’lerde başlamıştır. Avrupa Politik Birliği’ne, 1986 yılında imzalanan “Avrupa Tek Senedi” yasal bir nitelik kazandırmıştır. Derinleşme sürecinin de ötesine geçebilmek için bu antlaşmaya ek olarak “Maastricht Antlaşması” ile birlikte ODGP uygulanmaya başlanmıştır. Daha sonra 1999 yılında yapılan “Amsterdam Antlaşması” ve 2001 yılında yapılan “Nice Sözleşmesi” ODGP’nin anlamında değişiklik yaparak güvenlik ve barışı koruma amacının yanına bir de kimliği ekleyerek belirgin hale getirmeye çalışmışlardır.²²²

Avrupa Kimliği oluşturulması “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nda” açıkça belirtilen şekliyle; “kültürel, dini ve dilsel çeşitliliğe saygı ilkesi”, yerel ve bölgesel kimliklerin korunmasına yönelik kurumsal bir teminat sunar.²²³ Aynı şekilde, Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen ve birçok AB üyesi devletin taraf olduğu “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı”, yerel toplulukların kendi kimliklerini ifade edebilecekleri yönetsel bir alanın oluşturulmasını teşvik eder.²²⁴ Buna ek olarak, “Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Şartı”, tehdit altındaki dillerin ve yerel kültürel mirasın yaşatılmasını hedefleyerek AB’nin kültürel çoğulculuk yaklaşımının önemli bir parçası olmuştur.²²⁵

Uygulama düzeyinde ise Avrupa Birliği, “Yapısal Fonlar, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu” gibi mali mekanizmalar yoluyla yerel düzeyde kültürel kimliğe dayalı projelere destek sunar. Özellikle az gelişmiş bölgelerde etnik ya da bölgesel kimliklerin kültürel faaliyetlerle görünür kılınması, bu fonlar aracılığıyla teşvik edilmektedir. Bununla birlikte, “Avrupa Parlamentosu” ve “Avrupa Bölgeler Komitesi” gibi kurumsal aktörler de yerel kimliklerin temsilini ve katılımını artırmaya yönelik çalışmalar yürütmektedir.

Ancak tüm bu normatif ve uygulayıcı mekanizmalara rağmen, AB’nin kapsayıcı kimlik politikaları üye devletlerin egemenlik sınırlarıyla çelişkiye düşebilmektedir. Üye devletlerin iç hukukları ve siyasi tercihleri, yerel kimliklerin tanınması ve temsilinde

²²¹ Ümmühan Kaygısız-Eda Ünal Sakallı, “Avrupalılık Kimliğinin Derinleşme Sürecinde AB Şüphesizliği Paradoksu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/42, (Şubat 2016), 701.

²²² Nilüfer Karacasulu, “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 3/9, (2007), 96.

²²³ İnsan Hakları Derneği, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı” Md. 22, (Erişim 6 Aralık 2000)

²²⁴ T.C. Adalet Bakanlığı, “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı”, Md. 3, (Erişim 20 Mayıs 2025)

²²⁵ Council of Europe, “Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Şartı”, Md. 1 fıkra b, 7.

farklılıklar yaratmakta bu da birlik düzeyinde yeknesak bir uygulamanın önünde engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla Avrupa Birliği, yerel kimliklere yönelik kapsayıcılık anlayışını genel bir ilke olarak benimsemekle birlikte, bu ilkenin pratikteki yansımaları çoğu zaman sınırlı ve çelişkili olabilmektedir.

3.2.2. Ayrılıkçı Taleplerin Yükselişi ve Avrupa Birliği'nin Tutumu

Bu başlık altında, Avrupa Birliği'ne üye devletlerde ortaya çıkan ayrılıkçı hareketlerden bazıları incelenecek ve bu hareketlerin yerel kimlik vurgusuyla nasıl meşruiyet kazandığı analiz edilecektir. Ayrıca bu ayrılıkçı hareketlere, içerisinde bulunduğu devletlerin dahi bir çözüm bulamadığı noktada ortak bir kimlik yaratmak amacıyla kimlik politikaları oluşturan AB'nin izlediği tutum ele alınacaktır. Bu bölüm; AB'nin kapsayıcı politikalarının aynı zamanda siyasi birlik ve bütünlük açısından doğurduğu çelişkileri sorgular, yerel kimliklerin kültürel düzlemde tanınmasının, siyasi özerklik ya da bağımsızlık taleplerine dönüşme potansiyelini irdeler ve AB'nin çok düzeyli yönetim modeli içerisinde kapsayıcılık ile birlik arasında nasıl bir denge kurmaya çalıştığı ve bu dengenin ne ölçüde sürdürülebilir olduğunu tartışır. Kuramsal olarak ise bu başlık, ulus-üstü kimlik inşası ile alt-ulusal kimliklerin çatışma/uyum ilişkisini inceler.

Fransız Devrimi sonrası güçlenen uluslararası yapı, egemen devletlerden oluşsa da farklı etnik kimlikler birçok ülkede toplumsal karmaşaya yol açmıştır. Bu gruplar siyasallaşarak ayrılma eğilimi göstermiş, bu durum “ülkesel kaynaklı ve etnik nedenlerle gerekçelendirilen, ülkesel talepler içeren ve bunu gerçekleştirmeye çabalayan hareket veya eğilim”²²⁶ olarak tanımlanan etnik ayrılıkçılık kavramını ortaya çıkarmıştır.

Fransız Devrimi ile başlayan ulusçuluk akımı, heterojen bir yapıya sahip olan başta çok uluslu imparatorluklar olmak üzere monarşilerin, diktatörlüklerin, kolonilerin ve hatta cumhuriyetlerin; ayrılma, bölünme ya da devralma yoluyla daha homojen bir yapıya geçiş yapmalarına sebep olmuştur. 1900'lü yıllarda sayısı 50'yi bulan devletlerin sayılarındaki artış giderek hızlanmış ve 2000'li yıllara gelindiğinde ise bu sayı 190'ı

²²⁶ Kenan Şahin, “Uluslararası Politikada Etnik ayrılıkçı Hareketler ve Dış Destek Sorunu: Irak Kürt Hareketi Örneği”, (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 9.

aşmıştır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bile bu durumda bir değişiklik olmamış mevcut ulus-devletler arasında hala ayrılıkçı hareketler yerini korumaya devam etmiştir.²²⁷

İlk bölümlerde de anlatıldığı üzere ulus-devlet oluşturulurken, devletler sınırları içerisinde bulunan topluluklara aynı ulustan olduklarını benimsetme gibi bir tutum sergilemişlerdir. Bu tutumun sebebinin de aynı milli kimliği benimseyen toplulukların ülke içerisinde ayrılıkçı bir tutum sergilememeleri olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla ulus-devletlerden oluşacak olan bir bölgesel örgütün de gerek devletler düzeyinde gerekse de devletler içerisinde bulunan alt kimlikler düzeyinde bir birliktelik oluşturup buna göre hareket etmeleri kalıcılık ve istikrar sağlama açısından önemli bir yere sahiptir. Ancak kendi sınırları içerisinde bulunan topluluklar arasında birlikteliği sağlayamayan ve ortak bir kültürü benimsetemeyen ulus-devletler katıldıkları ulus-üstü örgütler içerisinde de sorun teşkil edecektir. Bu durumun en iyi örnekleri arasında ise AB'ye üye olan devletlerden, bölgesel bir devlet yapılanmasına sahip olan İspanya başta olmak üzere İtalya, Fransa, Belçika, gibi ülkeler örnek gösterilebilir.

Avrupa Birliği'nin yerel kimliklerle kurduğu ilişkide çok düzeyli yönetim anlayışı belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu model, karar alma süreçlerinde yalnızca ulusal hükümetleri değil, aynı zamanda yerel ve bölgesel aktörleri de sürece doğrudan dahil eder. Özellikle ayrılıkçı eğilimlerin görüldüğü bölgelerde bu yapı, yerel kimliklerin güçlenmesine ve ayrılıkçı hareketlerin meşruiyet arayışına farklı bir boyut kazandırır. Flaman Bölgesi ve Katalonya gibi örnekler bu sürecin somut yansımalarıdır. Dolayısıyla AB'nin kapsayıcı politikaları ve çok düzeyli yönetim pratikleri, bir yandan yerel temsil imkanlarını artırırken, diğer yandan egemenliğin paylaşımı konusunda ulus-devletlerde yeni gerilim alanları doğurmaktadır.

AB içindeki ayrılıkçı hareketler denildiğinde ilk akla gelen örnek İspanya'daki Katalonya bölgesidir. Ancak bu tezde Katalonya örneği ayrı bir bölümde detaylı ele alınacağından, bu bölümde İtalya, Belçika'nın Flaman bölgesi ve Fransa'nın denizaşırı topraklarındaki bağımsızlık hareketleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca, Polonya, Macaristan ve Hollanda gibi ülkelerdeki aşırı sağ iktidarlar da birlik içindeki sorunlu alanlar arasında yer almaktadır.²²⁸

²²⁷ Science Direct, "Ayrılıkçılık ve Ayrılıkçılık, Şiddet, Barış ve Çatışma Ansiklopedisi", (2008).

²²⁸ Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), "Avrupa'daki Bağımsızlık Hareketleri", (11 Ekim 2017)

İtalya’da bulunan Lombardiya, Veneto, Sicilya, Güney Tirol gibi bölgelerde yaşanan ayrılıkçı hareketler bir ulus-devlet olarak İtalya’yı ve bütünleşme yolunda uzun uğraşlar veren Avrupa Birliği’ni zor durumda bırakmaktadır. Bu ayrılıkçı hareketlerin temeline inildiğinde ise ortaya çıkan durumun kimlik sorunu olduğu görülmektedir. Büyük bir bölümü Almanca konuşan ancak bağımsızlık kazanması durumunda ise Avusturya’ya bağlanmayı düşünen Güney Tirol bölgesi İtalya’nın siyasi istikrarı açısından tehdit olarak görülmektedir. Lombardiya bölgesi ise bağımsızlık talebinden ziyade özerklik beklentisi içerisindedir. Bunun sebebi ise İtalya’nın diğer bölgelerine nispeten daha zengin olmasıdır. Bu bölgede yaşayan halkların ödedikleri vergilerin kendilerine oranla daha fakir olan bölgelere gitmesine rıza göstermeyen Lombardiya halkı vergilerinin nereye harcanacağı konusunda daha fazla söz sahibi olmak istemektedir. Bu sebeple özerklik için referanduma giden halka %40 oranında bir destek bulunmaktadır. Bir diğer örnek ise Veneto. Bu bölgede tıpkı Lombardiya gibi özerklik talep etmekte ancak Lombardiya’nın aksine ödedikleri vergi oranlarını da kendileri belirlemek istemektedirler. Bu üç bölgeden ayrı olarak Sicilya özerklik hareketi, özerkliğin yanı sıra tam bağımsızlık için de çağrılar yapmaktadır.²²⁹

Avrupa Birliği’nin kurucu Antlaşmasında önemli bir yere sahip olan Belçika, aynı zamanda başkentinde AB kurumlarından en önemlilerine ev sahipliği yapmaktadır. AB bütünleşme sürecinde uygulanan politikaların da destekçisi ve önde gelen uygulayıcısı konumunda olan bu ülke, tarihi itibarıyla bölgeleri arasında dil ve kültür temelli çatışmalara ve anlaşmazlıklara da sahiptir.²³⁰ Bağımsız bir devlet statüsü kazandığı 1830 yılından günümüze kadar geçen sürede siyasi bölünmeler ve hükümet kurmayı zorlaştıracak kadar siyasi kutuplaşmalar yaşayan Belçika’da, yaşanan bu durum ülkenin toprak bütünlüğünü ve birliğini tehlikeye sokacak duruma gelmiştir. Yaşanan bu sorunlar çoğu zaman sosyo-ekonomik nedenlere bağlı olarak görülse de asıl sorunun dil ve kültür odaklı ayrışmalardan kaynaklandığı bilinen bir gerçektir. Temeli etnik kimlik yapılanmasına dayanan bu çatışmaların tarafları ise Flamanlar ve Valonlardır. Bu iki topluluk arasında yaşanan ayrışma her ne kadar toplumsal ayrışma gibi görünse de aslında bölgesel bir ayrışma anlamı da taşımaktadır.²³¹ Belçika içerisinde bulunan Flaman bölgesi

²²⁹ CNN Türk, “İşte Avrupa’da Bağımsızlık İsteyen Bölgeler”, (Erişim 27 Ekim 2017)

²³⁰ Mustafa Atatorun-Ebru Derya Kaymaz, “Federalizm ve Avrupa Birliği Bölgesel Politikası Belçika’da Etnik Milliyetçiliği Nasıl Etkiledi?”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13/34, (Mayıs 2022), 428.

²³¹ Atatorun-Kaymaz, “Federalizm ve Avrupa Birliği Bölgesel Politikası Belçika’da Etnik Milliyetçiliği Nasıl Etkiledi?”, 432-433

Valon bölgesine göre daha zengin bir topluluktan oluşmaktadır. Federal meclis içerisinde bulunan ve en büyük parti konumunda olan “Flaman Müttetikliği” bölgede uzun yıllar süren bağımsızlık hareketlerinin de temsilcisi konumundadır. Flaman bölgesi tıpkı İtalya’da bulunan Sicilya bölgesi gibi daha fazla özerklik elde etmeye çalışmakta ve aynı zamanda Belçika’nın kademeli bir şekilde iki farklı ülkeye bölünmesi gerektiği fikrini savunmaktadır.²³²

Verilen bu örnekler de gösteriyor ki ekonomik anlamda daha iyi bir konumda bulunan yerel yönetimler veya ulus-altı bölgeler kendi etnik kimliklerini diğer kimliklerden üstün gördükleri için ya da daha ziyade gelişmişlik düzeyi düşük olan bölgelere destek vermemek için özerklik ve bağımsızlık talep ediyorlar. Bu ayrılıkçı gruplar özerk veya bağımsız oldukları takdirde sosyo-ekonomik anlamda daha refah bir yaşantıya sahip olacakları düşüncesindeler. Avrupa Birliği ise ayrılıkçı hareketlerin temel sebebinin ekonomik anlamda gelişmişlik düzeyi arasındaki fark olduğu tezini savunduğu için bu durumla ilgili olarak bazı önlemler almıştır. Özellikle bölgede bütünleşmenin temelini atarken ve derinleşme süreçlerinde bölgeler arası gelişmişlik düzeylerindeki farklılıkları azaltmak adına “Bölgesel Politikalar” uygulamaya başlamıştır. Genel anlamda başarılı olarak değerlendirilebilecek olan bu politikalar, uzun vadede sorunları çözerken aynı zamanda yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek ise Belçika’dır. Belçika içerisinde uzun yıllar devam eden Valon-Flaman ayrışmasında; Flander bölgesi Valonlara göre daha geri kalmış düzeyde seyretmekteydi. Flaman bölgesi, AB’nin uyguladığı Bölgesel politikalar içerisinde yer alan “kalkınma fonları ve sosyal fonlar” ile birlikte gelişmişlik düzeyindeki farkları en aza indirmişti. Hatta bununla da sınırlı kalmayıp Flamanlar açısından gerek sosyo-ekonomik gerekse de nüfus bakımından üstünlük sağlanmasına olanak tanımıştır. Bu durumu fırsat olarak değerlendiren Flamanlar, sağladıkları bu üstünlük durumunu kullanarak ve etnik kimlikleri sebebiyle de kendilerini bir bütünün parçası olarak göremediklerinden dolayı yıllardır süregelen ayrılıkçı taleplerini artırmaya başlamışlardır.²³³ Bu sebeple AB Bölgesel Politikasının, bölgeler arası geri kalmışlık düzeylerindeki farkları azalttığı ya da ortadan kaldırdığı durumu etkili olsa da ayrılıkçı

²³² CNN Türk, “İşte Avrupa’da Bağımsızlık İsteyen Bölgeler”

²³³ Atatorun-Kaymaz, “Federalizm ve Avrupa Birliği Bölgesel Politikası Belçika’da Etnik Milliyetçiliği Nasıl Etkiledi?”, 434-435.

hareketlerin esas sebebi kimlik farkları olduğundan dolayı bu politika yaşanan ayrılıkçı hareketleri durdurmaya yetmemektedir.

Avrupa Birliği, farklı yerel kimliklerin ve ayrılıkçı eğilimlerin yükselişe geçtiği bir dönemde, bir yandan kapsayıcılık politikalarıyla birlik fikrini korumaya çalışırken, diğer yandan bu taleplerin sosyal ve ekonomik nedenlerini ortadan kaldırmak amacıyla kurumsal düzeyde çeşitli politikalar geliştirmiştir. Bu çerçevede, AB'nin bölgesel politikası yalnızca kalkınma farklılıklarını gidermekle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda birliğin bütünlüğünü korumaya yönelik bir araç olarak da işlev görmektedir. Aşağıda bu politikanın hedefleri, araçları ve uygulanma biçimleri ele alınacaktır.

3.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÖLGESEL POLİTİKASI

Avrupa Birliği Bölgesel Politikası; “Birliğin bölgeleri arasında bulunan yapısal anlamdaki eşitsizlikleri gidermeyi, herkes için fırsat eşitliği sağlamayı, her bölgenin mevcut olan tüm potansiyelini ortaya çıkarmasını sağlamayı, bölgesel anlamda büyüme potansiyeli olan yerlerde ve AB için katma değer yaratabilecek bölgelerde yatırımlar yaparak istihdamı ve rekabet gücünü artırmayı, AB'ye üye olmuş olan tüm ülkelerin yaşam standartlarını AB ortalamasına çıkarmayı ve AB genelinde dengeli bir büyüme sağlamayı amaçlamaktadır”. Uyum Politikası olarak da bilinen Bölgesel Politika, hem AB içerisinde yer alan bir ülkenin sınırları içerisinde bulunan bölgeler arasında hem de AB'ye üye olan diğer ülkeler arasında var olan sosyo-ekonomik eşitsizlikleri en aza indirmeye çalışmaktadır.²³⁴

Avrupa'da bütünleşme hareketlerinin başladığı ilk yıllarda entegrasyona üye olan devletler arasında ve ilerleyen dönemlerde üye olacak devletler arasında ekonomik, sosyal, siyasal ve bölgesel kalkınma açısından ciddi farklar bulunmaktaydı. 20. yüzyılın ilk yarısında iki büyük savaşa sahne olmuş bir Avrupa için gerek birleşme gerekse de savaştan büyük yıkımlarla çıkmış ülkeler için yeniden yapılanma ve kalkınma kaçınılmaz bir gereksinimdi. Bu sebeple Avrupa Bütünleşme sürecinde atılan adımlardan biri olan Roma Antlaşması'nın hedefleri arasında geri kalmış bölgelerde kalkınma çalışmaları yoluyla bölgeler arasındaki eşitsizlik düzeyinin en aza indirilmesi, farklılıkların azaltılması ve üye ülkeler arasında ekonomik birliğin güçlendirilmesi yer almaktadır.²³⁵ Bu antlaşma AB bölgesel politikasının ilk adımını oluşturduğu gerekçesiyle önemli bir

²³⁴ İKV, “Bölgesel Politika”, (Erişim 15 Mayıs 2025)

²³⁵ European Parliament, “Treaty of Rome”, (Erişim 16 Mayıs 2025)

yere sahiptir. Ancak Roma antlaşmasında bölgesel politikaların nasıl olması gerektiği ile ilgili herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Roma Antlaşması'nda belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesi için 1958 yılında “Avrupa Sosyal Fonu” ve 1962 yılında da “Avrupa Tarımsal Yönlendirme Garanti Fonu” kurulmuştur.²³⁶ Bölgesel Politikaların oluşturulması aşamasında bir diğer önemli adım da 1968 yılında “Bölgesel Politika Genel Başkanlığı'nın” kurulması olmuştur.²³⁷

1969 yılında Avrupa Komisyonu tarafından “Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu” (European Regional Development Fund-ERDF) oluşturulmuştur. Bu fon AB bölgesel politikalarının başlangıç noktasının ilk yasal dayanağıdır. Taslak olarak oluşturulan bu fon AB üyesi ülkelerden başlangıçta istenilen desteği görememiştir. İlerleyen dönemlerde AB bölgeleri arasında bulunan ekonomik eşitsizlik ve bölgelerarasında yaşanan dengesizlik sorununun “Serbest Pazar” anlayışı ile çözülemeyeceği anlaşıncaya kadar üyeler arasında ERDF'yi destekleyen bir grup oluşmaya başlamıştır.²³⁸ Endüstriyel değişimden, tarımsal hakimiyetten ve yapısal işsizlikten kaynaklanan bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan ERDF'nin, oluşturulduğu dönemde 1,300 milyon Avro gibi bir bütçesi vardı. Bu fon, kuruluşundan itibaren bütçesini küçük işletmelere ve yatırım altyapılarına destek olmak amacıyla kullanmaktadır.²³⁹

1987 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedinde ise “Ekonomik ve Sosyal Kaynaşma” başlığı altında sosyal kaynaşmadan bahsedilerek bölgesel politikaların önemli bir boyutu vurgulanmıştır. Ayrıca Avrupa Tek Senediyle bölgesel politikalar için önemli bir yere sahip olan “Yapısal Fonlar” kurulmuştur. Avrupa Birliği'nin kurulmasına öncülük eden Maastricht Antlaşması'nın antlaşma metninde yer alan “Topluluk, farklı bölgelerin kalkınmışlık düzeyleri arasındaki dengesizlikleri ve az gelişmiş bölgelerin geri kalmışlığını azaltmayı hedefleyecektir” maddesiyle de bölgesel politikaların öneminin altı çizilmiştir.²⁴⁰

3.3.1. Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Hedefleri

AB birbirinden çok farklı sosyal ve ekonomik yapıya sahip olan ülkelerin bir araya gelerek oluşturdukları bölgesel bir kuruluştur. Bu sebeple üye ülkeler arasında ekonomik

²³⁶ Muhsin Kar (ed.), *Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye*, (Bursa: Ekin Yayınevi, 2010), 196.

²³⁷ Fırat Kalkınma Ajansı (FKA), “Avrupa Birliği Bölgesel Gelişme Politikası”, (Erişim 22 Eylül 2011).

²³⁸ Aziz Tuncer, *Avrupa Birliği'nde Bölgesel Yönetimler ve Bölge Politikaları*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), 107.

²³⁹ FKA, “Avrupa Birliği Bölgesel Gelişme Politikası”.

²⁴⁰ Kar, *Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye*, 197.

ve sosyal alanlarda bulunan gelişmişlik düzeyindeki farklılıkları en aza indirmek amacıyla belirli politikalar oluşturmaya karar vermişlerdir. Alınan bu kararlar sonucu bölgesel politikaların temelleri atılmaya başlanmış ve 1988 yılında Avrupa Bölgesel politikası oluşturulmuştur.

AB Bölgesel Politikasının temel hedefleri arasında AB Komisyonunun belirlediği; “kalkınmada geri kalmış olan bölgelerdeki gelişimi ve yapısal uyumu teşvik etmek, sosyal ve ekonomik anlamda değişim ve dönüşüme başlamış olan bölgelere destek sağlayarak bu bölgelerin karşılaştığı yapısal güçlükleri gidermek, eğitim, öğretim ve istihdam alanında politikalar geliştirerek bu sistemlerin uyumlaştırılmasına ve modernizasyonuna destek vermek, az gelişmiş bölgelerin kalkınmasını desteklemek, istihdamı artırmak ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek, bölgesel rekabet gücünü geliştirmek, yeşil dönüşüm ve dijitalleşme süreçlerine katkıda bulunmak yer almaktadır.”²⁴¹

3.3.2. AB Bölgesel Politikasının Araçları

AB, Bölgesel Politikasını gerçekleştirebilmek için bazı araçlara ihtiyaç duymaktadır. Bu araçlar da iki farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Bunlardan ilki, bölgelerin mali anlamda desteklenmesi amacıyla oluşturulan yapısal ve uyum fonları iken; ikincisi, bölgelerin idari işlerini kolaylaştırması amacıyla oluşturulan bölge kalkınma ajanslarıdır.

AB yapısal ve uyum fonları, AB Bölgesel Politikası içerisinde üye ülkelere mali yardım sağlanması konusunda önemli bir yere sahiptir. Fon mekanizmaları, bölgesel alanlarda belirlenen amaçların uygulanabilmesi için düzenlenmektedir. AB içerisinde yer alan önemli fon mekanizmaları şunlardır; “Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund-ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund-ESF), Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund-FEOGA), Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (Financial Instrument for Fisheries Guidance). Bu dört fon dışında Uyum Fonu (Cohesion Fund) ve Avrupa Yatırım Bankası mali araçları da bulunmaktadır.”²⁴²

²⁴¹ Fatih Feramuz Yıldız-Kerem Akdağ, “Avrupa Birliği Yapısal Fonları Kapsamında Bölgesel Kalkınma ile Kırsal Kalkınma Fonların Karşılaştırılması”, *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Türktarım Dergisi*, Sayı 167, (Ocak 2006), 2.

²⁴² FKA, “Avrupa Birliği Bölgesel Gelişme Politikası”.

Altı farklı fon bulunmasına rağmen bu fonlar 2007-2013 arasında üç başlık altında ele alınır. Bunlardan ilki, AB bölgeleri arasında bulunan ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri gidermeyi ve bu bölgelerde bir birliktelik yaratmayı amaçlayan ERDF'dir. Ayrıca bu fon ile Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere (KOBİ) yatırım için destek sağlamak hem yerel hem de bölgesel anlamda kalkınmayı sağlayarak ve iş birliğini destekleyerek finansal araçları düzenlemek, çevre ve enerji gibi alanlarda altyapıyı güçlendirerek teknik anlamda destek sağlamak bu fonun diğer amaçları arasında sayılabilir. Yine bu fonla yerel yönetimlerin kendine özgü özellikleri de korunmaktadır. İkinci başlıkta ise; iş seçeneklerini düzenlemek ve istihdam için uygulanan Avrupa Sosyal Fonu (ESF) yer almaktadır. İş dünyasında yaşanan ayrımcılıkla mücadele etmek, dezavantajlı kişilerin sosyal toplumla uyumunun sağlanması, eğitim sistemini düzenleyerek beşeri sermayeyi artırmak ve hayat boyu öğrenme mekanizmalarını uygulamak bu fonun amaçları arasındadır. Üçüncü başlıkta yer alan fon Kaynaşma Fonudur (CF). Bu fon ile kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH) AB ortalamasının %90'ının altında yer alan ülkeler için uygulanmaktadır. Bu fon ile sosyal ve ekonomik anlamda yaşanan eksikliklerin giderilmesi ve bu sayede ekonominin daha iyi bir düzeye getirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca çevre ve ulaşım ağları kapsamında ihtiyacı olan ülkelere destek verilmektedir.²⁴³

AB'nin bölgesel politikalarını uygulama noktasında gerçekleştirdiği bir diğer araç ise bölgesel kalkınma ajanslarıdır. İkinci Dünya Savaşı bölgesel politikalarda yaşanan değişimler ve yerel dinamiklerde var olan potansiyellerin fark edilmesiyle birlikte harekete geçirme isteği bölgesel kalkınma ajanslarının Avrupa'da yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bölgesel kalkınma ajansları başlangıçta Batı Avrupa'da bölge içi ekonomiyi harekete geçirmek ve gelişmişlik düzeyini harekete geçirerek sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren ise AB'nin bölgeleri arasında bulunan gelişmişlik farklarını en aza indirerek tüm bölgede eşit bir refah ve gelişmişlik düzeyi sağlamak için kullanılan araçlardan biri haline gelmiştir. Zaman içerisinde bölgesel bir yayılma seyri izleyerek Orta Avrupa'da da kurulmuştur. Yapısal fonları kullanmaya başlayan bölgesel kalkınma ajanslarının sayıları, yetkinlikleri ve faaliyet alanları da giderek artmaya başlamıştır.²⁴⁴

²⁴³ FKA, "Avrupa Birliği Bölgesel Gelişme Politikası".

²⁴⁴ FKA, "Avrupa Birliği Bölgesel Gelişme Politikası".

3.4. AVRUPA BİRLİĞİ BAĞLAMINDA KÜRESELLEŞME, YERELLEŞME VE EGEMENLİK DİNAMİKLERİ

Avrupa Birliği, küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin eşzamanlı işleyebildiği, özgün, ekonomik ve siyasal bir yapıdır. Bu yapı hem küresel ekonomik entegrasyonun hem de yerel özerklik ve kimliklerin korunmasının bir arada sürdürülebileceğini göstermektedir. Küreselleşme; ticaretin serbestleşmesi, sermayenin hareketliliği ve bilgi akışının hızlanması gibi unsurlarla devlet sınırlarının etkisini azaltırken, AB benzeri bölgesel örgütlenmeler bu süreci kurumsallaştırarak yönetilebilir kılmıştır. Aynı zamanda AB, “Çok Düzeyli Yönetişim (multi-level governance)” modeli ile yerel ve bölgesel aktörlerin karar alma süreçlerine dahil edilmesini sağlayarak yerelleşme eğilimlerini de kurumsal yapısına entegre etmiştir. Bu model ile birlikte karar alma süreçleri yalnızca ulusal düzeyde değil; aynı zamanda yerel, bölgesel, ulus-üstü ve küresel aktörlerin katılımıyla şekillenmiş, klasik egemenlik anlayışını dönüştürmüş ve devletin yönetimsel niteliğini yeniden tanımlamıştır. Bu çerçevede, AB’nin küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerini eş zamanlı olarak yönetme kapasitesi, diğer bölgesel entegrasyon süreçleri için de örnek teşkil etmektedir.²⁴⁵

AB içerisinde küreselleşmenin etkisiyle ulus-devletin geleneksel egemenlik alanları kısıtlanmış, ancak bu egemenlik bazı alanlarda yeniden yapılanarak Brüksel merkezli bir ortak karar mekanizması içinde şekillenmiştir. Örneğin “ortak para politikası, dış ticaret politikası ve çevre standartları” gibi konular üye devletlerin ulusal yetkilerinden çıkarılıp AB düzeyinde düzenlenmiştir. Bu durum, AB’yi küresel rekabet içinde daha etkili bir aktör haline getirirken, aynı zamanda karar alma süreçlerinde ulus-üstü bir yapıyı meşrulaştırmıştır. Öte yandan, yerelleşme süreci, “Avrupa Bölgeler Komitesi” ile “Yapısal Fonlar” vasıtasıyla teşvik edilmiştir.²⁴⁶ Bölgesel kimliklerin korunması, azınlık haklarının geliştirilmesi ve yerel özerkliklerin genişletilmesi AB’nin demokratik meşruiyet arayışının da bir parçası olmuştur. Katalonya, İskoçya, Güney Tirol gibi bölgeler, bu bağlamda hem yerel taleplerini AB düzeyinde dile getirebilmiş hem de AB içinde kalmak istedikleri yönündeki söylemleriyle küreselleşmeye alternatif bir “Avrupa içi yerelleşme” örneği sunmuştur. Aynı zamanda bu bölgelerin artan yerel

²⁴⁵ Dilek Dede, “Çok Düzeyli Yönetişim Kavramının Bilimselliği Sorunu”, (Ocak 2012), 4-5.

²⁴⁶ M. Akif Kara-Seyhan Taş, “Avrupa Birliği’nde Bölgesel Dengesizlikler ve Bu Dengesizlikleri Gidermeye Yönelik Ekonomik Politikaların Analizi”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21/1, (Haziran 2013), 123.

özerklik talepleri, AB'nin hem bütünleştirici hem de parçalı yapısını ortaya koymaktadır.²⁴⁷ AB, serbest dolaşım, tek pazar ve ortak para birimi gibi uygulamalarla sınır ötesi entegrasyonu derinleştirirken, Maastricht Antlaşması ile benimsenen “yetki ikamesi” ilkesi ile yerel yönetimlerin daha etkin rol üstlenmesini sağlamıştır.²⁴⁸

AB küreselleşmeyi yönetilebilir ve bölgesel çıkarlarla uyumlu hale getirmeye çalışan, yerel kimlikleri bastırmak yerine onlara alan açan bir yapı olarak hem küreselleşme hem yerelleşme süreçlerinin iç içe geçtiği bir model sunmaktadır. AB bağlamında küreselleşme ve yerelleşme dinamikleri karşılıklı etkileşim içerisindedir. Bir yandan ekonomik bütünleşme ve ulus-üstü düzenlemelerle küresel rekabete uyum sağlanırken, diğer yandan yerel ve bölgesel aktörlerin meşruiyeti ve temsil gücü artırılmaktadır. Ancak bu ikili süreç, her zaman uyumlu bir şekilde ilerlememekte, özellikle siyasal bağımsızlık talepleri söz konusu olduğunda AB'nin sınırlı bir müdahale alanı olduğu ortaya çıkmaktadır.²⁴⁹ Katalonya örneği, bu sınırların ve çelişkilerin somutlaştığı güncel bir örnek olarak önümüzde durmaktadır.

3.4.1 Küreselleşmenin Avrupa Birliği Üzerindeki Etkisi

Küreselleşme ortaya çıktığı günden bugüne kadar temas ettiği her alanda değişim ve dönüşüm yaşanmasına sebep olmuştur. Bu duruma verilebilecek en iyi örneklerden biri de ulus-devletlerin bağımsızlıklarını kazanmaları sonrası, kendi aralarında başta güvenlik olmak üzere birçok alanı ilgilendiren antlaşmalar yaparak bölgesel örgütleri oluşturmaları ve bu bölgesel örgütlerin de küreselleşmeyle teması sonrası değişime uğraması ve kendini güncellemesi durumudur.

Küreselleşme, devletlerin egemenlik alanlarının daralmasına, karar alma süreçlerinde çok aktörlü yapının ön plana çıkmasına ve ekonomik sınırların silikleşmesine neden olmuştur. Bu süreçte ulus-devletler, hem küresel sermaye hareketliliğine uyum sağlamak hem de ulusal düzeyde kamu politikalarını etkin biçimde yönetebilmek adına yeni kurumsal arayışlara yönelmiştir. Avrupa Birliği, bu bağlamda küreselleşmenin hem sonucu hem de taşıyıcısı niteliğinde olan bölgesel bir örgüt olarak

²⁴⁷ Koray Karasu, “Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları”, *Memleket Siyaset Yönetim*, 4/11, (Kasım 2009), 15-16.

²⁴⁸ Ayhan Kaya-François Bafoul (der.), *Bölgesel Kalkınma ve Avrupa Birliği: Karabük, Valenciennes ve Katowice'nin Karşılaştırmalı Analizi*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009), 61.

²⁴⁹ Ali Eşiyok, “Bölgesel Kalkınma, Yeni Bölgecilik ve Bölgesel Kalkınma Araçları”, *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 7/17, (Haziran 2012), 218-219.

ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda AB, küreselleşme ve yerelleşme dinamikleri arasında da bir denge kurmaya çalışmaktadır. Bu denge hem küresel rekabet gücünün artırılması hem de yerel kimliklerin ve özerkliklerin korunması açısından önemlidir. AB'nin bu yaklaşımı, küreselleşmenin olumsuz etkilerini azaltırken, yerel düzeyde demokratikleşmeyi ve katılımcılığı teşvik etmektedir.²⁵⁰

AB küreselleşme sürecinde; oluşturulma amaçlarından olan ekonomik ve siyasi entegrasyonu derinleştirerek, üye ülkeler arasında serbest ticaret, sermaye hareketliliği ve iş gücü dolaşımını teşvik etmiştir. Bu süreç, AB'nin küresel pazarda rekabet gücünü artırmış ve ortak politikalar geliştirmesine olanak tanımıştır. Ancak küreselleşmenin getirdiği bazı zorluklar, AB'nin stratejik politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Örneğin; Çin'in ekonomik yükselişi ve ABD'nin korumacı politikaları, AB'yi sanayi politikalarını ve uluslararası ticaret stratejilerini yeniden şekillendirmeye itmiştir. Dolayısıyla AB'nin küreselleşmeye karşı daha temkinli ve içe dönük bir yaklaşım benimsediği gözlemlenmektedir.

3.4.2. Yerelleşme Eğilimlerinin Avrupa Birliği İçindeki Yansıması

Düşünsel kökenleri Orta Çağ'a kadar geriye götürülebilen Avrupa bütünleşme süreci pratikte İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşmaya başlamıştır. Ekonomik, askeri ve siyasi anlamda atılan adımlar neticesinde oluşmaya başlayan Avrupa Bütünleşmesi, bünyesine kurucu ülkeler dışında diğer bölge ülkelerini de dahil ederek, genişleyerek ve derinleşerek yeni ivmeler kazanmıştır. Bütünleşme, Jack Delors'un hazırladığı "Proje 1992"²⁵¹ başlığını taşıyan raporun "Tek Avrupa Senedine" dönüşmesi ve ardından 1992 yılında imzalanıp 1993 yılında yürürlüğe giren "Maastricht Antlaşması" ile yeni bir boyut kazanmıştır. Tüm bu süreçte ana hedefi "ekonomik ve siyasi bütünleşme olan Avrupa'nın, yerel ve bölgesel yönetimleri de değişim ve dönüşüme uğramıştır." Bu değişim ve dönüşümün dinamikleri ve niteliklerini belirleyen farklı değişkenler bulunmaktadır. Bu değişkenler ise, Birlik içerisinde bulunan her ülkenin sahip olduğu yerel ve bölgesel yönetimlerinin kendine has dönüşüm ve bütünleşme koşullarını ortaya çıkarmaktadır. "Uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler ve genel eğilimler, ulusal hükümetlerin birlik ile olan ilişkilerinin düzey ve niteliği, ulusal anayasal düzenlerin yerel ve bölgesel

²⁵⁰ Fırat Bayar, "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı XXXII, (Kasım 2010), 8.

²⁵¹ European Commission, "Presentation By President Jacques Delors Of The Commission Programme for 1992 And The Delors Package at the European Parliament", (Erişim 12 February 1992)

yönetim birimleri için öngördüğü yetki ve faaliyet alanları ve nihayet yerel ve bölgesel yönetimlerin birlik ile olan ilişkileri bu süreçte belirleyici olmaktadır.”²⁵²

AB, küreselleşmenin getirdiği ekonomik rekabet koşulları içerisinde ortak pazar ve para birimi gibi araçlarla üye devletlerin küresel düzende daha güçlü bir şekilde yer almasını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda çok düzeyli yönetim modeliyle yerel ve bölgesel aktörlerin de karar alma mekanizmalarına katılımını desteklemiştir. Bu model, yerel kimliklerin korunması ve bölgesel özerkliklerin desteklenmesi açısından da önemlidir. “Avrupa Bölgeler Komitesi” ve “Yapısal Fonlar” gibi mekanizmalar, yerel kalkınmayı teşvik etmekte ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı hedeflemektedir. Ayrıca, AB’nin genişleme süreci ve aday ülkelerle olan ilişkileri, yerelleşme dinamiklerinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Örneğin, Türkiye’nin AB ile etkileşim sürecinde yerel yönetimlerde demokratik katılımın artırılması ve yerelleşme eğilimlerinin desteklenmesi önemli bir rol oynamıştır. Bu durum, AB’nin yalnızca bir devletler-üstü yapı değil, aynı zamanda yerel kimliklerin ve bölgesel taleplerin de ifade bulabildiği bir platform olmasına zemin hazırlamıştır.²⁵³

AB’nin çok düzeyli yapısı, özellikle bağımsızlık talepleri söz konusu olduğunda sınırlarına ulaşmaktadır. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve kimliksel farkındalığın teşviki amacıyla oluşturulan çerçeve, kimi zaman birlik içerisindeki ulus-devletlerin egemenlik hassasiyetleriyle çatışmaktadır. Bu durum, Katalonya gibi bölgelerde ortaya çıkan bağımsızlık girişimlerinin Avrupa düzeyinde sınırlı destek bulmasına neden olmuştur.²⁵⁴ Her ne kadar AB çok düzeyli yönetimi desteklese de siyasi birlik ve toprak bütünlüğü gibi konularda üye devletlerin ulusal egemenliklerini esas almayı sürdürdüğü görülmektedir.²⁵⁵ Diğer yandan, AB’nin yerelleşme politikaları bağlamında özerk bölgeleri güçlendirmesi, yerel kimliklerin kurumsal görünürlük kazanmasını kolaylaştırmıştır. Özellikle dilsel ve kültürel çeşitliliğin tanınması ve korunması yönündeki politikalar, bölgesel farklılıkların ulusal sınırlar içerisinde demokratik yollarla

²⁵² Uysal Kerman, “Avrupa Birliği: Yerel ve Bölgesel Yönetimler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14/1, (Mart 2009), 274-276.

²⁵³ Kerman, “Avrupa Birliği: Yerel ve Bölgesel Yönetimler”, 277.

²⁵⁴ BBC Türkçe, “Katalonya’daki Bağımsızlık Referandumuyla İlgili Bilinmesi Gerekenler”, (Erişim 29 Eylül 2017)

²⁵⁵ Ayşe Özkan Duvar, “Avrupa Birliği Hukukunda Azınlık Hakları”, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 274.

ifade edilmesini teşvik etmektedir. Bu yönüyle AB, küreselleşmenin homojenleştirici etkilerine karşı yerel özgünlüklerin korunmasına katkı sağlamaktadır.²⁵⁶

Küreselleşme, devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki etkisini artırırken, yerelleşme eğilimleri ise özellikle Avrupa kıtasında tarihsel, kültürel ve dilsel olarak köklü farklılıkları bünyesinde barındıran bölgelerin kimlik taleplerini yeniden görünür kılmıştır. Bu bağlamda, AB'nin kurumsal yapısı yerel ve bölgesel taleplerin ifade edilmesine olanak sağlayan çeşitli mekanizmalar içermektedir. “Avrupa Bölgeler Komitesi, Yapısal Fonlar ve yerel düzeyde kalkınma odaklı destek programları” bu işlevselliğin araçları arasında yer almaktadır.²⁵⁷

3.4.3. Avrupa Birliği’nde Egemenlik Paylaşımı ve Ulus-Devletin Dönüşümü

Küreselleşmenin hız kazandığı 20. yüzyılın sonlarından itibaren, ulus-devletin egemenlik yapısı ve işlevi yeniden tanımlanmaya başlanmıştır.²⁵⁸ Bu dönüşüm sürecinde Avrupa Birliği, hem ulus-üstü bir yapılanma olarak küreselleşmenin aktörü hem de yerel yönetimlerin güçlendirilmesini teşvik eden bir model olarak yerelleşmenin taşıyıcısı konumuna gelmiştir. Bu çerçevede, AB üye devletlerin egemenlik anlayışlarını yeniden şekillendirmelerine neden olurken, aynı zamanda çok katmanlı yönetim biçimleriyle ulusal ve yerel ölçekler arasında yeni bir denge kurmuştur. Avrupa Birliği, küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin iç içe geçtiği bir örnek olarak, egemenlik kavramının yeniden tanımlanmasına önemli katkılar sunmaktadır.²⁵⁹ AB'nin çok katmanlı yönetim modeli, ulusal sınırları aşan karar alma mekanizmalarıyla klasik egemenlik anlayışını dönüştürürken, yerel yönetimlerin güçlendirilmesini de teşvik etmektedir.²⁶⁰ Bu bağlamda AB, yalnızca küresel bir aktör değil, aynı zamanda yerel katılımı ve yönetimi merkeze alan bir yapıdır. Bu yönüyle hem küreselleşmenin getirdiği meydan okumaları hem de yerelleşmenin sunduğu fırsatları aynı anda barındırmaktadır.

Avrupa Birliği bağlamında egemenliğin dönüşümünü anlamada başvuru en temel yaklaşımlardan biri çok düzeyli yönetim kuramıdır. Bu kurama göre, AB bir

²⁵⁶ Politika Dergisi, “Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devletin Dönüşümü”, (Erişim 14 Ocak 2014).

²⁵⁷ Nisa Erdem, “Avrupa Bütünleşme Kuramları Işığında Çok Düzeyli Yönetişim”, *KTÜ SAM Protokol Dergisi*, 2/1, (2021), 26-27.

²⁵⁸ Utku Aybudak, “Modern Devlet Bağlamında Ortaya Çıkan Egemenlik Kavramı ve Egemenliğin Dönüşümü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/54, (2017), 234.

²⁵⁹ Ahmet Davutoğlu, “Küreselleşme ve AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği”, *Anayasa Yargısı*, 19/1, (Haziran 2003), 3.

²⁶⁰ Mehmet Turhan, “Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi”, *Anayasa Yargısı*, 19/1, (Haziran 2003), 16.

yandan ulus-devletlerin geleneksel egemenlik yetkilerini sınırlarken, diğer yandan bu yetkileri farklı düzeylerdeki aktörlerle paylaşan çok katmanlı bir yönetim modeli sunar. Bu model, karar alma süreçlerinde dikey (yerel, ulusal, ulus-üstü) ve yatay (sivil toplum, özel sektör, teknik uzmanlık alanları vb.) düzeyde birçok aktörün katılımını esas alır. Böylece egemenlik, tekil bir otorite yapısından çıkarak çok aktörlü ve esnek bir yapıya evrilir. Bu durum, özellikle ulus-devletlerin geleneksel merkeziyetçi yapılarının çözülmesine, yeni iktidar ağlarının oluşmasına ve yönetimin demokratikleşmesine olanak tanırken, aynı zamanda egemenlik anlayışının yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Avrupa Birliği, bir yandan üye devletlerin ekonomik ve siyasi entegrasyonunu derinleştirerek küresel ölçekte rekabet gücü oluşturmaya hedeflerken, diğer yandan yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine katılımını artırarak demokratik meşruiyetini güçlendirmeye çalışmaktadır. Mustafa Ökmen'e göre, bu durum klasik anlamda ulus-devlet merkezli egemenlik anlayışının aşınmasına yol açmaktadır. Ökmen, "küresel sistemin liberal demokrasinin içeriğini dönüştürdüğünü, yerel demokrasi ve katılım gibi değerlerin öne çıktığını" belirtmektedir.²⁶¹ Benzer biçimde Hakan Badem, küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin bölgesel kalkınma politikalarını yeniden şekillendirdiğini ve AB'nin çok düzeyli yönetim modeliyle bu süreci yönlendirdiğini ifade eder. Badem, yerel aktörlerin karar alma süreçlerine daha etkin katılımının AB tarafından teşvik edildiğini ve bunun merkeziyetçi egemenlik yapılarında çözümlere neden olduğunu vurgular.²⁶²

Avrupa Birliği, egemenlik ve ulus-devlet kavramlarının yeniden tanımlandığı bir siyasal yapılanma olarak dikkat çekmektedir. Klasik anlamda egemenlik, Jean Bodin'den bu yana devletin sınırları içerisindeki en yüksek ve bölünemez otoriteyi ifade ederken, AB sürecinde bu otoritenin parçalara ayrılması ve farklı ölçeklerde paylaşılması söz konusudur. Bu durum hem teorik hem de uygulamalı olarak egemenlik anlayışının dönüşümünü beraberinde getirmiştir.²⁶³

Egemenlik, geleneksel olarak devletin hem iç işlerinde tek otorite olma hem de dış ilişkilerde bağımsız hareket etme kapasitesiyle tanımlanır. Ancak Avrupa Birliği

²⁶¹ Mustafa Ökmen, "Liberalizm ve Yerel Yönetimler", *Öneri Dergisi*, 2/10, (Ocak 2020), 76-77.

²⁶² Hakan Badem, "Küreselleşme, Yerelleşme ve Yönetişim Perspektifinden Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24/45, (Haziran 2023), 703-704

²⁶³ Aybudak, "Modern Devlet Bağlamında Ortaya Çıkan Egemenlik Kavramı ve Egemenliğin Dönüşümü", 236.

üyeliği, bu iki boyutta da önemli bir dönüşüme yol açar. Üye devletler, AB mevzuatını kabul ederek iç hukuklarında düzenleme yapma yetkilerinin bir kısmını birlik düzeyine devretmekte; dış politika, ekonomi ve yargı gibi alanlarda ortak kararlara uymayı taahhüt etmektedirler. “AB, devletin egemenliğinin belirli alanlarda sınırlandığı ve bu sınırlandırmanın gönüllü bir şekilde gerçekleştirildiği bir yapılanmadır. Bu durum, devletin egemenlik alanında bir küçülme değil, bir yeniden yapılanmadır.”²⁶⁴

Ulus-devlet, AB çatısı altında egemenliğini yeniden üretmekte ve tek başına değil, ortak karar alma mekanizmalarıyla birlikte hareket ederek daha etkin bir egemenlik anlayışına ulaşmaktadır. Geleneksel ulus-devlet egemenliği anlayışı, AB gibi çok taraflı yapılarda, iş birliğine dayalı bir egemenlik modeliyle yer değiştirmektedir. Bu modelde egemenlik, bireysel değil kolektif çıkarlar etrafında yeniden kurgulanmaktadır.²⁶⁵

Avrupa Birliği, ulus-devletin klasik egemenlik anlayışına meydan okuyan bir yapılanma olarak öne çıkmaktadır. Modern devlet sistemi, 1648 Westphalia Antlaşması ile şekillenen ve devletin toprak, nüfus ve egemenlik bütünlüğü üzerine kurulu bir çerçeveye dayanırken, AB bu anlayışı önemli ölçüde dönüştürmüştür. Özellikle Lizbon Antlaşması ile birlikte hukuki ve kurumsal açıdan daha bütünleşik bir yapıya kavuşmuş; “Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Adalet Divanı” gibi kurumlar, ulus-devletlerin üzerinde etkili kararlar alabilen yapılara dönüşmüştür. Bu kurumlar aracılığıyla alınan kararların üye devlet hukukunun üzerinde olması (AB hukukunun üstünlüğü ilkesi) ulusal egemenlik sınırlarını doğrudan etkilemektedir. Bu durumla birlikte egemenlik artık sadece ulusal sınırlar içinde tanımlanan bir yetki değil, aynı zamanda uluslararası iş birliği süreçleri içinde paylaşılan bir kapasiteye dönüşmektedir.²⁶⁶

Ulus-devlet artık sadece ulusal parlamentolar aracılığıyla değil; Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve Konsey gibi çeşitli organlar aracılığıyla yönetim süreçlerine dahil olmaktadır. Bu durum, klasik egemenlik modelinin sınırlarını genişletmiş, egemenliğin yatay ve dikey olarak paylaşılabilirliğini gündeme getirmiştir.²⁶⁷ Bu çerçevede, egemenlik artık mutlak bir ilke olmaktan çıkmakta,

²⁶⁴ Murat Alakel, “Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Hukuk, Devlet ve Egemenlik Tartışmaları”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/10, (Mart 2016), 180.

²⁶⁵ Doğan Şafak Polat, “Küreselleşme, Ulus-Devlet Egemenliği ve Ulusal Güvenlik”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22/2, (Haziran 2020), 194.

²⁶⁶ Erhan Ayaz, “Küreselleşme Sürecinde Modern Devlet ve Egemenlik”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/2, (Temmuz 2015), 455.

²⁶⁷ Liesbet Hooghe-Gary Marks, “Types of Multi-Level Governance”, *European Integration Online Papers (EIoP)*, 5/11, (October 2001),

paylaşılan egemenlik veya yetki devri gibi kavramlarla yeniden tanımlanmaktadır. Özellikle Avrupa Adalet Divanı'nın "AB hukuku ulusal hukuktan üstündür" yönündeki kararları, üye devletlerin iç hukuk sistemlerinde anayasal düzlemde değişimlere yol açmıştır.²⁶⁸

AB, küreselleşme çağında ulus-devletlerin dönüşümünü hem hızlandıran hem de sınırlandıran çift yönlü bir örnek sunar. Ancak bu dönüşüm her üye devlet tarafından aynı şekilde kabul edilmemektedir. Örneğin Danimarka, Polonya veya Macaristan gibi ülkeler, egemenlik devrinin sınırlandırılması gerektiğini savunarak AB içindeki bazı kararlara karşı çıkmış, bu da AB içinde "farklılaşmış bütünleşme" eğilimlerinin doğmasına neden olmuştur.²⁶⁹ Bu durum ile birlikte, bir yandan ulus-üstü yapıların güçlenmesiyle devletin geleneksel egemenlik alanları aşılırken, diğer yandan bölgesel ve yerel aktörlerin güç kazanması, yerelleşme dinamiklerini öne çıkarır.²⁷⁰ AB içindeki egemenlik paylaşımı, yalnızca siyasi değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik dirençlerle de karşılaşmaktadır. Özellikle son dönemde yaşanan göç krizi, Brexit süreci ve Macaristan-Polonya örneklerinde olduğu gibi, kimi ulus-devletler, ulusal çıkarlarını AB çıkarlarının önünde görerek entegrasyona direnmeyi tercih etmişlerdir. Bu noktada ise AB'nin kendi içinde yaşadığı siyasi kimlik bunalımı, üyeler arasında eşgüdüm sağlamayı zorlaştırmakta ve ulus-devletlerin egemenliklerini geri alma yönünde söylemlerini güçlendirmektedir.²⁷¹

Sonuç olarak, AB bağlamında egemenlik kavramı artık sabit, bölünemez ve mutlak bir güç olarak değil ortaklaşa kullanılan ve müzakere edilen bir yetki alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, ulus-devletin dönüşüm sürecinde Avrupa Birliği'nin hem sınır koyucu hem de yön verici bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır. Tüm bu gelişmeler ışığında, AB örneği egemenliğin, ulus-devletin tekelinde olmayan bir yönetim kapasitesine dönüşebileceğini ve çok düzeyli yönetim anlayışının egemenlik kavramını yeniden inşa edebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, AB ne yalnızca bir ulus-devletler birliğidir ne de tekil bir federal devlettir; Birliğin siyasal yapısı, egemenliğin parçalandığı, paylaşıldığı ve yeniden dağıtıldığı hibrit bir modeldir.

²⁶⁸ İlke Göçmen, "Avrupa Birliği İç Pazarında Çevrenin Korunması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 69/3, (Aralık 2020), 1374.

²⁶⁹ Sanem Baykal, "Reform Antlaşması ve Getirdikleri: Kurumsal Yapı Çerçevesinde Genel Bir Değerlendirme", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 7/1, (Ekim 2007), 48-49.

²⁷⁰ E-International Relations, "Has Globalization spread Democracy around the world?", (Erişim 27 Ağustos 2011)

²⁷¹ İrfan Kaya Ülger, "Avrupa Birliği'nde Fetret Devri ve Gelecek Senaryoları", *Bilge Strateji Dergisi*, 6/11, (Eylül 2014), 121.

4. KATALONYA’NIN BAĞIMSIZLIK TALEBİ BAĞLAMINDA İSPANYA DEVLETİ VE ULUS-ÜSTÜ DİNAMİKLER

İspanya’nın sahip olduğu devlet yapısını analiz etmeden önce, literatürde geçen temel devlet modellerine kısaca değinmek konunun kavramsal çerçevesini daha iyi anlayabilmek açısından önemlidir. İnsanlık tarihi boyunca farklı dönemlerde ve bölgelerde, çeşitli siyasal yapılanmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu siyasal yapılar, önceki bölümlerde ayrıntılı ele alındığından burada sadece genel çerçeve sunulacaktır. Ulus-devlet modelinin ortaya çıkmaya başladığı dönemlerde farklı coğrafyalarda farklı biçimlere büründüğü aşikardır.

Bu devlet yapılanmalarını anlayabilmek için ise bir sınıflandırma yöntemi kullanılmıştır. Bu sınıflandırma, yapısı bakımından devlet şekilleri ve egemenliğin kaynağına göre devlet şekilleri olmak üzere iki ana başlık altında incelenir. Egemenliğin kaynağına göre devlet şekilleri içerisinde devletin yönetim şekline göre bir isimlendirmeye gidilmiştir. Bu da ortaya monarşi, oligarşi, teokrasi ve cumhuriyet şeklinde ortaya çıkmıştır.²⁷² Bu tasnifin temelinde Jean Bodin’in egemenliğe dair geliştirdiği “sınırsız ve bölünemez” egemenlik anlayışı yer alır ki, modern devletin meşruiyeti bu anlayışla şekillenmiştir.²⁷³

Burada ele alınması gereken bir başka konuda yapısına göre devlet şekilleridir. Yapısına göre devlet şekillerini de kendi içerisinde tek yapılı devletler ve bileşik (karma) yapılı devletler şeklinde sınıflandırmak mümkündür.²⁷⁴ Bileşik yapıda bulunan devletler ise kendi içerisinde federasyon ve konfederasyon olarak ayrılmaktadır. Teoride, birden çok devletin bir araya gelerek bir sözleşme çerçevesinde birleşmeleri durumunu ifade eden konfederasyon tipi devlet yapılanması günümüzde örneği olmayan bir modeldir. Tıpkı konfederasyon gibi birden çok devletin bir araya gelerek ama konfederasyondan farklı olarak bir anayasa çerçevesinde birleşmeleri durumuna ise federasyon tipi yapılanma denilmektedir. Günümüzde ABD, Rusya, Almanya, Kanada ve Belçika gibi ülkeler bu modele örnek olarak gösterilebilir.²⁷⁵

Tek yapılı devletler de kendi içerisinde üniter devlet ve bölgesel devlet olarak ayrılır. Bu ayrım da Hans Kelsen’in (1881-1923) geliştirdiği “normlar hiyerarşisi kuramı”

²⁷² Murat Enes Paksoy, “İspanya Hükümet Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11/21, (Temmuz 2021), 108.

²⁷³ Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorileri*, (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2020), 78.

²⁷⁴ Gözler, *Devletin Genel Teorileri*, 103.

²⁷⁵ Ergun Özbudun, *Anayasa Hukuku*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018), 123.

çerçevesinde, hukuk düzeninin tekliği ve normatif merkeziliği vurgulanır. Buna göre üniter yapılarda anayasa, yasama, yürütme ve yargı düzeni merkezidir ve alt normlar, üst normlara uygunluk taşımak zorundadır.²⁷⁶

Günümüzde üniter yapılı devletlere Türkiye, Fransa, Yunanistan, Portekiz ve İsveç gibi devletler örnek olarak gösterilebilir. Bu devletlerde, devleti oluşturan tüm unsurlar tektir. Devlet ile millet bölünmez bir bütünü oluşturur. Hukuk düzeni tektir ve merkeze bağlılık gösterir. Dolayısıyla ülke içerisinde yasama, yürütme ve yargı organları da merkeze bağlıdır.

Son olarak tek yapılı devletler arasında bölgesel devlet modeli de bulunur. Ve günümüzde bu modelin tek örneği İspanya'dır.²⁷⁷ Bölgesel devlet modelinde ülkenin bölünmez bütünlüğü ilkesinin yanında ülke içerisinde bulunan farklı milliyetlerin de özerkliği tanınır. Bu özerklik sayesinde ülke içerisinde bulunan farklı kimliklere kendilerine ait bir yasama ve yürütme organı oluşturma hakkı tanınır. Ancak bu hak federe devletlerdeki kadar geniş kapsamlı değildir. Ayrıca hem hukukilik hem de yerindelik denetimi bakımından özerk bölgelerin işlemleri denetim altındadır.²⁷⁸ Bu model için üniter yapı anlayışının yumuşatılmış hali söz konusudur denilebilir.

Bölgesel devlet anlayışının olmazsa olmaz unsuru “siyasal özerkliktir.” Siyasal özerklik kavramı kısaca; “belli bir ülkede yaşayan, o ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlı olan ancak kültürel veya etnik farklılıklar açısından aynı olmayan, ülkenin belli bir bölgesinde yaşayan ve bu bölgeye merkez tarafından verilen, kendileriyle ilgili olan konularda sınırlı bir yasa yapma yetkisini taşıyan toplulukların haklarıdır” şeklinde tanımlanabilir.²⁷⁹ Daha genel bir ifadeyle dil, etnik köken, din ve kültür gibi farklı temellere ayrılan belli grupları doğrudan ifade etmekten ziyade bu grupların çoğunlukta bulunduğu ve yaşadığı yerler için kullanılan bir terimdir. Sayılan bu özelliklere sahip olan ve ulus-altı bölgeselleşme yoluna giden bu grupların, küçük çaplı olması siyasi koşul için önem arz etmektedir.²⁸⁰

²⁷⁶ Engin Arıkan, “Kelsen’in Saf Hukuk Kuramı ve Ötesi”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17/2, (Ağustos 2020), 423-424.

²⁷⁷ Yüksel Metin, Burak Erece, “Bölgesel Devlet ve Federal Devlet Mukayesesi: İspanya ve Federal Almanya Örneği”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı 7, (Haziran 2016), 699.

²⁷⁸ Tülin Çağdaş, “Federal ve Üniter Devletlerin Yerinden Yönetim Birimlerinin Benzerlik ve Farklılıkları Açısından İncelenmesi”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6/1, (Nisan 2019), 171-173.

²⁷⁹ Springer Nature Link, “Political Autonomy”, (Erişim Mayıs 2025)

²⁸⁰ Maria Ackrén, *Conditions for Different Autonomy Regimes in the World a Fuzzy-Set Application*, (Finland: ABO Academy University Press, 2009), 90-93.

İspanya, bu bağlamda bölgesel devlet modelinin en belirgin örneğidir. 17 Özerk bölgeye sahip olan İspanya’da; Katalonya, Bask ve Galiçya bölgeleri hem kültürel hem de tarihi birikimleri nedeniyle “doğal oluşumlar” olarak değerlendirilmektedir. Buna karşılık, bu üç bölge dışında kalan özerk bölgeler ise Madrid merkezli siyasi tasarruflarla, daha çok idari ihtiyaçlara dayalı olarak şekillenen suni yapılar olarak ortaya çıkmışlardır. Ekonomik veriler dikkate alındığında; Katalonya, Madrid’den sonra ülkenin en yüksek gelir seviyesine sahip ikinci bölgesi konumundadır. Ayrıca kültürel ve etnik kimlik bakımından, diğer bölgelere nazaran bölgesine daha bağlı, kimliği daha belirgin ve çoğulcu bir toplumsal yapıya sahiptir.²⁸¹ Bu modeli daha iyi anlayabilmek için İspanya devletinin tarihini kısaca incelemek yerinde olacaktır.

İspanya’nın bilinen tarihi M.Ö. 2000’lere dayansa da bölge esas kimliğini M.Ö. 205’te Roma hakimiyetiyle kazanmıştır.²⁸² Roma sonrası Vizigotlar 415’te Toledo merkezli krallıklarını kurmuş, Hristiyanlık toplumda etkisini artırmıştır.²⁸³ 8. yüzyılda Emeviler bölgeye hakim olmuş, Endülüs dönemi yaklaşık yedi yüzyıl boyunca bilim, kültür ve mimaride parlak bir merkez yaratmıştır.²⁸⁴ 9. yüzyıldan itibaren Kastilya ve Aragon gibi krallıklar yükselmiş, 1469 yılında Kastilya Kraliçesi I. Isabel ile Aragon Kralı II. Fernando’nun evliliği iki krallığın birleşmesini ve siyasi birliği sağlamış, 1492’de Müslüman egemenliğine son verilerek İspanya birleşmiştir.

Bu birleşmeyle birlikte İspanyol İmparatorluğu kurulmuş, Kristof Kolomb’un keşifleriyle birlikte de İspanya sömürgecilik faaliyetlerine başlamıştır. Bu durum da İspanya’yı Avrupa’nın en önemli siyasi figürlerinden biri yapmıştır. Ayrıca bu süreçte İspanya, Amerika kıtasındaki medeniyetlere büyük zararlar vermiş ve sömürgecilik faaliyetlerini artırması sonucu beş kıtada toprak elde ederek kısa sürede küresel ölçekte bir imparatorluk haline gelmiştir. İşgal ettiği kıtalarda yerli halklara ve büyük medeniyetlere karşı acımasızca davranarak büyük soykırımlar yapmış ve hatta bazı medeniyetleri tamamen yok etmiştir. Ayrıca bu imparatorluk sadece elit sınıfları zenginleştirirken, halk kitlelerini yoksulluk içinde yaşamaya mecbur bırakmıştır.²⁸⁵

²⁸¹ Eda Kalfa, Cengiz Dinç, “İskoç ve Katalan Bağımsızlık Hareketlerinin Tarihsel Kökenleri ve Güncel Bir Karşılaştırması”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/1, (Nisan 2023), 394.

²⁸² İNSAMER, “İspanya Tarihi”, (Erişim Mayıs 2025)

²⁸³ Spain thenandnow, “The Visigoths in Spain. Their Arrival and Unexpected Legacy”, (Erişim Mayıs 2025)

²⁸⁴ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, (İstanbul: İmge Kitabevi, 1990), 124.

²⁸⁵ İNSAMER, “İspanya Tarihi”

16. yüzyılın sonlarına doğru İspanya sömürgecilik faaliyetlerindeki öncülüğünü yitirmeye başlamıştır. Özellikle 1588 yılında İngiltere donanmasına karşı yenilmesiyle birlikte İmparatorluk içerisindeki istikrarı kaybederek zayıflamaya başlamıştır. Bu durumun bir sonucu olarak da 1640 yılında Portekiz, 1648 yılında da Hollanda bağımsızlıklarını kazanmışlardır. İspanya, ilerleyen yıllarda da İtalya, Avusturya, Belçika gibi devletler içerisinde sahip olduğu bölgelerden de çekilmek zorunda kalmıştır. Habsburg Hanedanından olan kral II. Karlos'un 1700 yılında ölmesi ve bir veliahtının olmaması sonucu 1701-1714 yılları arasını kapsayan taht kavgaları başlamıştır. 1714 yılında "Utrecht Barış Antlaşması" imzalanmış ve böylece savaş sona ermiş tahta da V. Felipe geçmiştir. Bununla birlikte İspanya'da günümüze kadar devam edecek olan Bourbon Hanedanı dönemi başlamıştır.²⁸⁶

19. yüzyılda Napolyon savaşlarının yaşanması İspanya içerisinde de sorunlar yaşanmasına neden olmuş, bu durumu fırsat bilen Amerika'daki İspanyol sömürge ülkeleri (Küba ve Porto Riko hariç) bağımsızlıklarını kazanmışlardır. İspanya, Napolyon Savaşları'ndan sonra siyasi istikrarı tam anlamıyla sağlayamadığı için ülke içerisinde birbirini ardına hükümet değişiklikleri yaşanmıştır. İlk olarak 1869 yılında anayasal monarşi ilan edilmiş ardından 1873 yılında bir cumhuriyet kurulmuştur. Kısa ömürlü olan bu cumhuriyette bir sonuç vermeyince 1876 yılında yeni bir anayasa hazırlanmıştır. 19. yüzyılın sonunda ise ABD ile yaşanan savaş, Filipinler ve Küba bağımsızlık hareketi İspanya'yı siyasi ve ekonomik anlamda yeni kayıplara sürüklemiştir.²⁸⁷

Aynı zamanda 20. yüzyılda yaşanan Birinci Dünya Savaşı'na katılmayan İspanya buna rağmen savaştan olumsuz etkilenmiştir. XIII. Alfonso'nun 1931 yılında tahttan feragat etmesi sonucu Cumhuriyet ilan edilmiş ve yeni anayasa hazırlanmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan siyasi boşluk İspanya'da iç savaş yaşanmasına neden olmuştur. 20. yüzyılın en kanlı iç savaşı olarak nitelendirilebilecek olan ve 1936-1939 yılları arasını kapsayan bu savaş sonucu bir milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir. Yönetimi ele alan General Fransisco Franco 1975 yılına kadar İspanya'da bir diktatörlük sürecini başlatmıştır. Franco'nun ölümüyle birlikte tahta I. Juan Karlos gelmiş, siyasi partilerin yeniden kurulmasına izin vererek anayasal monarşiye geçiş yapmıştır. Böylelikle İspanya dışı açılım politikaları izleyerek yeni bir yapılanma sürecine girmiştir.²⁸⁸

²⁸⁶ İNSAMER, "İspanya Tarihi"

²⁸⁷ İNSAMER, "İspanya Tarihi"

²⁸⁸ İNSAMER, "İspanya Tarihi"

4.1. İSPANYA’NIN İDARİ VE SİYASİ YAPISI: MERKEZİYETÇİLİKTEN ÖZERKLİĞE

İspanya’nın mevcut idari yapısı, tarihsel olarak merkeziyetçi bir anlayıştan özerkliğe evrilen uzun ve çok katmanlı bir sürecin ürünüdür. 15. yüzyılda Aragon ve Kastilya krallıklarının birleşmesiyle temelleri atılan İspanya devleti, ilk dönemlerinde farklı etnik, kültürel ve dilsel toplulukları bir arada tutmayı hedefleyen çok merkezli bir yapıya sahipti. Ancak bu çok merkezli yapı, zamanla merkezi bir krallık sistemine dönüşmüş ve özellikle Bourbon Hanedanı döneminde merkeziyetçilik politikaları yoğunlaşmıştır.²⁸⁹

18. yüzyılda, Fransa’daki mutlakiyetçi anlayıştan etkilenen Bourbon Hanedanı, İspanya’da da benzer bir yapılanmaya gitmiş ve yerel kurumlar zayıflatılarak Madrid merkezli bir yönetim tesis edilmiştir. 1716 tarihli “Nueva Planta Fermanları (Decretos de Nueva Planta)”, özellikle Katalonya ve Aragon gibi bölgelerdeki yerel kurumların tasfiyesini ve merkezi otoritenin güçlendirilmesini sağlamıştır. Bu dönemde, farklı dillerin kullanımı yasaklanmış ve Kastilya dili (bugünkü İspanyolca) tek resmi dil olarak dayatılmıştır.²⁹⁰

19. yüzyıl boyunca devam eden siyasal çalkantılar, Bourbon monarşisinin güç kaybetmesine yol açmış; kısa süreli Cumhuriyet deneyimleri, anayasal düzenlemeler ve askeri darbeler İspanya’nın siyasi yapısını sürekli olarak değiştirmiştir. Ancak bu yüzyılda da merkeziyetçi yapı temel karakteristiğini korumuştur. 1931 yılında ilan edilen İkinci Cumhuriyet döneminde Katalonya ve Bask bölgesine sınırlı düzeyde özerklik verilmişse de bu durum kısa süreli olmuş ve General Francisco Franco’nun 1939’da iktidarı ele geçirmesiyle ortadan kaldırılmıştır.²⁹¹

İspanya’nın siyasal yapısı, 20. yüzyıl boyunca merkeziyetçi bir yönetim modelinin etkisi altında kalmıştır. Özellikle Franco’nun diktatörlük dönemi, sert merkeziyetçi politikaların uygulandığı, yerel kimliklerin bastırıldığı ve bölgesel özerklik taleplerinin yasaklandığı bir dönemdir. Franco rejimi, tek dil anlayışına dayanarak, bölgesel dillerin kullanılmasını yasaklayıp Katalonya ve Bask gibi özerk bölgelerin

²⁸⁹ Esra Pekmez, *İspanya’da Asimetrik Federalizm ve Yeni Talepler*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 32-33.

²⁹⁰ Archivos Estatales (AE), “Archivo de la Corona de Aragón, Nueva Planta Decree”, (Erişim Mayıs 2025).

²⁹¹ Yurtsever, “Dünden Bugüne Katalonya”, (Erişim Ekim 2017)

kültürel kimliklerini yok etmeyi amaçlamıştır.²⁹² Bu bağlamda Katalanca ve Baskça gibi bölgesel dillerin kamusal alanda kullanımı yasaklanmış, yerel televizyon ve radyo istasyonlarının faaliyetleri kısıtlanmış, bölgesel bayrak ve semboller kaldırılmış, özerklik talepleri ayrılıkçılık olarak değerlendirilmiş ve baskı altına alınmıştır.²⁹³

Franco'nun 1975'te ölümünün ardından başlayan demokratikleşme süreci, İspanya'nın idari ve siyasi yapısında köklü değişikliklere yol açmıştır. 1978 Anayasası ile birlikte “özerk topluluklar sistemi” resmi olarak tanınmış ve İspanya'nın demokratikleşme sürecinde önemli bir dönüm noktası olan anayasal reform, 17 özerk bölgenin (comunidades autónomas) kurulmasıyla sonuçlanmış ve bu bölgeler anayasal güvence altına alınmıştır.²⁹⁴ Ancak bu özerklikler homojen değil, farklı statülerdeki “tarihi uluslara” göre yapılandırılmıştır. Bask ve Katalan bölgeleri gibi tarihi uluslar, daha geniş yetkilere sahip olurken, diğer bölgeler daha sınırlı yetkilerle donatılmıştır.²⁹⁵ Anayasanın 2. maddesi, İspanya'nın “bölünmez bir bütün”²⁹⁶ olduğunu vurgularken, 4. madde de “ulusal toplulukların özerkliğini tanıdığını” ifade etmektedir.²⁹⁷ Bu maddeler, İspanya devletinin hem birlikçi hem de çoğulcu yapısını yansıtan bir anayasal çerçeve oluşturmuştur. Ayrıca 2. maddenin “ulusların birliği” ile 4. maddenin “çeşitli halkların özerkliği” arasında kurduğu gerilim, günümüzde de özellikle Katalonya örneğinde olduğu gibi ciddi siyasi tartışmalara zemin hazırlamaktadır.

Bu dönemde, merkeziyetçi yönetim modelinin yerini, her bölgenin kendi özel yasalarını yapabilmesi, kendi parlamentolarını kurabilmesi ve yürütme yetkisini elde edebilmesi gibi özerklik hakları almıştır.²⁹⁸

1979'dan itibaren çıkarılan “Estado de las autonomías (Özerklik Durumu)” ile her özerk bölgenin yetkileri, organları ve idari yapısı belirlenmiştir. Bu sistem, üniter devlet yapısının anayasal sınırlar içinde “simetrik özerklik” ile genişletildiği bir model olarak değerlendirilmektedir.²⁹⁹ Bu modelde, özerk toplulukların yetkileri ve yönetim biçimleri

²⁹² Feriha Tunçay, “Bask Ülkesi ve Katalonya: Dil Taleplerine İlişkin Yasama Faaliyetleri”, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 3/5, (Haziran 2016), 52.

²⁹³ Manuel Castells, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt 2: Kimliğin Gücü*, çev. Ebru Kılıç, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 56-58.

²⁹⁴ Hayal Yetkin Şale, “İspanya’da Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetimler Arasındaki Mali İlişkide Hizmet ve Gelir Bölüşümü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/44, (Haziran 2016), s. 1284.

²⁹⁵ Britannica, “Government and Society”, (Erişim 28 Haziran 2025)

²⁹⁶ Hukuk Ansiklopedisi, “1978 İspanya Anayasası Md. 2”, (Erişim 31 Ekim 2024)

²⁹⁷ Hukuk Ansiklopedisi, “1978 İspanya Anayasası Md. 4.”

²⁹⁸ Şale, “İspanya’da Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetimler”, 1285.

²⁹⁹ 50 Shades of Federalism, “Is Spain a Federal Country?”, (Erişim 2 Haziran 2025)

farklılıklar arz etmektedir. Katalonya, Bask Bölgesi, Galiçya gibi tarihi bölge statüsüne sahip topluluklar daha fazla özerklik hakkına sahipken, diğer bölgeler daha sınırlı yetkilerle yönetilmektedir.³⁰⁰ Katalonya ve Bask bölgesi, tarihsel ve kültürel gerekçelerle daha geniş özerklik yetkilerine sahip olmuş, kendi dillerinde eğitim, yerel parlamento ve hükümet kurma hakkı elde etmişlerdir. Örneğin, Katalonya, kendi parlamentoları ve hükümetleriyle birlikte kendi hukuk sistemini oluşturmuştur ve eğitim, sağlık, güvenlik gibi birçok alanda özerklik kullanmaktadır.³⁰¹

Ancak uygulamada bu özerklik sisteminin sınırları zaman zaman tartışmalara neden olmuştur. Özellikle Katalonya bölgesinin talepleri doğrultusunda yetki alanının genişletilmesi, merkezi yönetimle çatışmalara yol açmıştır. 2006'da Katalonya özerk statüsünü genişleten bir reform yapmış ve bölgesel hükümetin daha fazla yetki kazanmasını istemiştir. Ancak bu reforma karşı çıkan merkezi hükümet, 2010'da İspanya Anayasa Mahkemesi aracılığıyla reformun bazı kısımlarını iptal etmiştir. Katalan halkı tarafından kabul edilmeyen bu tutum anayasal darbe olarak nitelendirilmiştir.³⁰² Bu durum, Katalonya'daki bağımsızlık hareketini güçlendirmiş ve 2017 yılında bağımsızlık referandumunun yapılmasına zemin hazırlamıştır. Referandum, merkezi hükümet tarafından yasadışı ilan edilmiştir ancak Katalonya hükümeti bağımsızlık ilanında bulunmuş ve bu durum İspanya'da ciddi siyasi krizlere yol açmıştır.³⁰³

İspanyol Anayasası uyarınca egemenlik referandumları bölgesel değil ulusal olarak yapılmalıydı, bu durum da İspanyol hükümetini böyle bir referandumu veto etmeye yöneltmiştir.³⁰⁴ Bu gelişmeler, İspanya'daki özerklik sisteminin sadece idari değil, aynı zamanda derin siyasi ve kimlikli boyutlara sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu özerklik modeli, belirli bölgelerin –özellikle Katalonya'nın– tatmin edilmesini sağlayamamış, tam tersine artan bir bağımsızlık talebini beraberinde getirmiştir.

Sonuç olarak İspanya'nın merkezîyetçilik ve özerklik arasındaki dengesi, sadece yasal düzeyde değil, aynı zamanda sosyo-politik açıdan da tartışma konusu olmuştur.

³⁰⁰ Josep Colomer, "The Spanish 'State of Autonomies': Non-Institutional Federalism", *West European Politics*. (Kasım 2008), 46-47.

³⁰¹ Emrah Konuralp, "İspanya'da Bölge Devleti Tarihsel Gelişimi, Yasal Düzeni ve Siyasal Yapılanışı", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11/1, (Nisan 2019), 349-350.

³⁰² Montserrat Guibernau, "Catalan Nationalism: Francoism, Transition and Democracy".

³⁰³ Sinem Çelik, "2017 Katalan Bağımsızlık Referandumu ve Katalonya Parlamentosu'nun Bağımsızlık İlanına Yönelik Uluslararası Tepkiler", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/1, (Mart 2021), 174-175.

³⁰⁴ Hukuk Ansiklopedisi, "1978 İspanya Anayasası Md. 92"

Özerklik ve merkezîyetçilik arasındaki bu denge, İspanya'nın iç siyasetinde ve Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinde de önemli bir yere sahiptir. Özerklik, bölgesel kimliklerin güçlenmesini sağlarken, merkezîyetçilik ise ulusal birliğin korunmasına katkı sağlamaktadır. İspanya'nın bu hassas dengeyi sağlamak için hem tarihsel hem de toplumsal düzeyde sürekli bir çaba sarf etmesi gerekmektedir. Ama ne yazık ki İspanya bu dengeyi her bölge için aynı derecede sağlamış değildir. Katalonya ve Bask gibi bölgelere verilen özerklik, bu bölgelerin kültürel ve dilsel kimliklerinin korunmasında önemli bir rol oynarken, diğer bölgelere verilen sınırlı özerklik, bu toplulukların aidiyet duygusunu zedelemektedir. İspanya'nın merkezîyetçilikten özerkliğe geçiş süreci, anayasal düzeyde önemli bir reformu temsil etse de bu reformun uygulamadaki sınırları, bölgesel kimliklerin tatmin edilmesini zorlaştırmıştır. Bu durum, günümüzde de bağımsızlık taleplerinin kaynağında yer almaktadır.

4.2. KATALONYA'NIN BAĞIMSIZLIK TALEBİ: TARİHSEL ARKA PLAN VE SİYASAL GELİŞİM

Geçmiş yüzyıllar öncesine uzanan Katalonya, tarih boyunca bağımsızlık arayışı doğrultusunda çeşitli siyasal ve toplumsal mücadeleler yürütmüştür. Ancak tüm bu çabalara rağmen, günümüzde ulaştığı nokta yalnızca bölgesel özerklikle sınırlı kalmıştır.³⁰⁵

Katalonya, İspanya'nın kuzeydoğusunda yer alan, tarihsel, kültürel ve siyasal özellikleriyle öne çıkan bir özerk bölgedir. Coğrafi konumu itibarıyla İber Yarımadası'nın kuzeydoğusunda, Fransa ve Andorra'nın güneyinde, Pirene Dağları'nın doğu ucunda yer almakta ve bu ülkelerle İspanya arasındaki sınırın bir bölümünü oluşturmaktadır. Bölgenin güneyinde Valensiya, batısında ise Aragon özerk toplulukları bulunmaktadır. Katalonya'nın başlıca şehirleri arasında, bölgesel başkent konumundaki Barcelona'nın yanı sıra Tarragona, Lleida ve Girona gibi kentler yer almaktadır.³⁰⁶

Katalonya, sadece coğrafi konumuyla değil, aynı zamanda güçlü tarihsel geçmişi, özgün dili ve kültürel kimliğiyle de dikkat çeken bir bölgedir. Katalanca, İspanyolca ile birlikte resmi dil olarak kullanılmakta olup, kamusal yaşamda ve eğitim sisteminde

³⁰⁵ Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), “Katalonya'nın Özerklikten Bağımsızlığa Sancılı Yolculuğu”, (Erişim 30 Eylül 2015)

³⁰⁶ Görkem Demir, *İspanya'daki Katalan Halkın Kimliği ve Özerklik Sorunu*, (İzmir: Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 73.

yaygın biçimde yer bulmaktadır.³⁰⁷ Bölge, ekonomik açıdan da İspanya'nın en gelişmiş ve sanayileşmiş alanlarından biridir. Özellikle Barcelona hem bir finans merkezi hem de uluslararası turizm açısından stratejik bir şehir olarak öne çıkmaktadır. Tüm bu dinamikler, Katalonya'nın İspanya içerisindeki özel konumunu pekiştirmekte ve zaman zaman merkezi hükümetle çeşitli düzeylerde siyasal gerilimlere yol açmaktadır.³⁰⁸ Bu bağlamda, Katalonya'nın tarihsel süreç içerisindeki özerklik talepleri ve bağımsızlık yönelimleri, bölgenin sadece coğrafi değil aynı zamanda siyasal ve sosyo-kültürel özellikleriyle de ayrıntılı biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Katalonya'nın günümüzdeki bağımsızlık talepleri, yalnızca çağdaş siyasi gelişmelere değil, aynı zamanda yüzyıllar öncesine uzanan tarihsel bir birikime dayanmaktadır. Bölgenin tarihsel kimliği, özellikle Orta Çağ'dan itibaren şekillenmiş ve zamanla merkezi İspanyol yönetimiyle çatışan bir özerklik algısını beraberinde getirmiştir. Öyle ki bu durum Madrid Başşehbenderliğince, II. Abdülhamit döneminde ilgili makamlara bilgilendirme amacıyla yazılan belgelerle Osmanlı arşivinde dahi yer almıştır.³⁰⁹ İspanyol devletinin oluşum sürecine paralel olarak Katalan kimliğinin korunması ve zaman zaman bastırılması, bu bölgenin siyasal pozisyonunu ve taleplerini tarihsel bağlamda anlamak açısından büyük bir öneme sahiptir.

Katalonya'nın siyasal özerklik geleneği, 12. yüzyıldan itibaren Aragon Krallığı çatısı altında belirli bir kurumsal yapı içinde şekillenmiştir. Orta Çağ'da Katalonya, Aragon Krallığı çatısı altında, özgün hukuk düzeni, parlamentosu ve yürütme organı ile geniş bir özerkliğe sahipti.³¹⁰ Aynı zamanda içerisinde bulunduğu bu konfederal yapı ile kendi kurumlarını, hukuk sistemini ve dilini koruyarak siyasal bir bütünlük sergilemekteydi. 1469'da Kastilya Kraliçesi Isabel ile Aragon Kralı Fernando'nun evliliği sonucu İspanyol monarşisinin temelleri atılmış olsa da birleşme ilk aşamada merkezi bir devlet değil, farklı hukuk sistemlerine sahip iki ayrı yapının "Personal Union'u (Şahsi Birlik)" şeklinde işlemiştir.³¹¹ Bu durum, İspanya'nın merkezileşme sürecinin başlangıcını oluşturmuştur denilebilir. Bu başlangıçla birlikte, Katalonya'nın siyasi

³⁰⁷ Britannica, "Catalan Language", (Erişim 31 Mayıs 2025)

³⁰⁸ TASAM, "Katalonya'nın Özerklikten Bağımsızlığa Sancılı Yolculuğu"

³⁰⁹ Ermeni Haber Ajansı, "Katalonya'nın Asırlık Bağımsızlık Talebi Osmanlı Belgelerinde", (Erişim 12 Ekim 2017)

³¹⁰ Daniele Conversi, *Els bascos, els catalans i Espanya. Entre la modernitat i la violència*, 224-225.

³¹¹ Süleyman Elik-Faruk Bal, "Çağdaş Uluslararası Sistemin Kaynağı ve İlk Dönemi Olarak İspanya-Portekiz Atlantik Sistemi 1493-1648", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 16/1 (Haziran 2014), 93.

özerkliği zamanla zayıflamış, bölge özgün kimliğini ve varlığını sadece kısa bir süre daha korumaya devam edebilmiştir.

Merkezileşmeye başlayan bu yapı, 1701-1714 İspanya Veraset Savaşları'nın ardından radikal biçimde değişmiştir. Savaşı kazanan Bourbon Hanedanı, özellikle V. Felipe döneminde merkeziyetçiliği esas alan bir reform programı benimsemiş ve 1716 tarihli “Nueva Planta Fermanları” ile Katalonya'nın özerk kurumlarını ilga etmiştir. Bu fermanlar, Katalanların kendi hukuk sistemlerini, yönetim yapılarını ve siyasi temsillerini kaybetmesine yol açmış, bölgenin Kastilya monarşisine idari ve hukuki olarak entegre edilmesini sağlamıştır. Bu tarihsel kırılma, Katalan kolektif hafızasında “yitirilmiş özerkliğin” simgesi olarak yer edinmiştir. Bu durum, Katalanlar tarafından ulusal kimliğe yönelik bir baskı olarak algılanmış ve kolektif hafızada merkezi yönetime karşı bir tepkinin temellerini atmıştır.³¹²

19. yüzyıl itibarıyla Katalonya, İspanya'nın en erken sanayileşen bölgesi olarak ekonomik ve toplumsal açıdan güç kazanmıştır.³¹³ Bu dönemde ortaya çıkan *Renaixença* (Katalan Rönesansı/Yeniden Doğuş)³¹⁴ hareketi, Katalan dilinin, edebiyatının ve kültürel kimliğinin yeniden canlanmasını amaçlamış, bu da kültürel temelli bir ulusçuluk anlayışının gelişmesine katkı sağlamıştır. Katalonya'nın farklılığını ekonomik, kültürel ve tarihsel referanslarla temellendiren bu söylem, siyasal özerklik taleplerine ideolojik bir zemin hazırlamıştır.³¹⁵

20. yüzyıla gelindiğinde ise, 1931 yılında İkinci İspanya Cumhuriyeti'nin ilanıyla birlikte, Katalonya özerklik statüsünü yeniden kazanmıştır.³¹⁶ Ancak bu kazanımlar, “1936-1939 İspanya İç Savaşı'nın” ardından iktidara gelen General Francisco Franco tarafından ortadan kaldırılmıştır.³¹⁷

Franco'nun 1975'teki ölümünün ardından başlayan demokratikleşme süreci, Katalonya'nın tarihsel taleplerinin kısmen yeniden karşılık bulmasını sağlamıştır. 1978 Anayasası, İspanya'yı “milletler, bölgeler ve halklar” toplamı olarak tanımlamış ve

³¹² Britannica, “Early Bourbons, 1700-53”, (Erişim 28 Haziran 2025)

³¹³ Konuralp, “İspanya’da Bölge Devleti Tarihsel Gelişimi, Yasal Düzeni ve Siyasal Yapılanışı”, 356.

³¹⁴ Britannica, “Decline: 16th–18th Century”, (Erişim 29 Mayıs 2025)

³¹⁵ Esra Pekmez, *İspanya’da Asimetrik Federalizm ve Yeni Talepler*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 57-58.

³¹⁶ Konuralp, “İspanya’da Bölge Devleti Tarihsel Gelişimi, Yasal Düzeni ve Siyasal Yapılanışı”, 354.

³¹⁷ Abdulgazi Yıkıcı, Tuğba Salman, “21. yüzyılda Ayrılıkçılık: Katalan Örneği”, *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1/1, (Eylül 2020), 75.

“özerk topluluklar” sistemini benimseyerek Katalonya’ya geniş bir yönetsel özerklik tanımıştır. Ancak bu yeni döneme rağmen, tarihsel hafızada yer eden asimilasyon politikaları ve merkezîyetçi eğilimler, bağımsızlık fikrinin Katalan toplumu içerisinde diri kalmasına neden olmuştur.³¹⁸

1979’da yeniden kabul edilen Katalonya Özerklik Statüsü; Generalitat’ın yeniden yapılandırılmasına, Katalanca’nın resmi dil olarak tanınmasına ve eğitim, kültür, dil politikası gibi çeşitli alanlarda yetki devrine imkan sağlamıştır. Ne var ki bu kazanımlar, özellikle 2006’daki yeni statü girişimi ve 2010 yılında İspanyol Anayasa Mahkemesi’nin bu statünün birçok maddesini iptal etmesiyle birlikte yeniden tartışma konusu olmuştur. Bu karar, tarihsel hafızadaki merkezîyetçilik korkularını yeniden canlandırmış ve bağımsızlık yönelimini hızlandıran önemli bir dönüm noktası olarak görülmüştür.³¹⁹

Katalonya’nın bağımsızlık talepleri, tarihsel olarak çok derin kökler taşımaktadır. Bu taleplerin temelleri, 19. yüzyıldan itibaren modern Katalan kimliğinin güçlenmesiyle atılmaya başlanmış, 20. yüzyılda ise siyasi, kültürel ve ekonomik faktörlerin etkisiyle daha belirgin hale gelmiştir. Ancak 21. yüzyılın başlarında, özellikle 2000’lerin ortalarından itibaren bağımsızlık hareketi güçlü bir şekilde siyasi gündemin merkezine yerleşmiştir.

2010’ların başlarında, Katalonya’daki siyasi ortam bağımsızlık taleplerinin artışına tanıklık etmiştir. 2012 yılında, Katalonya Özerk Yönetimi Başkanı Artur Mas, İspanyol hükümetinin mali krizden sonra uyguladığı kesintiler ve yerel yönetimlerin bütçelerini kısıtlaması nedeniyle merkezi hükümetten mali özerklik talep etmiştir. Bu talebin reddedilmesiyle birlikte Mas, erken seçim çağrısında bulunmuş ve seçimde bağımsızlık yanlısı partiler Katalan Parlamentosu’nda çoğunluğu kazanmıştır. 2013 yılına gelindiğinde, Katalonya’nın egemenliği hakkında resmi bir bildiri yayımlanmış ve 2014 yılında ise bağımsızlık referandumu yapılması için ilk adım atılmıştır. Ancak İspanya Anayasası’na aykırı olarak ilan edilen bu referandum, merkezi hükümet tarafından engellenmiştir. Yine de Katalonya’daki bağımsızlık yanlısı hareketlerin büyüklüğü ve kitleselliği bu süreçte önemli bir dönüm noktası olmuştur.³²⁰

³¹⁸ Paksoy, “İspanya Hükümet Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme”, 121.

³¹⁹ Sol TV, “Nedir bu Katalonya statüsü?”, (Erişim 4 Haziran 2025)

³²⁰ Konuralp, “İspanya’da Bölge Devleti Tarihsel Gelişimi, Yasal Düzeni ve Siyasal Yapılanışı”, 366.

2014'teki bu ilk girişimden sonra, 2015 yılında Katalonya'da yapılan bölgesel seçimlerde bağımsızlık yanlısı siyasi partiler çoğunluğu elde etmiş ve bu durum, Katalonya'da bağımsızlık konusunda büyük bir baskı yaratmaya devam etmiştir. 2017 yılına gelindiğinde ise, Katalonya Özerk Hükümeti Başkanı Carles Puigdemont, bağımsızlık referandumunu gerçekleştirmek için tarihi bir adım atma kararı almıştır.³²¹ 1 Ekim 2017'de yapılan referandumda, katılım oranı %43 civarında kalmış olsa da katılanların %90'ı bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır.³²² Ancak, İspanya Anayasası'nın 155. maddesine³²³ aykırı olarak düzenlenen bu referandumda, İspanyol hükümetinin güçlü karşı duruşu ve polis müdahalesi referandum sürecinin tartışmalı hale gelmesine yol açmıştır. Polis, seçim sandıklarına el koymuş, Katalonya halkının oy kullanmasını engellemeye çalışmıştır. Bu durum, özellikle uluslararası basında büyük yankı uyandırmış ve Katalonya'daki bağımsızlık talebine yönelik uluslararası ilgiyi artırmıştır.

Referandumun hemen ardından, 27 Ekim 2017'de Katalonya Parlamentosu bağımsızlık ilan etmiştir. Bu ilan, Katalonya'nın bağımsızlık hareketinin zirve noktasını oluşturmuştur. Ancak, ilanın hemen ardından İspanyol hükümeti anayasa gereği 155. maddeyi devreye sokarak Katalonya'nın özerkliğini askıya almış ve bölgeyi doğrudan Madrid yönetimine bağlamıştır. Katalonya'daki bağımsızlık yanlısı liderler hakkında çeşitli suçlamalar yöneltilmiş ve bazıları yurtdışına kaçmak zorunda kalmıştır. Puigdemont ve diğer bazı Katalan liderler, Belçika gibi ülkelerden sığınma talep etmiş, bu da Katalonya'daki bağımsızlık mücadelesinin uluslararası bir boyut kazanmasına neden olmuştur.³²⁴ Katalonya'nın bağımsızlık talebi, İspanya'nın anayasal yapısını ciddi şekilde sorgulayan ve Avrupa'daki bölgesel özerklik talepleri üzerinde etkili bir model haline gelmiştir. Bununla birlikte, Katalonya'nın bağımsızlık mücadelesinin geleceği, yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda ulusal ve uluslararası siyasi dengelere bağlı olarak şekillenecektir.

Sonuç olarak Katalonya'nın bağımsızlık talebi, tarihsel olarak köklü bir kimlik bilincine ve ekonomik-siyasal farklılaşmalara dayansa da günümüzdeki görünümünü büyük ölçüde modern İspanyol devletinin merkezîyetçi yapısı ve anayasal sınırları

³²¹ BBC NEWS Türkçe, "Görevden Alınan Katalan Lider Carles Puigdemont: Bağımsızlık Dışı Bir Çözüm Mümkün", (Erişim 13 Kasım 2025)

³²² BBC NEWS Türkçe, "Katalonya Referandumu: Bağımsızlığa Destek Verenlerin Oranı %90,09", (Erişim 2 Ekim 2017).

³²³ Hukuk Ansiklopedisi, "1978 İspanya Anayasası Md. 155".

³²⁴ BBC NEWS Türkçe, "Görevden Alınan Katalan Lider Carles Puigdemont"

şekillendirmiştir. Özellikle 2006 Özerklik Statüsü'nün iptali ve 2010 sonrası yaşanan anayasal gerilimler, Katalan toplumunda merkezi hükümete yönelik güvenin sarsılmasına yol açmıştır. 2014 ve 2017'deki referandum süreçleri ise yalnızca bağımsızlık arzusunun ifadesi değil, aynı zamanda bu talebin siyasal bir program haline geldiğinin göstergesi olmuştur. Bu gelişmeler, İspanya'da kimlik temelli özerklik arayışlarının sadece kültürel değil, güçlü bir siyasal boyut taşıdığını da açıkça ortaya koymuştur. Bu süreç, sadece İspanya içinde değil, Avrupa kamuoyunda da büyük yankı uyandırmış; demokratikleşme, egemenlik ve ulusal birlik kavramları yeniden tartışma konusu olmuştur. Günümüzde Katalonya, özerk bir bölge statüsünde olmakla birlikte, bağımsızlık yanlısı siyasi hareketler hala güçlüdür ve referandum talepleri canlılığını korumaktadır.³²⁵

4.3. KATALONYA AYRILIKÇI HAREKETİ KARŞISINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TUTUMU

Küreselleşme süreci, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda devletlerin egemenlik yetkilerini sınırlamış ve özellikle ulus-üstü örgütlerin ortaya çıkışıyla egemenlik, paylaşılr ve çok katmanlı bir yapıya dönüşmüştür.³²⁶ AB örneği, bu dönüşümün somut göstergelerindendir. AB üyesi devletler, egemenliklerinin belirli alanlarını birlik bünyesinde ortaklaşa kullanmayı kabul etmişlerdir. Bu durum, ulus-devletin klasik egemenlik anlayışını sorgulatmakta ve yeni siyasal düzen arayışlarını gündeme getirmektedir.³²⁷ Egemenlik haklarının belirli bir bölümünü ulus-üstü bir yapı olan AB'ye devreden ülkeler, bunun karşılığı olarak bu yapıdan birtakım beklentiler içerisine girmişlerdir. Bu beklentilerden biri de AB'nin ulus-devletlerin tek merkezli olan yapılarını korumasıdır. Yani ulus-altı yerel kimliklerin ayrılıkçı hareketleri karşısında bastırıcı bir rol oynaması, AB'den beklenen davranışlar arasındadır. Bu durumun en belirgin örneklerinden biri de bu çalışmanın örnek kısmını oluşturan Katalonya Özerk Bölgesidir. İspanya devletinin özerklik verdiği bölgelerden biri olan Katalonya, egemenlik haklarının bu özerklik hakkıyla sınırlı kalmamasını talep edip, tam bir bağımsızlık elde ederek kendi ulus-devletini kurmak istemektedir.

³²⁵ Paksoy, "İspanya Hükümet Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme", 122.

³²⁶ Selahaddin Bakan, Gökhan Tuncel, "Küreselleşmenin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkisi", *Birey ve Toplum Dergisi*, 2/3, (Haziran 2013), 60.

³²⁷ Frank Schimmelfennig, "European Integration in the Euro Crisis: The Limits of Postfunctionalism", (March 2016), 19-20.

Avrupa Birliği, herhangi bir bölgenin üye devletlerden tek taraflı ayrılması durumunda bu bölgenin otomatik olarak birliğin parçası olamayacağını açıkça ifade etmiştir. Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk, Katalonya Bağımsızlık talebine ilk tepki gösterenlerden biri olmuştur ve şu ifadeleri kullanmıştır: “AB için değişen bir şey yok. İspanya tek muhatabımız olmaya devam ediyor. Umarım İspanyol hükümeti, güç argümanını değil, argüman kuvvetini tercih eder.” Avrupa Parlamentosu Başkanı Antonio Tajani, İspanyolca yaptığı açıklamada, “Avrupa Birliği’nde hiç kimse bu bildiriye tanımayacak” demiştir. Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker ise, AB’nin “daha fazla çatlağa ihtiyacı olmadığını” söylemiştir.³²⁸

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, İspanya Başbakanı Mariano Rajoy’a “tam destek” verdiğini söylerken, Alman hükümet sözcüsü Steffen Seibert, “İspanya’nın egemenliği ve toprak bütünlüğü dokunulmazdır ve Federal hükümet böyle bir bağımsızlık ilanını tanımıyor.” Şeklinde bir açıklama yapmıştır.³²⁹

Bağımsızlık isteyen İskoç hükümeti de: “Katalan Hükümeti’nin tutumunu anlıyor ve saygı duyuyoruz” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca, “Avrupa Birliği’nin, durumun barışçıl ve demokratik bir şekilde nasıl çözülebileceğini belirlemek ve diyalogu desteklemek için siyasi ve ahlaki bir sorumluluğu vardır.” Şeklinde eklemeler de yapmıştır.³³⁰

ABD hükümeti konuyla ilgili yaptığı açıklamada, “Katalonya, İspanya’nın ayrılmaz bir parçasıdır ve ABD, İspanya hükümetinin İspanya’yı güçlü ve birleşik tutmak için aldığı anayasal önlemleri desteklemektedir” demiştir.³³¹ ABD Dışişleri Bakanlığı, Katalonya’nın bağımsızlık ilan etmesi durumunda İspanya’nın bölgenin kontrolünü ele geçirmesi için atacağı adımları desteklediğini açıklamıştır. Donald Trump ise Katalonya’nın bağımsızlık ilan etmesi durumuna “aptalca” diyerek “Bence İspanya büyük bir ülke ve birleşik kalmalı” şeklinde bir açıklama yapmıştır.³³²

AB’nin kriz konusundaki çizgisine bağlı kalmadığı için İspanyol hükümeti tarafından azarlandığı bildirilen Belçika Başbakanı Charles Michel, şunları yazmıştır:

³²⁸ Politico, “How The World Reacted To Catalan Independence Declaration”, (Erişim 4 Haziran 2025)

³²⁹ Politico, “How The World Reacted To Catalan Independence Declaration”

³³⁰ Politico, “How The World Reacted To Catalan Independence Declaration”

³³¹ Politico, “How The World Reacted To Catalan Independence Declaration”

³³² Çelik, “2017 Katalan Bağımsızlık Referandumunu” 174.

“Siyasi bir kriz ancak diyalog yoluyla çözülebilir. Ulusal ve uluslararası düzene saygılı, barışçıl bir çözüm çağrısında bulunuyoruz.”³³³

İngiltere Başbakanı Theresa May sözcüsü de: “İngiltere, Katalan bölgesel parlamentosu tarafından yapılan Tek Taraflı Bağımsızlık Bildirgesini tanımıyor ve tanımayacak. Bağımsızlık kararı, İspanya Anayasası’na göre yasa dışı ilan edilen bir oylamaya dayanıyor. Hukukun üstünlüğünün gözetildiğini, İspanyol Anayasası’na saygı duyulduğunu ve İspanyol birlik ve beraberliğinin korunduğunu görmek istiyoruz” şeklinde bir ifade kullanmıştır.³³⁴

AB gibi ulus-üstü yapılar yalnızca siyasi değil, aynı zamanda normatif baskı araçlarıdır. Katalonya’nın 2017’deki bağımsızlık referandumuna karşı İspanya devletinin gösterdiği sert tepki de AB içerisinde ciddi bir tartışma yaratmış ve İspanya’nın demokratik standartlarına dair eleştirileri beraberinde getirmiştir.³³⁵

Katalonya’nın bağımsızlık talebi, yalnızca İspanya iç siyaseti çerçevesinde değil, aynı zamanda Avrupa Birliği gibi ulus-üstü yapıların varlığı ve işlevi bağlamında da ele alınmalıdır. Zira günümüz uluslararası ilişkiler sisteminde egemenliğin ve devlet olgusunun dönüşümünü tetikleyen en önemli kurumsal yapılardan biri, AB gibi çok katmanlı yönetim biçimlerine sahip yapılardır. Katalonya örneğinde AB’nin tutumu, yalnızca politik değil, normatif ve hukuki bağlamda da dikkate değerdir.

Katalonya örneği, ulus-üstü bir örgütün iç siyasi sorunlara doğrudan müdahil olmamasının yanı sıra, bireysel vatandaşlık ve temel haklar düzeyinde etkili olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, Avrupa vatandaşlığı gibi kavramlar, Katalan elitler tarafından sıkça dile getirilmiş ve Avrupa değerlerine bağlılık retoriği öne çıkarılmıştır. Ancak bu durum, AB’nin tarafsız pozisyonunu değiştirmemiş aksine birçok AB yetkilisi, İspanya’nın anayasal düzenini desteklediklerini ve ayrılıkçı hareketleri tanımadıklarını açıklamıştır. AB gibi kurumsal bir yapı, birlik içerisinde bütünlüğü savunarak olası ayrılımları ve siyasi istikrarsızlıkları önleme yolunda adımlar atarken; AB dışında bulunan ülkeler içerisinde yaşanan ayrılıkçı hareketlere ve bu ülkeler içerisinde siyasi

³³³ Politico, “How The World Reacted To Catalan Independence Declaration”

³³⁴ Politico, “How The World Reacted To Catalan Independence Declaration”

³³⁵ Human Rights Watch, “Spain: Police Used Excessive Force in Catalonia”, (Erişim 12 October 2017)

istikrarsızlık gibi durumların yaşanmasına destek vermekte, “halkların özgürlüğü” gibi kavramları ön plana çıkararak “politik tutarsızlık” sergilemektedir.

Sonuç olarak, Katalonya’nın bağımsızlık talebi bağlamında egemenlik tartışmaları farklı boyutlar kazanmıştır.³³⁶ Katalonya tarihsel, kültürel ve ekonomik dinamiklerle şekillenen bir özerklik ve bağımsızlık talebini dile getirmiştir. Ancak İspanya devleti, anayasal düzeni ve egemenlik bütünlüğünü koruma refleksiyle bu talepleri reddetmiş, bu da hem iç siyasette hem de uluslararası hukuk alanında egemenlik sınırlarının yeniden yorumlanmasına yol açmıştır.³³⁷ Egemenlik tartışmaları, ulus-devletlerin sadece devlet sınırları içinde değil, aynı zamanda uluslararası ve bölgesel sistemler bağlamında da işlev ve anlam kazanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, ulus-devletin geleceği, çok katmanlı egemenlik modellerinin kabulü ve uyum süreçlerine bağlı olarak şekillenecektir.

³³⁶ BBC Türkçe Barcelona, “Katalonya’daki Bağımsızlık Referandumuyla İlgili Bilinmesi Gerekenler”, (29 Eylül 2017)

³³⁷ Monserrat Guibernau, “Secessionism in Catalonia: After Democracy”, *Etnopolitics*, (21 October 2013), 387.

SONUÇ

Bu çalışma, ulus-devletlerin tarihsel gelişimi çerçevesinde; küreselleşme, yerelleşme ve bölgeselleşme süreçlerinin ulus-devletin egemenliği üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışma sonucunda, ulus-devletin, Westphalia düzeniyle kurumsallaşan mutlak egemenlik anlayışının günümüzde hem ulus-üstü yapılar hem de yerel aktörler karşısında aşındığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışma, ulus-devletin artık mutlak bir egemenlik taşıyıcısı olmaktan uzaklaştığını, egemenliğin parçalı, görel ve çok katmanlı bir yapıya dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın temel hipotezi, küreselleşme süreciyle güçlenen yerel kimliklerin ulus-devletin egemenliği ve ülkesel bütünlüğü üzerinde sınırlayıcı etkiler yaratabileceği ve bu tehditlere karşı bölgesel örgütlenmelerin bir direnç mekanizması işlevi görebileceği yönündedir. Araştırma sürecinde elde edilen bulgular, yerel kimliklerin özellikle kültürel ve politik alanlarda etkinlik kazandığını, bu durumun bazı ulus-devletlerde ülkesel bütünlük açısından potansiyel riskler doğurduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, bölgesel örgütlenmelerin devletler arası iş birliğini artırarak, ekonomik ve güvenlik alanlarında ortak stratejiler geliştirdiği ve böylece ulus-devletlerin bütünlüğünü desteklediği gözlemlenmiştir. Elde edilen bu bulgular hipotezin büyük ölçüde doğrulandığını ortaya koymaktadır. Küreselleşme ve yerelleşme arasında sıkışan ulus-devletler, bölgesel örgütlenmeler aracılığıyla hem içsel hem de bölgesel tehditlere karşı direnç geliştirmektedir. Bu durum, ulus-devletlerin egemenliklerinin tek başına korunamayacağını, uluslararası ve bölgesel iş birliği mekanizmalarının önemini vurgulamaktadır. Çalışma ayrıca, gelecekteki araştırmalarda farklı coğrafi bölgelerdeki benzer dinamiklerin incelenmesinin, yerel kimliklerin ve bölgesel örgütlenmelerin ulus-devlet üzerindeki etkilerini daha kapsamlı değerlendirmeye olanak sağlayacağını göstermektedir.

Bu araştırmayla ulus-devletin tarihsel gelişimi ve egemenlik kavramının bu yapı içerisindeki yeri detaylı biçimde ele alınmıştır. Modern devletin siyasal ve toplumsal zemin üzerindeki kurumsallaşması, özellikle Fransız Devrimi ile birlikte derinleşmiş; egemenlik ise bu sürecin hem belirleyicisi hem de tartışma konusu haline gelmiştir. Egemenliğin tarihsel evrimi incelenerek, ulus-devletin neden uzun süre sistemin temel aktörü olarak görüldüğü ortaya konmuştur. Aynı zamanda bölgeselleşme olgusunun ulus-devletin inşa sürecinde önemli bir yere sahip olduğu ve bölgesel örgütlerin gelişmesiyle

birlikte ulus-devletin egemenlik haklarının bir bölümünü bu örgütlere devretmek durumunda kaldığı sonucuna da ulaşılmıştır. Küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin devlet yapıları üzerindeki etkileri kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda küreselleşmenin, devletin ekonomik ve siyasal yetkilerini aşındırırken; yerelleşmenin de alt kimliklerin ve yerel taleplerin yükselmesiyle ulus-devletleri aşağıdan baskılayan bir sürece dönüştüğü gözlemlenmiştir. Böylece ulaşılan temel bulgulardan biri de küreselleşme ve yerelleşmenin birbirini dışlayan değil, birbirini besleyen süreçler olduğu ve birlikte ulus-devletin egemenliğini çok katmanlı hale getirdikleridir. Bölgesel örgütler nezdinde incelenen Avrupa Birliği'nin ise tarihsel arka planı, kurumsal yapısı ve politikaları incelenmiş; ulus-devlet yapıları üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. AB, egemenliğin paylaşılması ve kimlik politikalarının yeniden tanımlanması bağlamında önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte, AB'nin kendi içindeki istikrarı koruma refleksiyle ayrılıkçı hareketlere karşı mesafeli hatta zaman zaman baskıcı tutumlar sergilemesi dikkat çekici bir bulgu olarak çalışmada yerini almıştır. Avrupa Birliği, bir yandan yerel kimlikleri kültürel anlamda desteklerken, diğer yandan bu kimliklerin siyasi olarak bağımsızlık kazanmasına engel olacak sert yaptırımları da açıkça ifade etmektedir. Dış ülkelerdeki benzer hareketlere zaman zaman destek verirken, kendi iç bütünlüğünü koruma yönündeki çelişkili tutumu da bu çalışmada açığa çıkmıştır. Katalonya'nın bağımsızlık talebi üzerinden, ulus-devletin yerel kimliklerle ilişkisi de somut bir vaka olarak ele alınmıştır. İspanya'nın merkeziyetçi yapısından bölgesel devlete evrilme süreci, Katalonya özelinde değerlendirilmiş; bu süreçte Avrupa Birliği'nin hem sessiz kalışı hem de dolaylı şekilde İspanya'nın toprak bütünlüğünden yana tavır alması, ulus-üstü yapıların yerel hareketler karşısındaki politikalarını anlamak açısından önemli bir veri sunmuştur. Bu durum, AB'nin iç bütünlüğünü korumak adına kendi içinde yıllardır bağımsızlık mücadelesi veren kimlikleri görmezden geldiğini, ancak dış dünyadaki etnik ayrılık taleplerine destek verdiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın başlangıcında belirlenen temel hedef, ulus-devletin egemenlik kapasitesinin çağdaş dinamikler ışığında nasıl yeniden şekillendiğini kavramsal ve ampirik düzeyde incelemektir. Hem teorik hem de örnek olay temelli analizler sayesinde bu hedefe büyük ölçüde ulaşılmıştır. Araştırmanın en güçlü yönü, farklı düzeydeki süreçleri (küresel, bölgesel, yerel) birlikte değerlendirerek egemenliğin dönüşümünü çok boyutlu bir perspektifle ele almasıdır. Ancak çalışma, belirli bir coğrafyayla (Avrupa) ve

belirli örneklerle (AB ve Katalonya) sınırlı tutulduğu için elde edilen sonuçlar evrensel düzeyde genellenemeyebilir. Bununla birlikte, ileride yapılacak araştırmalar, farklı bölgesel örgütlenmeler (ASEAN, MERCOSUR, vb.) veya farklı etnik-dilsel ayrılıkçı hareketler (İskoçya, Quebec, vb.) üzerinden yürütülerek karşılaştırmalı analizlerle zenginleştirilebilir. Ayrıca egemenlik kavramının sadece siyasal değil, ekonomik, dijital ve kültürel alanlardaki dönüşümüne de odaklanan disiplinler arası çalışmalar, bu alandaki literatüre daha kapsamlı katkılar sağlayacaktır.

Araştırma bulgularına göre; Avrupa Birliği gibi ulus-üstü yapılar, devletlerin egemenlik yetkilerini belirli ölçülerde paylaşmalarını zorunlu kılmakta, bu da özellikle siyasal karar alma süreçlerinde yetki aktarımına neden olmaktadır. Diğer yandan, Katalonya örneğinde olduğu gibi güçlü bölgesel kimliklerin yükselişi, ulus-devletin aşağıdan gelen talepler karşısında da sınındığını göstermektedir. Bu çift yönlü baskı, egemenliği sabit ve mutlak bir kavram olmaktan çıkarak, müzakereye açık ve çok düzeyli bir niteliğe dönüştürmüştür. Tüm bu çalışma boyunca ulaşılan sonuçlardan en önemlisi; Avrupa Birliği gibi bir bölgesel örgüt sayesinde, küreselleşmenin devletlerin egemenlik alanlarını tamamen ortadan kaldırıp bir “dünya devleti” inşa etme hedefinin gerçekleşmediğidir. Avrupa Birliği gibi bölgesel örgütler, egemenliğin belirli düzeylerde paylaşılmasına neden olmuş ancak devletler sistem içinde varlıklarını sürdürmeye devam etmiştir. Bölgesel bazda entegrasyonlar sağlanmış olsa da devletler egemenlik haklarının tamamını kaybetmeyerek uluslararası sistemde varlıklarını sürdürebilmiştir. Aynı şekilde, yerleşme eğilimiyle alt kimliklerin daha fazla görünürlük kazanması devletlerin mutlak gücünü sarsmış olsa da bu durum devletlerin çözülmesiyle sonuçlanmamıştır. Bu noktada devletler, egemenlik haklarının belirli bir kısmını ulus-üstü yapılara devrederek hem bölgesel entegrasyonun parçası olmuş hem de kendi varlıklarını koruyabilmiştir. Benzer şekilde yerleşme eğilimi, alt kimliklerin daha görünür hale gelmesini sağlamış, fakat bu taleplerin bağımsızlıkla sonuçlanması genellikle mümkün olmamıştır. Devletler, egemenliklerinin tamamını kaybetmeden uyumlanmayı başarmışlardır.

Ayrıca bu çalışmada, Avrupa Birliği’nin kendi iç bütünlüğünü sağlama arzusuyla, birlik üyesi ülkelerin toprak bütünlüklerini zedeleyecek nitelikteki ayrılıkçı hareketlere karşı oldukça sert bir tutum benimsediği de gözlemlenmektedir. Katalonya örneğinde olduğu gibi, uzun yıllara yayılan bağımsızlık mücadelesine rağmen, Avrupa Birliği bu hareketi açıkça desteklemek bir yana, olası bir bağımsızlık ilanı karşısında ağır yaptırımlar uygulanacağı yönünde net mesajlar vermiştir. Bu yaklaşım, birlik içerisindeki

istikrarı koruma kaygısının, yerel kimlik taleplerinin tanınmasından daha öncelikli görüldüğünü göstermektedir. Bununla birlikte, Avrupa Birliği'nin ayrılıkçı hareketlere yönelik yaklaşımı, kendi iç bütünlüğünü koruma refleksiyle şekillenirken; birlik dışındaki bölgelerde farklı bir tutum sergilediği gözlemlenmektedir. Katalonya örneğinde olduğu gibi, birlik üyesi ülkelerdeki ayrılıkçı talepleri bastıran AB; Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkasya gibi Avrupa dışındaki bölgelerde ise etnik farklılıkların siyasal ayrışmalara evrilmesini teşvik eden söylemler benimsemekte, bu ülkelerde iç istikrarı zedeleyici müdahalelerde bulunabilmektedir. Bu durum, Avrupa Birliği'nin ayrılıkçılık karşısındaki duruşunun tutarlı bir ilkesellikten ziyade, stratejik ve konjonktürel kaygılarla şekillendiğini açıkça göstermektedir.

Bu sürecin çarpıcı örneklerinden biri olan Katalonya, Avrupa tarihi içinde güçlü bir kimlik taşımasına rağmen ne İspanya devleti ne de Avrupa Birliği nezdinde “devletleşme hakkını” elde edebilmiştir. AB, kendi istikrarını korumak adına Katalonya'nın bağımsızlık mücadelesine mesafe koyarken, Hegel'in şu sözü adeta bu durumun özetini sunmaktadır: “Bir ulusun gerçek tarihi, ancak kendi devletine kavuştuğu zaman başlar.” Katalonya ise, Avrupa tarihinin kültürel ve siyasal açıdan en önemli ulus-altı bölgesel aktörlerinden biri olmasına rağmen, İspanya devleti ile Avrupa Birliği'nin ve uluslararası sistemin destekleyici aktörlerinin ortak direnci nedeniyle, gerçek tarihini başlatma fırsatını ne yazık ki elde edememiştir.

Sonuç olarak, küreselleşme devletlerin egemenliğini mutlak anlamda ortadan kaldıramamış, yerelleşme de bu egemenliği parçalayarak yeni devlet formlarını yaratma konusunda yeterli güce ulaşamamıştır. Ulus-devletler, dönüşen sistem içinde hem yukarıdan gelen iş birliği baskılarına hem de aşağıdan yükselen kimlik taleplerine karşı, egemenliklerini bütünüyle yitirmeden uyum sağlamaya çalışmışlardır. Bu bağlamda ulus-devletin formu parçalanmamış, esnekleşmiş ve yeniden tanımlanmıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Acar, Mustafa. *Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Ekonomik ve Siyasi Analiz*. Ankara: Orion Yayınevi, 2006.
- Ackrén, Maria. *Conditions for Different Autonomy Regimes in the World a Fuzzy-Set Application*. Finland: ABO Academy University Press, 2009.
- Anderson, Perry. *Mutlakiyetçi Devletin Kökenleri*. çev. Barış Kılınç. İstanbul: Versus Kitap Yayınları, 2009.
- Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler*. çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları, 1993.
- Akçay, Belgin – Göçmen, İlke (der.). *Avrupa Birliği-Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Bauman, Zygmunt. *Akışkan Modernite*. çev. Sinan Okan Çavuş. İstanbul: Can Yayınları, 2018.
- Bauman, Zygmunt. *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- Baylis, John vd. *Küreselleşen Dünya siyaseti: Uluslararası İlişkilere Giriş*. çev. Hasan Basri Yalçın vd. İstanbul: Küre Yayınları, 2021.
- Berger, Peter Ludwig – Huntington, Samuel P. (ed.). *Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri, Bir Küre Bin Bir Küreselleşme: Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*. çev. Ayla Ortaç. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.
- Bilig, Michael. *Banal Milliyetçilik*. çev. Cem Şişkolar. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002.
- Bülbül, Kudret (ed.). *Küreselleşme Temel Metinler*. Ankara: Orion Kitabevi 2011.
- Bozkurt, Veysel (der.). *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- Braudel, Fernand. *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. İstanbul: İmge Kitabevi, 1990.
- Carr, Edward H. *Milliyetçilik ve Sonrası*. çev. Osman Akınhay. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Castells, Manuel. *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt 1: Ağ Toplumunun Yükselişi*. çev. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Castells, Manuel. *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt 2: Kimliğin Gücü*. çev. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Cox, Rober W. *Post-Hegemonic Conceptualization of World Order. Governance Without Government*. Cambridge University Press, 1992.

- David Held vd. *Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür*. çev. İsmail Aktar. Ankara: Kadim Yayınları, 2006.
- Dinan, Desmond. *Avrupa Birliği Tarihi*. çev. Hale Akay. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008.
- Dursun, Davut – Al, Hamza (ed.). *Yönetim Geleneği-Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları*. İstanbul: İlke Yayıncılık, 1998.
- Ersoy, Hamit – Ersoy, Lale. *Küreselleşen Dünya’da Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye*. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 2002.
- Erhan, Çağrı – Yakut, Esra. *Siyasi Tarih*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Falk, Richard. *Dünya düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Jeopolitikası*. çev. Neşenur Domaniç-Nusret Arhan. İstanbul: Metis Yayınları, 2005.
- Fox, Jeremy. *Chomsky ve Küreselleşme*. çev. Ebru Kılıç. İstanbul: Everest Yayınları, 2002.
- Gellner, Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk*. çev. Büşra Ersanlı Behar-Günay Göksu Özdoğan. İstanbul: İnsan Yayınları, 1992.
- Giddens, Anthony. *Modernliğin Sonuçları*. çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.
- Giddens, Anthony. *Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*. çev. Mehmet Özay. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2000.
- Guibernau, Montserrat. *Milliyetçilikler 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*. Çev. Neşe Nur Domaniç. İstanbul: Sarmal Yayınları, 1997.
- Güler, Birgül Ayman. *Yerel Yönetimler*. Ankara: TODAİE, 1998.
- Gözler, Kemal. *Devletin Genel Teorileri*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2020.
- Habermas, Jürgen. *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Held, David – McGrew, Anthony. *Küresel Dönüşümler Büyük Küreselleşme Tartışması*. çev. Ali Rıza Güngen. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2008.
- Heywood, Andrew. *Siyaset*. çev. Bekir Berat Özipek vd. Ankara: Adres Yayınları, 2017.
- Hirst, Paul – Thompson, Graham, *Küreselleşme Sorgulanıyor*. çev. Elif Yücel. Ankara: Dost Kitabevi, 1998.
- Hobsbawm, Eric J. *Devrim Çağı 1789-1848*. çev. Bahadır Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003.
- Hobsbawm, Eric J. *Milletler ve Milliyetçilik*. çev. Osman Akinhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan*. çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Irwin, Douglas A. “Multilateral and Bilateral Trade Policies in the World Trading System: An Historical Perspective”. Cambridge University Press, 1993.

<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=0ea1cf218730e3d45203b6303bf32e4796abd5d9>

- Kantorowicz, Ernst H. *Kralın İki Bedeni: Orta Çağ Siyaset Teolojisi Çalışması*. çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2018.
- Kapani, Münci. *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: BB101 Yayınları, 2016.
- Kar, Muhsin (ed.). *Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2010.
- Karagül, Mehmet. *Uluslararası İktisadi Örgütler ve Az Gelişmiş Ülkeler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2010.
- Karluk, Rıdvan. *Avrupa Birliği*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2014.
- Karluk, Rıdvan. *Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika*. İstanbul: BETA Yayınlar, 2002.
- Kaya, Ayhan – Bafoil, François (der.). *Bölgesel Kalkınma ve Avrupa Birliği: Karabük, Valenciennes ve Katowice'nin Karşılaştırmalı Analizi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Keyman, Fuat – Sarıbay, Ali Yaşar (der.). *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam*. Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- Leca, Jean. *Uluslar ve Milliyetçilikler*. çev. Siren İdeman. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- Locke, John. *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. çev. Fahri Bakırcı. Ankara: Serbest Kitaplar Yayınları, 2019.
- Machiavelli, Niccolo. *Prens*. çev. Elif Çelik. Ankara: Panama Yayınları, 2022.
- McLuhan, Marshall. *Gutenberg Galaksisi; Tipografik İnsanın Oluşumu*. çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- Oran, Baskın. *Küreselleşme ve Azınlıklar*. Ankara: İmaj Yayınları, 2009.
- Özbudun, Ergun. *Anayasa Hukuku*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetki Yayınları, 2020.
- Özdağ, Ümit (ed.). *21. Yüzyılda Prens Siyaset ve Devlet Yönetimi*. Ankara: Kripto Yayınları, 2016.
- Özdal, Barış – Genç, Mehmet. *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*. İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005.
- Palabıyık, M. Serdar – Yıldız, Ali. *Avrupa Birliği*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2006.
- Pierson, Christopher. *Modern Devlet*. çev. Burcu Erdoğan-Neşet Kutluğ. İstanbul: Çivi Yayınları, 2000.
- Pomfret, Richard. *The Economies of Regional Trading Arrangements*. New York: Oxford University Press 1997.
- Ritzer, George. *Küresel Dünya*. çev. Melih Pekdemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

- Rousseau, Jean-Jacques. *Toplum Sözleşmesi*. çev. Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Robertson, Roland. *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*. çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih 1918-1994*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2012.
- Schmitt, Carl. *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Üzerine Dört Bölüm*. çev. Emre Zeybekoğlu. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005.
- Sieyès, Emmanuel Joseph. *Üçüncü Sınıf Nedir?*. çev. İsmet Birkan. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2005.
- Smith, Adam. *Milletlerin Zenginliği*. çev. Mustafa Acar. İstanbul: Liberus Yayınları, 2020.
- Smith, Anthony D. *Milli Kimlik*. çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Tecer, Meral. *Avrupa Birliği ve Türkiye; Sorular-Yanıtlar*. Ankara: TODAİE Yayınları, 2007.
- Tekin, Fazıl. *Uluslararası Maliye*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1990.
- Tilly, Charles. *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*. çev. Kudret Emiroğlu. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001.
- Timur, Taner. *Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi*. İstanbul: Yordam Kitap Yayınları, 2016.
- Yayla, Atilla. *Siyaset Bilimi*. Ankara: Adres Yayınları, 2016.
- Wallerstein, Immanuel. *Dünya Sitemleri Analizi: Bir Giriş*. çev. Ender Abadoğlu-Nuri Ersoy. İstanbul: BGST Yayınları, 2011.

TEZLER

- Aktı, Ümit. *Sosyolojik Açıdan Küreselleşme ve Din*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
<https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/12295/220239.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Çetintürk, Veli Ercan. *Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Türkiye’de Yerelleşme Sorunsalı: Fransa ve Polonya ile Bir Karşılaştırma*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Çelik, Kenan. *Ekonomik Entegrasyon Teorileri Açısından Karadeniz Ekonomik İş Birliği Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Analizi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=1831WP113VMQq8I4Pyakng&no=1831WP113VMQq8I4Pyakng>

- Demir, Görkem. *İspanya'daki Katalan Halkın Kimliği ve Özerklik Sorunu*. İzmir: Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
https://www.researchgate.net/publication/338502301_Ispanya'daki_Katalan_Halkin_Kimligi_ve_Ozerklik_Sorunu
- Erözden, Ozan. *Siyasi İktidarın Meşruiyet Temeli Perspektifinde Avrupa'da Ulus-Devlet*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=McUOONm3XSb2Nclvz2posw&no=jcGeY9dEJ8bIL68uT0fTUw>
- Özkan Duvar, Ayşe. *Avrupa Birliği Hukukunda Azınlık Hakları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/71071/yokAcikBilim_10011078.pdf?sequence=-1&isAllowed=y
- Pekmez, Esra. *İspanya'da Asimetrik Federalizm ve Yeni Talepler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
<https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/ET002774.pdf>
- Şahin, Kenan. *Uluslararası Politikada Etnik ayrılıkçı Hareketler ve Dış Destek Sorunu: Irak Kürt Hareketi Örneği*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Şekerbay, Hakkı. *Kimlik Politikası, Milliyetçilik, Etnisite Bağlamında Avrupa'da Ayrılıkçı Hareketler ve Avrupa Birliği'ne Olan Etkileri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2009.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=qgn7nmw58oFsrWNaGzZvva&no=NIAmGJxbsuBwnbx3pKSR5Q>
- Tuncer, Aziz. *Avrupa Birliği'nde Bölgesel Yönetimler ve Bölge Politikaları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010).
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=W3e4wn0MJoyBgtSOqYmqeg&no=UvxiHlug40DvwX8dpTzZwg>

MAKALELER

- Adams, Samuel. "Globalization and Income Inequality: Implications for Intellectual Property Rights". *Journal of Policy Modeling* 30/5 (Haziran 2008), 725-735.
<https://ideas.repec.org/a/eee/jpolmo/v30y2008i5p725-735.html>
- Alakel, Murat. "Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Hukuk, Devlet ve Egemenlik Tartışmaları". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 5/10 (Mart 2016), 59-99.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/801263>
- Arıkan, Engin. "Kelsen'in Saf Hukuk Kuramı ve Ötesi". *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17/2 (Ağustos 2020), 417-446.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yuhfd/issue/56392/782520>
- Atatorun, Mustafa – Kaymaz, Ebru Derya. "Federalizm ve Avrupa Birliği Bölgesel Politikası Belçika'da Etnik Milliyetçiliği Nasıl Etkiledi?". *Süleyman Demirel*

- Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 13/34 (Mayıs 2022), 426-439.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/vizyoner/issue/69892/990472>
- Aslan, Seyfettin. “Küreselleşmenin Ulus Devletlere Etkisi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25 (Haziran 2015), 289-296.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4767/65565>
- Ayaz, Erhan. “Küreselleşme Sürecinde Modern Devlet ve Egemenlik”. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/2 (Temmuz 2015), 135-158.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/486217>
- Aybudak, Utku. “Modern Devlet Bağlamında Ortaya Çıkan Egemenlik Kavramı ve Egemenliğin Dönüşümü”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/54 (2017), 226-237. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/the-concept-of-sovereignty-emerged-in-the-context-of-modern-state-and-transformation-of-the-sovereignty.pdf>
- Aydın, Rıfat. “Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus-Devlet”. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 6/1 (Nisan 2018), 229-256.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/453061>
- Batmaz, Nihat vd. “Küreselleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (1980-2010)”. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/1 (Haziran 2011), 30-63. [https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/695678#:~:text=B%C3%B6lgeselle%C5%9Fme%20\(regionalization\)%20is e%3A%20b%C3%B6lgesel,ekonomik%20ba%C4%9F%C4%B1ml%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%20derinle%C5%9Ftirilmesi%20olarak%20tan%C4%B1mlanmaktadır%C4%B1r.](https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/695678#:~:text=B%C3%B6lgeselle%C5%9Fme%20(regionalization)%20is e%3A%20b%C3%B6lgesel,ekonomik%20ba%C4%9F%C4%B1ml%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%20derinle%C5%9Ftirilmesi%20olarak%20tan%C4%B1mlanmaktadır%C4%B1r.)
- Badem, Hakan. “Küreselleşme, Yerelleşme ve Yönetişim Perspektifinden Bölgesel Kalkınma Ajansları”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24/45 (Haziran 2023), 691-716.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2977890>
- Bakan, Selahaddin – Tuncel, Gökhan. “Küreselleşmenin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkisi” *Birey ve Toplum Dergisi* 2/3 (Haziran 2013), 51-65.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/40744>
- Bayar, Fırat. “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi* 32 (Kasım 2010), 25-34.
<https://www.mfa.gov.tr/Data/Kutuphane/Yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi32/FiratBayar.Pdf>
- Baykal, Sanem. “Reform Antlaşması ve Getirdikleri: Kurumsal Yapı Çerçevesinde Genel Bir Değerlendirme” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 7/1 (Ekim 2007), 45-67.
<https://aacd.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/462/2018/02/C7S1Baykal.pdf>
- Çağdaş, Tülin. “Federal ve Üniter Devletlerin Yerinden Yönetim Birimlerinin Benzerlik ve Farklılıkları Açısından İncelenmesi”. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk*

- Fakültesi Dergisi* 6/1 (Nisan 2019), 161-179.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1102143>
- Çelik, Sinem. “2017 Katalan Bağımsızlık Referandumu ve Katalonya Parlamentosu’nun Bağımsızlık İlanına Yönelik Uluslararası Tepkiler”. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/1 (Mart 2021), 171-178.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/942645>
- Çilingir, Sevgi. “Avrupa Kimliği ve Ulus-Devlet Modeli”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 5/7 (Nisan 2007), 44-52.
https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/143240/makaleler/7/1/arastmx_143240_7_pp_44-52.pdf
- Dağdelen, Ayfer. “Küreselleşme Sürecinin Yerelleşme ve Siyasal Kültür Üzerindeki Etkileri”. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/2 (Aralık 2013), 2-27.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cagsbd/issue/44626/554386>
- Davutoğlu, Ahmet. “Küreselleşme ve AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği” *Anayasa Yargısı* 19/1 (Haziran 2003), 0-0.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/anayasayargisi/issue/52003/678137>
- Dede, Dilek. “Çok Düzeyli Yönetişim Kavramının Bilimselliği Sorunu”, (Ocak 2012), 1-14.
https://www.researchgate.net/publication/325083253_COK_DUZEYLI_YONETISIM_KAVRAMI'NIN_BILIMSELLIGI_SORUNU
- Eşiyok, Ali. “Bölgesel Kalkınma, Yeni Bölgecilik ve Bölgesel Kalkınma Araçları”. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi* 7/17 (Haziran 2012), 200-248.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2965211>
- Erdem, Nisa. “Avrupa Bütünleşme Kuramları Işığında Çok Düzeyli Yönetişim”. *KTÜ SAM Protokol Dergisi* 2/1 (2021), 20-30.
https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sam_62dfb.pdf
- Elik, Süleyman – Bal, Faruk. “Çağdaş Uluslararası Sistemin Kaynağı ve İlk Dönemi Olarak İspanya-Portekiz Atlantik Sistemi 1493-1648”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 16/1 (Haziran 2014), 88-117.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287234>
- Ekiz, Serkan. “Jean Bodin’in Siyaset Felsefesinde Devlet ve Egemenlik” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/2 (Kasım 2020), 633-691.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1263666>
- Genç, Murat Can – Berber, Metin. “Bölgeselleşme ve Ticaret Akımları: Literatür İncelemesi”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22/2 (Aralık 2011), 84-110. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/251890>
- Gelekeçi, Cahit. “Küreselleşme-Yerelleşme İlişkisi”. *İstanbul Journal of Sociological Studies* 31 (Eylül 2011), 263-277.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9510/118889#article_cite

- Guibernau, Montserrat. "Catalan Nationalism: Francoism, Transition and Democracy". https://www.researchgate.net/publication/293604263_Catalan_Nationalism_Francoism_Transition_and_Democracy
- Guibernau, Monserrat. "Secessionism in Catalonia: After Democracy". *Etnopolitics* (21 October 2013), 368-393. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17449057.2013.843245?needAccess=true>
- Güler, Birgül Ayman. "Yerel Yönetimlerde Reform Sorunu". *Çağdaş Yerel Yönetimler* 10/3 (Temmuz 2001), 7-12. https://cyy.hacibayram.edu.tr/documents/article/3/10/3/1_guler.pdf
- Göktepe, Cihat – Seydi, Süleyman. "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası". *Bilig Dergisi* 72 (Mart 2015), 197-222. <https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/159-published.pdf>
- Göçmen, İlke. "Avrupa Birliği İç Pazarında Çevrenin Korunması". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 69/3 (Aralık 2020), 1353-1378. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1474976>
- Hooghe, Liesbet – Marks, Gary. "Types of Multi-Level Governance". *European Integration Online Papers (EIoP)* 5/11 (October 2001), 1-32. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=302786
- Kalfa, Eda – Dinç, Cengiz. "İskoç ve Katalan Bağımsızlık Hareketlerinin Tarihsel Kökenleri ve Güncel Bir Karşılaştırması". *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/1 (Nisan 2023), 387-411. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1822490>
- Kara, M. Akif – Taş, Seyhan. "Avrupa Birliği'nde Bölgesel Dengesizlikler ve Bu Dengesizlikleri Gidermeye Yönelik Ekonomik Politikaların Analizi". *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi* 21/1 (Haziran 2013), 111-137. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1302>
- Karacasulu, Nilüfer. "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım". *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi* 3/9 (2007), 82-100. <https://www.acarindex.com/pdfs/369675>
- Karasu, Koray. "Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları". *Memleket Siyaset Yönetim* 4/11 (Kasım 2009), 1-43. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2964826>
- Karyelioğlu, Selim. "Ulus-Devlet, Milliyetçiliğin Tarihsel Dayanakları ve Küreselleşmenin Ulus-Devlet ve Milliyetçilik Üzerindeki Etkileri". *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi* 5/1 (Ocak 2012), 137-169. <https://ethosfelsefe.com/sites/default/files/2021-09/S1m-Ulus.pdf>
- Kaya, Alper. "Egemenlik Kavramı ve Siyasi Düşünürler". *KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2022), 213-235. <https://acikerisim.karatay.edu.tr/yayin/1754041&dil=5>

- Kaygısız, Ümmühan - Ünal Sakallı, Eda. “Avrupalılık Kimliğinin Derinleşme Sürecinde AB Şüphencilik Paradoksu”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/42 (Şubat 2016), 701-709. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/the-eu-scepticism-paradox-in-the-deepening-process-of-europeanness-identity.pdf>
- Kerman, Uysal. “Avrupa Birliği: Yerel ve Bölgesel Yönetimler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 14/1 (Mart 2009), 273-286. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/194697>
- Kıraç, Selda-İlhan, Buket. “Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar”. *Milli eğitim Dergisi* 40/188 (Ekim 2010), 188-191. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36196/407010>
- Kocacık, Faruk, “Kitle Toplumu, Küreselleşme ve Türkiye”. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Haziran 2000), 1-10. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/42791648/bilgi_toplumu-libre.pdf?1455784412=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DBILGI_TOPLUMU_VE_TURKIYE_Faruk_Kocacik.pdf&Expires=1753981569&Signature=IzF8R3aVhsrrGwjpg5FjTwh~X9SnMH1mufwr0aww-dYXqTrA7YeyIrZKMQ1XzpqszRGxl-42kvGkeBx3VKInOnsGxGNizg-yjIhqvl8L47IXIuUZsX1ATcGRLi82QZBNZ93f9AqDwtyq4vjc50hbD9czl6JTlIZmWtpm982qmoqJRiNj9DPLCN~-QBpxe8U~ZIO58TSA9ty3RMYta1Kr2BIQh2J2qxBmjsUvTXj-3FETowlCLBvpJ-tgLTHnTBOeujQx-4j4vlr5EvaWBSk9xcl2IrDPP7DqGRvpJYjiupaGdFgiMpSI5zh6z~g-InHOMEqDJ~k0pxhRM5azl~CIAA_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
- Koçak, Hüseyin. “Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Yerel Demokrasi ve Kentsel Yaşam”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/10 (Aralık 2009), 133-142. <https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/215540#:~:text=Yerelle%C5%9Fme%2C%20bir%20anlamda%2C%20devletin%20merkezi,birimlerin%20a%C4%9F%C4%B1rl%C4%B1k%20kazanmas%C4%B1%20anlam%C4%B1na%20gelmektedir.>
- Konak, Nahide. “Ekonomik Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Kuramsal Yaklaşımlar”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 28/1 (Haziran 2011), 149-164. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/603893>
- Konuralp, Emrah. “İspanya’da Bölge Devleti Tarihsel Gelişimi, Yasal Düzeni ve Siyasal Yapılanışı”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 11/1 (Nisan 2019), 345-402. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikincelemeler/issue/45233/474531>
- Köksoy, Fulya. “İki Adam Bir Kuram: Haas ve Schmitter ile Neofonksiyonlizmin Karayipler Topluluğu’na Yansıması”. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 11/1 (Ocak 2020), 22-41. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/900788>

- Köroğlu, Emrah. “Entegrasyon Teorileri Işığında Avrupa Genişleme Dalgaları ve Türkiye ile İlişkiler”. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (Mart 2021), 37-58. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1447589>
- Köse, Hacı Ömer. “Yerel Yönetim Olgusu ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi”. *Sayıştay Dergisi* 3/52 (Ocak 2004), 3-42. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sayistay/issue/77417/1302366>
- Mansfield, Edward D. – Milner, Helen V. “The New Wave of Regionalism”. *Cambridge University Press* 53/3 (Ağustos 2003), 589-627. <https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/abs/new-wave-of-regionalism/91484D12ADB669F3EDF3BCCD56831FBE>
- Metin, Yüksel – Erece, Burak. “Bölge Devlet ve Federal Devlet Mukayesesi: İspanya ve Federal Almanya Örneği”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* Sayı 7 (Haziran 2016), 687-720. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/229922>
- Oğurlu, Ebru. “Lizbon Antlaşması’ndan Sonra Avrupa Birliği”. *Avrasya Etütleri Dergisi* 34/2 (Aralık 2008), 7-33. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/421916>
- Oğuzlar Tekin, Yasemin. “Avrupa Birliği’nde Kimlik Yaratma Çabaları”, *Avrupa araştırmaları Dergisi* 17/1-2 (Aralık 2009), 145-173. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1351>
- Ökmen, Mustafa. “Liberalizm ve Yerel Yönetimler”. *Öneri Dergisi* 2/10 (Ocak 2020), 71-79. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/962026>
- Öngören, Habibe. “Küreselleşme ve Yerel Kültür”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 15/1 (Haziran 2002), 447-454. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22870/244332>
- Paksoy, Murat Enes. “İspanya Hükümet Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/21 (Temmuz 2021), 107-124. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hkuhfd/issue/67980/1054712>
- Polat, Doğan Şafak. “Küreselleşme, Ulus-Devlet Egemenliği ve Ulusal Güvenlik”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/2 (Haziran 2020), 491-503. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1151021>
- Salihpaşaoğlu, Yaşar - Gümüş Boyacı, Özgem Tuğçe. “Bir Modern Devlet ve Egemenlik Miti: Westphalia Barışı”. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/1 (Nisan 2020), 191-224. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1122267>
- Schimmelfennig, Frank. “European Integration in the Euro Crisis: The Limits of Postfunctionalism”. (March 2016). https://www.researchgate.net/publication/306206587_European_integration_in_the_euro_crisis_The_limits_of_postfunctionalism
- Talas, Mustafa – Kaya, Yaşar. “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları”. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi* 22 (Mayıs 2007), 149-162. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16963/177152>

- Tuncer, Aziz. “Yerel Yönetimlerin Kökeni Bağlamında İtalyan Şehir Devletlerinde Yönetim ve Aktörler”. *Journal of Political Administrative and Local Studiess* 1/1 (Mayıs 2018), 1-18. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/473723>
- Tunçay, Feriha. “Bask Ülkesi ve Katalonya: Dil Taleplerine İlişkin Yasama Faaliyetleri”. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* 3/5 (Haziran 2016), 45-56. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/353732>
- Turhan, Mehmet. “Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi”. *Anayasa Yargısı* 19/1 (Haziran 2003), 1-37. <https://anayasa.gov.tr/media/4635/mturhan.pdf>
- Ülgen, Pınar. “Orta Çağ Avrupa’sında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış”. *Mukaddime* 1/1 (Ocak 2010), 1-17. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/184130>
- Ülger, İrfan Kaya. “Avrupa Birliği’nde Fetret Devri ve Gelecek Senaryoları”. *Bilge Strateji Dergisi* 6/11 (Eylül 2014), 107-131. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43430>
- Vatansever Deviren, Nursen – Atasever, Gülbahar. “Ekonomik Küreselleşmenin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkileri”. *Mevzuat Dergisi* 164 (Ağustos 2011), 0-0. <https://www.mevzuatdergisi.com/2011/08a/01.htm>
- Yetkin Şale, Hayal. “İspanya’da Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetimler Arasındaki Mali İlişkide Hizmet ve Gelir Bölüşümü”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/44 (Haziran 2016), 1282-1292. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/the-service-and-income-division-in-fiscal-relations-between-central-governmentand-local-governments-in-spain.pdf>
- Yıkıcı, Abdulgazi – Salman, Tuğba. “21. yüzyılda Ayrılıkçılık: Katalan Örneği”. *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 1/1 (Eylül 2020), 67-78. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1569290>
- Yıldız, Fatih Feramuz – Akdağ, Kerem. “Avrupa Birliği Yapısal Fonları Kapsamında Bölgesel Kalkınma ile Kırsal Kalkınma Fonların Karşılaştırılması”. *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Türktarım Dergisi* 167 (Ocak 2006), 2-17. https://www.researchgate.net/publication/289129417_AVRUPA_BIRLIGI_YAPISAL_FONLARI_KAPSAMINDA_BOLGESEL_KALKINMA_ILE_KIRSAL_KALKINMA_FONLARININ_KARSILASTIRILMASI/link/5a7d8220aca272341ace0f94/download?tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmXpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmXpY2F0aW9uIn19
- Yusufoğlu, Yalçın. “Ulus Nedir?”. *Memleket, Siyaset, Yönetim* 5/13 (Ağustos 2010), 75-85. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/msydergi/issue/75926/1254190>
- Yücesoy, Hüseyin Mualla. “Bölgeselleşme Süreci ve Türkiye-AB Gümrük Birliği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (Haziran 1999).
- Waks, Leonard J., “How Globalisation Can Cause Fundamental Curriculum Change: an American Perspective”. *Journal of Education Change*. Kluwer Academic Publishers. 2003. <https://link.springer.com/article/10.1023/B:JEDU.0000006068.61419.90>

Waltz, Kenneth N. "Globalization and Governance". *Political Science and Politics* 32/4 (December 1999), 693-700.
<https://rochelleterman.com/ir/sites/default/files/Waltz%201999.pdf>

Winters L. Alan. "Regionalism Versus Multilateralism", (November 1996).
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=615007

DİĞER KAYNAKLAR

Ajans Tarım. "MERCOSUR Nedir?". Erişim 8 Aralık 2024.
<https://ajanstarim.com/mercotur-nedir/>

AE, Archivos Estatales. "Archivo de la Corona de Aragón, Nueva Planta Decree". Erişim 12 Mayıs 2025.
<https://www.cultura.gob.es/archivos-aca/en/actividades/documentos-para-la-historia-de-europa/nueva-planta.html>

AA, Anadolu Ajansı. "Ayrımcılık Hattı". Erişim 21 Kasım 2022.
<https://www.aa.com.tr/tr/ayrimcilikhatti/ayrimcilik/eski-fransiz-somurgesi-afrika-ulkeleri-anlasmalarla-yurutulen-yeni-somurgecilige-baskaldiriyor/1815282>

Akademik Tarih. "Orta Çağ Avrupası'na Genel Bir Bakış". Erişim 1 Temmuz 2020.
<https://www.akademiktarihtr.com/ortacaggenel/>

Avrupa Birliği Bilgi Merkezi. "Çeşitlilik İçinde Birlik". Erişim 15 Mart 2017.
<https://www.abbilgi.eu/sites/default/files/publications/united-in-diversity-publication-design-final-print.pdf>

AVİM, Avrasya İncelemeleri Merkezi. "Avrupa'daki Bağımsızlık Hareketleri" Erişim 11 Ekim 2017.
<https://avim.org.tr/tr/Bulten/AVRUPA-DAKI-BAGIMSIZLIK-HAREKETLERI>

BBC NEWS Türkçe. "Görevden Alınan Katalan Lider Carles Puigdemont: Bağımsızlık Dışı Bir Çözüm Mümkün". Erişim 13 Kasım 2025.
<https://www.google.com/amp/s/www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41967513.amp>

BBC NEWS Türkçe. "Katalonya Referandumu: Bağımsızlığa Destek Verenlerin Oranı %90,09". Erişim 2 Ekim 2017.
<https://www.bbc.com/turkce/41458726>

BBC Türkçe Barcelona. "Katalonya'daki Bağımsızlık Referandumuyla İlgili Bilinmesi Gerekenler". 29 Eylül 2017.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41437383>

BBC Türkçe. "Katalonya'daki Bağımsızlık Referandumuyla İlgili Bilinmesi Gerekenler". Erişim 29 Eylül 2017.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41437383>

Britannica. "Catalan Language". Erişim 31 Mayıs 2025.
<https://www.britannica.com/topic/Catalan-language>

- Britannica. “Decline: 16th–18th Century”. Erişim 29 Mayıs 2025.
<https://www.britannica.com/art/Catalan-literature/Decline-16th-18th-century#ref213491>
- Britannica. “Early Bourbons, 1700-53”. Erişim 8 Haziran 2025.
<https://www.britannica.com/place/Spain/The-early-Bourbons-1700-53#ref587655>
- Britannica. “Government and Society”. Erişim 8 Haziran 2025.
<https://www.britannica.com/place/Spain/Government-and-society>
- Britannica. “Non-Aligned Movement”. Erişim 16 Haziran 2025.
<https://www.britannica.com/topic/Non-Aligned-Movement>
- CFI, Corporate Finance Institute. “North American Free Trade Agreement (NAFTA): A trading bloc in North America that includes the US, Canada, and Mexico”. Erişim 4 Haziran 2025.
<https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/north-american-free-trade-agreement-nafta/>
- CNN Türk. “İşte Avrupa’da Bağımsızlık İsteyen Bölgeler”. Erişim 27 Ekim 2017.
<https://www.cnnturk.com/dunya/katalonya-ve-otesi-avrupadaki-ozerklik-ve-bagimsizlik-hareketleri-693492>
- Colomer, Josep. “The Spanish 'State of Autonomies': Non-Institutional Federalism”, West European Politics. Erişim 12 Kasım 2008.
https://www.researchgate.net/publication/261671040_SPAIN-The_Spanish_'state_of_autonomies'_Non-institutional_federalism
- Council of Europe. “Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Şartı”. md. 1 fıkra b, 7.
<https://rm.coe.int/16806d3607>
- Çalışkan, Özgür. “Eski ve Yeni Bölgeselleşme Olguları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Ankara Üniversitesi Sunum Metni, Erişim 15 Mart 2011.
https://www.academia.edu/1646850/Eski_ve_Yeni_B%C3%B6lgeselle%C5%9Fme_Olgular%C4%B1_Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1rmal%C4%B1_Bir_Analiz
- Çelik, Yeşim. “Geçmişten Günümüze Egemenlik Kavramı ve Değişen Egemenlik Anlayışı”. 395.
- Daniele Conversi. “Els bascos, els catalans i Espanya. Entre la modernitat i la violència”.
https://www.researchgate.net/publication/234079184_Els_bascos_els_catalans_i_Espanya_Entre_la_modernitat_i_la_violencia?tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19
- European Parliament. “Treaty of Rome”. Erişim 16 Mayıs 2025.
https://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf
- European Commission. “Presentation By President Jacques Delors Of The Commission Programme for 1992 And The Delors Package at the European Parliament”.

- Erişim 12 February 1992. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_92_12
- E-International Relations, “Has Globalization spread Democracy around the world?”, Erişim 27 Ağustos 2011. <https://www.e-ir.info/2011/08/27/has-globalization-spread-democracy-around-the-world/>
- Ermeni Haber Ajansı. “Katalonya’nın Asırlık Bağımsızlık Talebi Osmanlı Belgelerinde”. Erişim 12 Ekim 2017. <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2017/10/12/Katalonya-Osmanl%C4%B1/114704>
- Fikir Turu. “Küresel Güney: Nedir, ne değildir? Neden bazı ülkeleri korkutuyor?”. Erişim 20 Aralık 2023. <https://fikirturu.com/jeo-politika/kuresel-guney-nedir-ne-degidir-neden/>
- FKA, Fırat Kalkınma Ajansı. “Avrupa Birliği Bölgesel Gelişme Politikası”. Erişim 22 Eylül 2011. https://fka.gov.tr/SayfaDownload/bildiri_nihan_atay.pdf
- Grilli, Enzo. “Multilateralism and Regionalism: A Still Difficult Coexistence”, Erişim 12 Haziran 2024. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-349-25502-3_6
- Hukuk Ansiklopedisi. “1978 İspanya Anayasası”. Erişim 31 Ekim 2024. <https://hukukbook.com/tag/ispanya-anayasasi/>
- Human Rights Watch. “Spain: Police Used Excessive Force in Catalonia”. Erişim 12 October 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/10/12/spain-police-used-excessive-force-catalonia>
- İKV, İktisadi Kalkınma Vakfı. “Amsterdam Antlaşması (Treaty of Amsterdam)”. Erişim 16 Mayıs 2024. <https://oldweb.ikv.org.tr/print.asp?id=990&baslik=AB%20KAVRAMLARI%20S%D6ZL%DC%D0%DC>
- İKV, İktisadi Kalkınma Vakfı. “Bölgesel Politika”. Erişim 15 Mayıs 2025. https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=226
- İKV, İktisadi Kalkınma Vakfı. “Nice Antlaşması (Nice Treaty)”. Erişim 16 Mayıs 2024. <https://oldweb.ikv.org.tr/print.asp?id=1264&baslik=AB%20KAVRAMLARI%20S%D6ZL%DC%D0%DC>
- İNSAMER. “İspanya Tarihi”. Erişim 17 Mayıs 2025. <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-i-panya/>
- İnsan Hakları Derneği. “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı” md. 22. Erişim 6 Aralık 2000. <https://www.ihd.org.tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi/>
- İstanbul Bilgi University European Institute. “Avrupa Birliği’nin Sembolleri”. Erişim 24 Ekim 2018. <https://eu.bilgi.edu.tr/en/blog/avrupa-birligi-slogani-cesitlilik-icinde-butunlu/>
- Murat Yayınları, “Uluslararası Örgütler Teorisi”, Erişim 25 Mayıs 2024. <https://muratyayinlari.com/storage/catalogs/0335096001521274808.pdf>

- Open Democracy. “Imagine: a European Identity”. Erişim 14 Mart 2002. https://www.opendemocracy.net/en/article_330jsp/
- Perspektif. “Ulus-Devlet Nedir?”. Erişim 22 Haziran 2019. <https://perspektif.eu/2019/06/22/ulus-devlet-nedir/>
- Politika Dergisi. “Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devletin Dönüşümü”. Erişim 14 Ocak 2014. https://politikadergisi.com/okur-makale/kuresellesme-surecinde-ulus-devletin-donusumu?quicktabs_son_yorumlar=3&quicktabs_yazi_bloklari=2&quicktabs_editoria_seckileri=1&quicktabs_en_son_erikler=4
- Politico. “How the World Reacted To Catalan Independence Declaration”. Erişim 4 Haziran 2025. <https://www.politico.eu/article/how-the-world-reacted-to-catalan-independence-declaration/>
- Robertson, Roland, “Mapping the Global Condition: Globalization as the Central Concept”, Erişim 7 Mayıs 2024. <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/global-culture/book202980#description>
- Science Direct. “Ayrılkçılık ve Ayrılkçılık, Şiddet, Barış ve Çatışma Ansiklopedisi”. Erişim 3 Haziran 2008. https://www.sciencedirect-com.translate.goog/science/article/abs/pii/B9780123739858001586?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc
- Spain thenandnow. “The Visigoths in Spain. Their Arrival and Unexpected Legacy”. Erişim 25 Mayıs 2025. <https://www.spainthenandnow.com/spanish-history/visigoths-in-spain>
- Springer Nature Link. “Political Autonomy”. Erişim 14 Mayıs 2025. https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-1-4020-9160-5_350
- Sol TV. “Nedir bu Katalonya statüsü?”. Erişim 4 Haziran 2025. <https://haber.sol.org.tr/dunyadan/nedir-bu-katalonya-statusu-haberi-33566>
- Tarih Aklı. “Türkiye ile AB Arasında Tesis Edilen Gümrük Birliği’nin Hikayesi”. Erişim 19 Temmuz 2023. <https://tarihakli.com.tr/tr/turkiye-ile-ab-arasinda-tesis-edilen-gumruk-birliginin-hikayesi>
- TASAM, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. “Katalonya’nın Özerklikten Bağımsızlığa Sancılı Yolculuğu”. Erişim 30 Eylül 2015. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/19588/katalonyanin_ozerklikten_bagimsizliga_sancili_yolculugu
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Afrika Birliği (AfB)”. Erişim 3 Haziran 2025. <https://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)”. Erişim 3 Haziran 2025. <https://www.mfa.gov.tr/guneydogu-asya-ulkeleri-birligi.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)”. Erişim 3 Haziran 2025. <https://www.mfa.gov.tr/guney-ortak-pazari.tr.mfa>

- T.C. Dışışleri Bakanlığı. “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)”. Erişim 3 Haziran 2025. <https://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-kei.tr.mfa>
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. “Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)”. Erişim 3 Haziran 2025. <https://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. “Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”. Erişim 25 Mayıs 2024. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-agit.tr.mfa>
- T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı. “Avrupa Birliği’nin Tarihçesi”. Erişim 11 Kasım 2022. <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105>
- T.C. Adalet Bakanlığı. “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı”. md. 3, Erişim 20 Mayıs 2025. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020143139122_tur.pdf
- ThoughtCo. “The Marshall Plan-Rebuilding Western Europe after WWII”. Erişim 19 Şubat 2019. <https://www.thoughtco.com/the-marshall-plan-1221199>
- TOB. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. “Afrika Birliği”. Erişim 2 Haziran 2025. <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Menu/97/Afrika-Birligi-afb>
- TÜİÇ Akademi. “Bölgeselleşme ve Bölgeselleşme Örneği: NAFTA”, Erişim 5 Eylül 2016. <https://www.tuicakademi.org/bolgesellesme-bolgesellesme-ornegi-nafta/>
- TÜBİTAK, Türkiye Bilim ve Toplum Başkanlığı. “Egemenlik”. Erişim 25 Mayıs 2025. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/egemenlik_siyaset_bilimi
- TÜBİTAK, Türkiye Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları. “Fransız Devrimi”. Erişim 16 Nisan 2025. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/fransiz_devrimi
- United Nations, United Nations Charter, Articles 1, 52-54. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
- Yetkin Report, İldem, Tacan - Ceylan, Fatih. “Stratejik Otonomi, ABD, Avrupa ve Türkiye”, Erişim 3 Ocak 2022. <https://yetkinreport.com/2022/01/03/stratejik-otonomi-abd-avrupa-ve-turkiye/>
- YouTube. “Historik Özel: Fransız Devrimi”. Erişim 23 Mayıs 2024. https://youtu.be/ERQp1Yuhb4A?si=P3z_sgGmZ5VZVbRv
- YouTube. “Kolonya Günleri 2 / Küreselleşme ve Ulus-Devlet”. Erişim 24 Mayıs 2025. <https://youtu.be/3OpAM2zZ694?si=O39TmQmRTkU64nGY>
- What is the Group of 77?. Erişim 2 Haziran 2025. <https://www.g77.org/geninfo/whatis77.htm>
- 50 Shades of Federalism. “Is Spain a Federal Country?”. Erişim 2 Haziran 2025. <https://50shadesoffederalism.com/case-studies/spain-federal-country/>